TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

NSV LIIDU AJALOO KATEEDER

TALURAHVAKOOLID VIRU-NIGULA KIHELKONNAS KUNI 1917.a.

Diplomitöö

SELLI, Eerik ajaloo-osakonna
V kursuse üliõpilane
Juhendaja ajalookandidaat
dotsent Sulev VAHTRE

NSVL ajal. kat.
Inv. nr. 1948

Tartu 1966

S i s s e j u h a t u s

Selleks, et edukalt täita nöukogude kooli ette seatud ülesandeid noorsoo kommunistlikul kasvatamisel, on vajalik ka kooliajaloo tundmine, sest nagu märkis V.I.Lenin, "... noorsoo õpetamine, kasvatus ja haridus peab lähtuma sellest materjalist, mille on jätnud meile vana ühiskond."[1]

Ühtlasi aitab isaisade aegse rahvakooli tegeliku olukorra tundmaöppimine paremini möista NLKP ja Nöukogude valitsuse hoolitsust noorsoo kasvatamisel ja talle hariduse andmisel.

Käsitletud periood, 17.saj.- a.1917, oli üheks tähtsamaks ajajärguks Eesti rahvakooli arengus. Sel ajavahemikul toimus Eesti talurahva vabastamine pärisorjusest, talurahva majanduslik ja poliitiline võitlus oma parema elujärje eest, rahvuslik ärkamine ja kodanliku Eesti rahvuse kujunemine, võitlus pealetungiva suurvene šovinismiga, rahva kangelasliku võitluse aastad vene tsarismi vastu ja kujunesid eeldused Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni toimumiseks.

Eesti rahvakooli ajaloost on seni kirjutatud mitmeid ülevaateid, milliseid on ka käesolevas diplomitöös kasutatud, nagu: O.Liiv "Lisandeid Eesti rahvakooli ajaloole", M.Lipp "Kodumaa kiriku ja hariduse lugu", M.Neumann "Kuuda seminar ja tema kasvandikud", H.Palm "Meie rahvakool", P.Pöld "Ees-

---

[1] V.I.Lenin, Noorsooühingute ülesanded (köne Venemaa Kommunistliku Noorsooühingu III Ülevenemaalisel kongressil 2.okt.1920.a.), Teosed, 31.kd., Tallinn 1955, lk.253.

ti kooli ajalugu" ja H.Speer "Das Bauernschulwesen im Gouvernement Estland von Ende des XVIII Jahrhunderts bis zur Russifizierung".

Nendest teostest saame andmeid üldisest olustikust Eesti rahvakooli kohta. Üldiseid andmeid Eesti rahvakoolist saame veel Eesti NSV ajaloo I ja II köitest.

Andmeid Viru-Nigula kihelkonna koolmeistritest või koolidega tihedalt seotud isikutest nagu pastorid, saame teostest nagu: Album Academicum der Kaiserlichen Universität Dorpat, leksikonidest: Eesti avalikud tegelased ja Eesti biograafiline leksikon. Andmeid Viru-Nigula koolidega seotud tegelastest saame veel Eesti kirjanduse ajalugu I, G.Hasselblatti elulookirjeldusest "Auf dem Wunsch meines lieben Sohnes Carl meine kurze Biographie,"H.J.P. Pauckeri, Ehstlands Kirchen und Prediger mit 1848, Postimehe juubelialbumist (1857-19o7), teosest "Rakvere Linna III Algkool (18o5-193o), Tartu Õpetajate Seminari 1oo-nda juubeli auks 1928.a. väljaantud teosest "Tartu Õpetajate Seminar 1828-1928" ja 1932.a. trükitud "Vanade Kooliõpetajate Albumist".

Möningaid andmeid Viru-Nigula kihelkonna koolidest pakuvad ka 19o5-ndal ja 19o8-ndal aastal trükitud Eestimaa kubermangu aadressraamatud.

Viru-Nigula kihelkonna koolielu kujutamisel on kasutatud Eestimaa talurahva jaoks 1816- ja 1856.a. seadusi ning 1867.a. publitseeritud "Seadmissed ma-kolide pärrast Tallinna-maal".

Nendest seaduste kogudest näeme, kuidas tahtsid Eesti

rahvakooli näha valitsevad klassid, tsaarivalitsus, möisnikud ja luterliku kiriku pastorid.

Arhiivmaterjale Viru-Nigula kihelkonna talurahvakoolidest leidub Eesti NSV Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis (Eesti NSV RAKA), Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklikus Keskarhiivis (Eesti NSV ORKA) ja NSV Liidu Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis Leningradis (NSVL RAKAL).

Eriti väärtuslikke andmeid pakuvad Eesti NSV RAKA-s säilitatava Eestimaa konsistooriumi fondis nr.1187 säilitatavad Viru-Nigula kihelkonna pastorite aruanded. Nendest aruannetest saame andmeid öpetajate, öpilaste ja koolide majandusliku olukorra kohta.

Heaks abimaterjaliks on olnud ka Viru-Nigula pastori Fromhold Hunniuse poolt 1866.a. alustatud Viru-Nigula kihelkonna kroonika, mida säilitatakse Eesti NSV RAKA-s.

Perioodilistest väljaannetest on Viru-Nigula koolielu kujutamisel kasutatud ajalehti: "Eesti Postimees", "Olevik", "Postimees", "Sakala", "Valgus", "Virulane" jne.

Möningat materjali pakuvad ka luteriusukiriku ajalehed, nagu "Eesti Kirik" ja "Ristirahva Pühapäevaleht".

Väga soojalt mäletavad endiseaegset Viru-Nigula kihelkonna koolielu endised koolmeistrid, nagu Rudolf Noor, Morits Kesküla, Nikolai Kool ja paljud teised Viru-Nigulast pärinevad isikud.

Nendelt, praegu juba körges eas olevatelt isikutelt, saadud andmed olid headeks näpunäideteks nende nooruseaegse

koolielu kujutamisel.

Käesoleva diplomitöö eesmärgiks on näidata kogutud faktilise materjali põhjal Viru-Nigula kihelkonna kooliolusid XVII sajandist kuni 1917.aastani.

I osa

I ptk. Eesti ala vanematest rahvakoolidest

Eesti rahvakool on läbinud sajanditepikkuse vaevarikka arengutee. Eesti rahva elus on sageli vaheldunud ja väga erinevatel ajaloojärkudel on eksisteerinud ka väga erinev koolikorraldus. Mitmeid sajandeid oli kool meie maal ainult valitsevate klasside teenistuses, kuna eestlased võisid sel ajal köige elementaarsematki haridust omandada ainult suurte raskustega võideldes.

Linnades, eeskätt Tallinnas, olid asutatud möningad koolid, kus öppisid aadlike lapsed ja möned üksikud eestlasedki, nagu XVI sajandil Tallinna lähedalt pärinev kuulus Liivimaa kroonikakirjutaja Balthasar Russow.[1]

Enamuses kujunes nende koolide tegevus siiski juhuslikuks. Talurahvakoolid aga puudusid täielikult. Katoliku kirikul ei olnud tahtmistki talurahva haridusega tegeleda; möisnikud aga, kelle omad talupojad olid, pidasid neid omakasu pärast rumaluses ja võitlesid köikvöimalike vahenditega hariduse vastu.

Üks katolikuaegne möisnik on ütelnud: "Kool on uks,

---

[1] Ed. Rajandi, H.Tarand, Perekonnanimedest ja nende uurimise ülesannetest, Keel ja Kirjandus, 1966, nr.4, lk.228.

mille läbi talupoeg omast toast välja ronib ja meie tuppa poeb, sellepärast - matame selle ukse hoolega kinni."[1]

Balthasar Russow iseloomustas Vana Liivimaa olukorda järgmiselt, et köik , kes vaese talupoja kaela peal olid, püüdsid ainult toredust ja uhkust taga ajada ning koolidest ei peetud suurt lugu.[2]

Pärast 1558.aastal puhkenud Liivi söda ja sellele järgnenud mitmeid vöitlusi Eestimaa pinnal jäi see rohkem kui üheks sajandiks Rootsi aadliriigi koosseisu.

Rootsi kuningriigi valitsus püüdis üha intensiivsemalt talupoegadele peale suruda luteriusu ideoloogiat, millest eesti talupoeg aga suurt midagi teada ei tahtnud. Et oma püüdeid vilja kandma panna, hakati 17.sajandi teisel poolel, kuningas Karl XI käsul, talupoegadele öpetama mönevörra lugemist ja usuöpetust. Selleks tehti esialgu katse asutada kirikute juurde köstrikoolid. Nende tekkimine on tihedalt seotud B.G.Forseliuse tegevusega. Forseliuse poolt 1684.a. Tartu lähedal asuvasse Piiskopimöisa asutatud koolmeistrite seminaris said paljud eesti soost köstrid ja koolmeistrid köige hädavajalikumad teadmised. Seminar tegutses a.1684-1688, siin öppisid tulevased köstrid ja koolmeistrid usuöpetust (katekismus ja piiblilugu), kirikulaulu ja ka lugemist, kirjutamist, rehkendamist.[3]

---

1 **H.Palm, Meie rahvakool ,Tartu 19o2,lk.5.**

2 Eesti NSV ajalugu, I kd., Tallinn, 1957, lk.384-385.

3 Sealsamas, lk.386.

XVII sajandi 8o-ndail aastail asutati Eesti alal esimesed köstrikoolid. Rootsi võimud mötlesid asutada sellised koolid köikidesse kihelkondadesse, kuid ei jöudnud. Nendes köstrikoolides öpetati enamuses poistele usuöpetust, kirikulaulu, lugemist ning erandjuhtumeil ka kirjutamist. [1]

17oo.a. Pöhjasöja rasked võitlused löpetasid enamiku nende koolide tegevuse.

Talurahvakoolid said avaramad võimalused arenguks alles pärast Eesti ala ühendamist Vene keisririigiga. Kohe pärast Eesti- ja Liivimaa ühendamist andis Peeter I korraldusel kohalik kindralkuberner 1711.aastal patendi talurahvakoolide taasavamisest.

Möisnikud ei täitnud selle patendi nöudmisi. Nad olid huvitatud oma möisate tugevdamisest, selleks oli vaja talupoegade tööd. Talulastele koolide ehitamisest ja isegi neile lugemise öpetamisest ei tahtnud möisnikud kuuldagi.

Pärast pikka Pöhjasöda oli viie-kuue kihelkonna peale üks pastor, köstreid, kes oleksid võinud lapsi öpetada, oli veelgi vähem.[2]

1713.a. teostatud kirikuvisitatsiooni andmete pöhjal töötas Eestimaal 2o kihelkonna kohta ainult üks kool ja selles öppis kolm last.[3]

---

1 Eesti NSV ajalugu, I kd., lk.387.

2 **M,Lipp,Kodumaa kiriku ja hariduse lugu,Jurjev 1895, lk-d 15 ja 17.**

3 P.Pöld, Eesti kooli ajalugu, Tartu 1933, lk.46.

1736.a. kiriku visiteerimisel selgus, et vähesed säilinud talurahvakoolid olid veelgi viletsamas olukorras. Paljudes kohtades peeti kooli kirikumöisate rehtedes või saunades. Paljud pastorid andsid koolmeistritele toidu ja riietuse.[1]

Eestimaa konsistoorium katsus koolide olukorda parandada palvega möisnikele, et need laseksid oma talupoegi, kes veel lugeda ega katekismust ei oska, 8-14 päevaks kirikuõpetaja juurde õppima.[2]

Nagu arvata võib, ei teinud möisnike enamus sellest palvest väljagi.

---

1 M.Lipp, Kodumaa kiriku ja hariduse lugu, Jurjev 1895, lk-d 15 ja 17.

2 Sealsamas, lk.19.

II ptk. K o o l i e l u k o r r a l -
d a v a d s e a d u s e d

Valitsusvõimude pealekäimisel otsustas Liivimaa rüütelkond 1765.a. midagi koolide heaks teha.

Rüütelkond otsustas, et need talupojad, kes suudavad ise oma lapsi lugemises ja katekismuses õpetada, võivad seda pastori loal teha. Seal aga, kus vanemad ei suuda kodus ise lapsi õpetada ja kus möis on üle 5 adramaa suur, peab möisnik palkama ühe või kaks lugeda oskajat ja ristiusu põhialuseid tundjat inimest oma talupoegade lastele õpetajateks.[1]

Möisatele, mis olid väiksemad kui 5 adramaad, jäeti õigus otsustada, kas asutada kool või saata oma lapsed kihelkonnakooli, kus võidi edasi õpetada neid lapsi, kes talupojakoolis olid juba lugemise selgeks õppinud.[2]

Kindralkuberner George Browne kinnitas Liivimaa rüütelkonna maapäeva otsused talurahvakoolide kohta ja avaldas need 1765.aasta 18.aprilli patendina.

Patendiga pandi kehtima Liivimaal kaks koolitüüpi: möisa-, küla- ehk talupojakoolid ja kihelkonnakoolid, viimased olid osaliselt 17.sajandi köstrikoolide järglasteks. Kontroll koolide üle kuulus pastoritele, neid kohustati pidama nimekirju laste kohta, kes pidid koolis käima.[3]

---

[1] P.Pöld, Eesti koolide ajalugu, Tartu 1933, lk.51.
[2] P.Pöld, op.cit., lk.52.
[3] Sealsamas.

Möisnikke kohustati, et need talulaste tegelikku koolis-käimist jälgiksid. Möisnikele anti abiks talupoegadest vöörmündrid, kes pidid vähemalt igal nädalal ühe korra koole kontrollima ja esinevatest puudustest möisnikele teatama.[1]

Tähtsal kohal oli juba 18.sajandil nn. koduöpetus.Nimelt öpetasid lugeda oskajad talupojad kodus nii oma kui ka naabrite lastele lugemist. Tavaliselt tehti seda laupäevaöhtuti või pühapäeviti möisaorjusest vabal ajal. Koduöpetus asendas teataval määral talurahvakoole, milliseid oli nagunii vähe, ja aitas talupoegade seas säilitada lugemisoskust.

Pastorit kohustati veel kodus öpetatavaid lapsi kontrollima lihavöttepühade ajal kiriku juures. Järelvalve kihelkonnakoolide üle kuulus nii pastoritele kui ka möisnikust kiriku eestseisjale.[2]

Liivimaa möisnikud olidki sunnitud kindralkuberner Browne'i tungivatele nöudmistele järele andma ja talurahvale koole asutama, kuid nende tegevus kujunes edaspidi ikkagi juhuslikuks.

1765.a. patent avaldas oma möju ka Eestimaa haridusoludele.

1766.a. pöördus Eestimaa konsistoorium järjekordse ettepanekuga rüütelkonna poole, milles soovitas külakoolide asutamist.[3]

---

1 P.Pöld, op.cit, lk.52.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.

Eestimaa rüütelkond sellest ettepanekust välja ei teinud ja väheste Põhja-Eestis seni säilinud koolide olukord jäi endiselt armetuks.

1775.a. sai krahv G.Browne ka Eestimaa kindralkuberneriks. Uus kindralkuberner laiendas 1765.a. 18.aprilli patendi kehtivuse ka Eestimaale.[1]

1787.aastal tuletas kindralkuberner Browne ka Eestimaa rüütelkonnale meelde talurahvakoolide olustiku parandamise vajadust.[2]

Järgmise aasta novembris vastas Eestimaa kuberner kindralkuberner Browne'ile, et maal olevat keskmiselt sama palju külakoole kui möisaid, ning peale selle asuvat iga kiriku juures köstrikool, kus noori leeriõpetuse vastu ettevalmistatakse.

1787.a. oli terve Eestimaa kohta 233 kooli, 1785.aastal oli neid olnud köigest 44. Niisugune koolide arvu järsk kasv võis olla ainult kindralkuberneri energiliste pealekäimiste tulemus. Tegelikult oli suurem osa neist koolidest fiktiivsed. Esines isegi juhtumeid, kus möisnikud otse keelasid oma talupoegadel laste kooli saatmise.[3]

1788.a. teatas Viru-Nigula pastor Gabriel Kempe (178o-1795) Eestimaa konsistooriumile saadetud aruandes, et kihel-

---

[1] Eestimaa bibliograafiline leksikon, Tartu 1926, l.58.
[2] P.Pöld, op.cit., lk.54.
[3] H.Speer, Das Bauernschulwesen, lk.35.

konnas töötab 7 külakooli, köstrikool aga puuduvat.[1]

Pärast kindralkuberner G.Browne'i surma, 4.juulil 1791.a. langes möisnikelt ära surve, mis nöudis, et koolid töötaksid ja otsekohe jätsid möisnikud talurahvakoolid hooletusse. Need olid seninigi hädavaevalt hingitsenud ja hakkasid nüüd hoopis hingusele minema.

Ulatuslikud talurahvarahutused 1805.aastal tegid nii tsaarivalitsusele kui ka Balti kubermangude rüütelkondadele käegakatsutavaks talurahvareformide vajaduse.[2]

Seni olid balti möisnikud keeldunud ükskõik millisest talupoegade elu kergendavast sammust, kuid 19.sajandi teiseks aastakümneks oli balti möisnike seisukoht talupoegade pärisorjusest vabastamise küsimuses muutunud.[3]

Eestimaa kubermangu möisnikke sundis talupoegade vabakslaskmisega kiirustama pärast 1805.a. rahutusi Vene keskvalitsuse kategooriline nöue 1804.a. talurahvaseaduse täiendamisest. 1811.aastal jöuti Eestimaa rüütelkonnas uue talurahvaseaduse põhimötete väljatöötamiseni, aastail 1812-1814 katkes seaduseelnöu ettevalmistamine käimasoleva 1812.aasta Isamaasöja töttu. 1814.a. taotles aga Eestimaa rüütelkonna pealik von Berg, et talupoegade vabastamine lükataks ühe inimpölve vörra edasi. Keskvalitsus seda taotlust ei kinnitanud.[4]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.633, l.71.
2 Eesti NSV ajalugu I, Tallinn 1957, lk.577.
3 Sealsamas, lk.578.
4 Sealsamas, lk.581.

Pärast pikki ettevalmistusi valmis Eestimaa rüütelkonna poolt välja töötatud talurahvaseadus 19.juulil 1815.aastal ja läks Peterburi kinnitamisele, mille Aleksander I 1816. aastal 23.aprillil kinnitas.

Seadus oli koostatud nii, et igaüks, kes sellega kasvõi pealiskaudseltki tutvub, möistab, et talupojad kuulutatakse ainult formaalselt vabadeks inimesteks.[1]

1816.a. seadus oli ülesehitatud nii, sest näiliselt möisnikud kaotasid osa oma varandusest talupoegade vabastamise näol, tegelikult võitsid möisnikud hulga enam kui ära andsid, nad said ka talumaade omanikeks, seni ei kuulunud talumaad möisate külge.

Sobiva lahenduse saavutasid möisnikud 1816.aasta talurahvaseaduse järgi ka koolide osas.

Nii märgib 1816.a. talurahvaseaduse § 11o, mis on äärmiselt üldsönaliselt kirjutatud, järgmist:

"Kui ennamiste on koli ehhitaminne ja ülespiddaminne Möisakoggudusse kohhus ja sedda tuhhande hinge peäl, meeste ja naesterahhva suggu, wähhemaste üks kol, koggudussed, mis pissemad on, lähhevad seks teistega ühte."[2]

Et seaduse § 11o-nda põhjal iga tuhande hinge peale üks kool asutatakse, jäi suurem osa möisaid koolideta. Vähe leidus möisaid, mis sellele nöudmisele vastasid. Pöhimötte-

---

[1] Eesti NSV ajalugu I kd., lk.581.

[2] Eestima Tallorahva Seädmised, Tallinn 1816, lk.29.

liselt olid möisnikud talurahvakoolide ülalpidamisest vabastatud. Kiriku eestseisjate (möisnike) ülesandeks jäeti koolimajade ülalpidamise korra eest hoolitsemine ja valve, et koolmeister korralikult oma palga kätte saaks, jäeti kogukonna (möisa) politseile.[1]

Seaduses ei ole sõnagagi mainitud kihelkonnakoolidest, nähtavasti ei kavatsenud möisnikud neid asutada.

Täpsema koolikorralduse väljatöötamine jäeti talurahvaseaduse teostamise komisjoni hooleks, kel oli õigus rahvakoolide edasisest juhtimisest osa võtta.[2]

1817.a. 19.aprillil nõudis kuberner Uexküll konsistooriumilt täielikku aruannet Eestimaa rahvakoolidest.[3]

Arupärimisele kuberner Uexküll'ile vastas Eestimaa konsistoorium, et 1817.aastal oli terves kubermangus 3 köstrikooli ja 17 külakooli.[4]

1787.a. oli Eestimaal olnud 35 köstrikooli ja 233 külakooli, seega oli 1817.aastal järele jäänud ainult 7,5% endisest arvust.

Võrreldes koolide arvu 18oo.aastal, mil koole oli 3o ja nende arvu 1817.aastal, mil koole oli ainult 17, me võime konstanteerida endise kindralkuberner G.Browne'i poolt möisnikele rakendatud surve tulemusel rajatud koolivõrgu jätkuvat lagunemist.

---

1 Seadmised, lk.29.
2 P.Pöld, op.cit., lk.71.
3 Eesti NSV RAKA, f.39, nim.1, s.-ü.28, l.1.
4 Sealsamas, l.3.

Seaduse teostamise komisjoni nõudel koostas Eestimaa konsistoorium uue koolikorralduse plaani, mille põhjal tuli iga 8-12 talu kohta asutada oma kool.[1]

Uus plaan nõudis, et koolis pidid olema peale klassitubade kaks magamisruumi ja sahvrid. Koolmeistri tarbeks lubati koolid varustada põllumaaga. Koolmeistritelt nõuti katekismuse, piibliloo, kirikulaulu, eesti keele ja kirjutamise oskust.

Järelvalve koolide üle otsustati ka selles plaanis panna pastoritele, et niiviisi oleks kontroll kindlustatud.

Konsistoorium soovitas koolmeistrite paremaks ettevalmistamiseks asutada ühe seminari.[2]

Konsistooriumi 1817.aasta plaani alusel esines kuberner von Uexküll Aleksander I ettepanekutega, milles rõhutas eriti koolmeistrite seminari asutamise vajadust ja taotles selleks otstarbeks kroonult Kodila mõisat. Kuberner teatas, et mõisnikelt olevat toetust vaevalt loota.[3]

Keiser saatis Eestimaa kuberneri ettepaneku arutamiseks Ministrite komiteele, kes küll tunnistas talurahvakoolide olukorra parandamise vajadust, kuid mõisa andmisest koolmeistrite seminariks siiski keeldus. Otsust põhjendati sellega, et kroonu ostis Kodila mõisa alles 1812.aastal ja 92000 rubla suurune ostusumma ei olevat veel tasa.[4]

---

1 H.Speer, op.cit., lk.8o.
2 P.Pöld, op.cit., lk.72.
3 Sealsamas.
4 Sealsamas.

Balti-saksa mõisnikud kui ka tsaari-Vene juhtivad aadliringkonnad olid oma rõhuvas enamuses üksmeelsed, et laiad talupoegade massid tuleb hoida vaikivas kuulekuses ja eemal haridusest.

Kuna pärisorjusest vabastatud talupoeg esines juba juriidilise isikuna, siis vajas ta teatavat minimaalset kirjaoskust selleks, et sõlmida rendilepinguid mõisnikega, teiste talupoegadega, kaupmeestega jne.

Kogu õppetöö pidi talurahva koolides lähtuma usuõpetusest, sest talupoegade lapsed tuli kasvatada kuulekaks nii vaimulike kui ka ilmlike isandate vastu.

Rahvakooli ülesandeks oli vaimuliku hariduse andmine, lugemine ja eriti kirjutamine olid seejuures teisejärgulise tähtsusega ja pidid usuõpetuse õppimisel ainult abinõuks olema.[1]

Igatahes ei tohtinud talurahvakool sellest põhimõttest mingil määral kõrvale kalduda ja mingisuguseid "pöikpäid" kasvatada, kel on oma arusaamine ja arvamine ümbritsevatest asjadest ning olukordadest. Kogu kasvatus pidi olema suunatud ainult valitsevate feodalistlike tootmissuhete säilitamisele.

1816.a. talurahvaseadus osalt kiirendas koolide võrgu väljaarendamist, kuid nende olukord paranes siiski väga visalt.

---

[1] H.Palm, op.cit., lk.5.

Esiteks kartis möisnike enamus, reaktsiooniline osa,et haritud talupojad võivad törksaiks muutuda ja laialdase koolivõrgu loomisega kaotavad nad ajutiselt osa tööjõust ning keeldusid seetöttu koolimajade ehitamisest ja ülalpidamisest. Teiseks põhjuseks,miks koolide areng tagasihoidlik oli, sai talupoegade äärmine majanduslik viletsus, nad ei olnud võimelised koolimaju ehitama ja ülal pidama.

Köigile raskustele vaatamata toimus pärast 1816.a. talurahvaseaduse kehtestamist Eestimaa rahvakoolide olukorras siiski aeglane, kuid pidev progress.

182o.aastal kehtestati ülevenemaaline koolistatuut,mis kehtis kuni venestuseajani. Lähtepositsiooniks oli võetud inimeste jagunemine seisustesse, selle põhjal jagunesid koolid elementaar- ja kreiskoolideks ning gümnaasiumideks, kusjuures ainult elementaarkoolid olid vaesema rahva jaoks.

Äärmiselt tähtsaks peeti noorte religioosset kasvatamist.

Eriliselt rõhutati, Aleksander I ja Tartu kooliringkonna kuraatori Liéveni usulis-müstilistele meeleoludele vastavalt noorsoo kölbelist haridust, mille kindlamaks toeks tunnistati olevat ainult ristiusk, see inimsoo "suur kasvataja". "Vallaku tema inimest köige örnemast east peale," öeldi ühes statuudi paragrafis "ja esinegu tema praegused ja tulevased ülesanded mitte hingeta reeglite kujul, mida ainult mällu vajutatakse, vaid elavas öpetuses, mis tungib hinge pöhiolemusse, iga päev teda enam ja enam täiendades ja juma-

lale lähendades. Seepärast peab usuõpetust õpitama mitte teoloogiana, mis võib olla õppeaineks ülikoolis, vaid praktiliselt, toetudes pühakirja raamatuile puhtkristlikus mõttes."[1]

182o.a. koolistatuut jättis koolid endiselt rüütelkonna ja kiriku meelevalla alla, seda püüti kohalike mõisnike poolt igati säilitada. Statuut määras kindlaks talurahvakooli üldise eesmärgi, kasvatada truualamlikke tööorje ja kehtis kuni 1917.aastani.

Omajagu mõju avaldas Eestimaa rahvakoolile Nikolai I poolt 28.detsembril 1832.a. kinnitatud uus evangeelse luteriusu kirikuseadus, mis nõudis, et leerilapsed peavad vähemalt lugeda oskama ja kiriku põhiõpetusi tundma.[2]

Seadus määras kindlaks, et leeriõpetus toimugu 15.-18. aasta vanuses, pastorid aga peavad koole külastama ja kontrollima noorte usulist kasvatust.[3]

Kindlaks määrates kiriku eestseisja kohustusi, ei mainitud siin rahvakoole, ega üldse talupoegadele hariduse andmise võimalusi. Seega jälgib 1832.a. evangeelse luteriusu kirikuseadus samasugust klassiseadust, nagu 1816.a. Eestimaa talurahvaseadus, vabastades mõisnikud igasugustest kohustustest rahvakoolide alal. Küll aga kohustas kirikuseadus talupoegadest kirikuvöörmündreid valvama külakoolmeistrite käitumise üle.

---

1 P.Pöld, op.cit., lk.33.
2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.522[3], l.12.
3 Sealsamas, l.6o.

Pärast 1832.a. kirikuseadust nõudis Eestimaa konsistoorium pastoreilt igal oktoobrikuul aruandeid rahvakoolide kohta, kuid esialgu oli neil vähe teatada.

Mõnevõrra kiirem külakoolide võrgu kujunemine Eestimaal algas 1837.aastal. 1o.juulil 1837.aastal saatis konsistoorium pastoritele ringkirja, milles nõuti, et need peavad igati kaasa aitama rahvakoolide asutamisele.

Tegelikult võis ainsaks põhjuseks olla rüütelkonna kartus, et pärast Tartu Ülikooli koolikomisjoni tegevuse lõpetamist võidakse rahvakoolid allutada kubermangu koolidirektorite kaudu rahvahariduse ministeeriumile.

Omajagu mõju avaldas kahtlemata ka talurahva olukorra paranemine.

Vaatamata igasugustele plaanidele, projektidele jne. puudus Eestimaal ikkagi üksikasjalikum kooliseadus.

Talurahvakooli küsimus tuli uuesti päevakorrale 1856. aasta talurahvaseadusega. Koolide küsimust käsitlesid §§ 1275 -1282.[1]

Järelvalveks koolide üle ja nende valitsemiseks loodi ülemmaakoolikomisjon koosseisus rüütelkonna peamees, neli ülemkiriku eestseisjat, neli nende asetäitjat ja kindralsuperintendent.

Seaduse § 1279 nõudis, et möisnikel tuleb koostada üksikasjaline kooliseadus.[2]

---

1 Eestimaa Talurahva Seadus, Tallinn 1858.

2 Sealsamas.

Eestimaa möisnikud alustasid oma vana venitamise taktikat ja alles keskvalitsuse korduvate nöudmiste tulemusena hakkas kooliseaduse küsimus liikuma.

1866.a. vallakogukonnaseaduse pöhjal andis Eestimaa Ülemkoolikomisjon (ülemmaakoolikohus) 22.novembril s.a. välja kooliseaduse ehk reglamendi, mis 1867.a. publitseeriti.[1]

Peab ütlema, et 1867.a. reglament ehk "Seadmissed ma-kolide pärrast Tallinna-maal" pöhiliselt midagi uut senisesse koolikorraldusse ei toonud.

Edusammudeks oli koolisunduse läbiviimise katse. Nöuti, et iga laps kümnest kuni 13-14 aastani peab vähemalt 2-3 talve koolis käima. Enne kooliskäimise algust peavad vanemad last kodus öpetama.[2]

Seadus määras kindlaks koolmeistritele esitatavate nöuete ulatuse ja koolmeistri ameti taotlejatele vastava katse läbiviimise korra.

Kindlaks määrati koolmeistri tasustamise kord:

§ 4 "Koolmeistrile peab palk nönda märatud saama, et se köige wähhemalt sedda wälja-teeb, mis meie päivil sullase eest tuleb arvada s.o. 8o rubla ..."[3] Kui koolmeistri käes on maid ja ei saa siit 8o rubla, siis peab vald juurde maksma. Eelköige möeldi, et koolmeistrile tuleks anda juurde maid, et ta koolitööst vabal ajal teeks samasugust tööd kui

---

1 Seadmissed ma-kolide pärrast Tallinna-maal,Tallinn 1867.
2 Sealsamas, lk.6,§ 14.
3 Sealsamas, lk.3 , § 4.

teised valla liikmed.[1]

Soodustusena nägi 1867.a. talurahvakoolide seadus ehk reglament ette koolmeistrite vabastamise ihunuhtlusest ja maksudest, viimased pidi öiendama vald.[2]

Seaduses § 1o anti koolmeistrile vastuolude korral möisnikuga minimaalne kaitse. Seaduse järgi võis koolmeistri vabastada ametist ainult kihelkonna koolikohus (ka koolikonvent) ja sedagi alles siis, kui ta on oma otsusest teatanud kubermangu ülemmaakoolikohtule.[3]

Õppekavasse erilisi muudatusi ei tehtud, sellesse jäid endiselt selgelt ja arusaamisega lugemine, kirjutamine, arvutamine, piiblilugude, katekismuse ja kirikulaulu õppimine.[4]

Uusi muudatusi Eestimaa kubermangu rahvakoolide olukorda töi Aleksander III troonile astumine 1.märtsil 1881. Juba aastaid olid vene slavofiilid vaadanud viltu Läänemereäärsetes kubermangudes valitsevale erandlikule olukorrale. Neile ei meeldinud Eesti- ja Liivimaa kubermangus köikvöimsa Balti-saksa aadli tegevus. Nad soovisid ära kaotada Balti provintside erandliku positsiooni ja tahtsid need provintsid tihedalt liita teiste Vene keisririigi provintsidega.

Neid pöhimötteid jagas täielikult ka Aleksander III, kes oli esimeseks vene keisriks jättes kinnitamata Balti rüütel-

---

1 Seadmised, lk.3, § 4.
2 Sealsamas, lk.5, § 9.
3 Sealsamas, lk.5, § 1a.
4 Sealsamas, lk.5, § 11.

kondade senised privileegid.

Möisnike ägedast vastuseisust hoolimata teostati 19-nda sajandi 80-ndail aastail Balti kubermangudes rida reforme, sealhulgas ka 1885.-1887.a. koolireform, mille põhjal senine koolikorraldus viidi üle kodanliku arengu rööbastele. See-juures ei likvideeritud täielikult möisnike ja pastorite võimu eesti rahvakooli üle.

Rahvakoolide reformiga 28.veebruarist 1885 võeti vene keel kohustusliku ainena öppekavasse.[1] Seetöttu suurenes eestlastel vene keele oskus.

1887.a. 26.jaanuaril otsustas Riiginõukogu seada sisse rahvakoolide direktori ja inspektorite ametikohad Tartu öppe-ringkonda, allutades neile köigi öpperingkonna koolide juh-timise.[2]

Köik öigused, mis olid senistel kubermangude koolide direktoritel, anti üle rahvakoolide direktorile, kes otseselt allub Tartu öpperingkonna kuraatorile.[3]

Uute lisaseadustega anti valdadele võimalus kujundada senised üheklassilised luteriusu vallakoolid kaheklassilis-teks ministeeriumikoolideks, vald peab selleks taotlema loa kubermangu koolivalitsuselt.[4]

---

1 Полное собрание законов Российской империи, Собрание третие, T.V, № 2780. Keisri ukaas 28.veebruarist 1885.

2 Lisa-Seadused alama koolide walitsuse pärast Liivi-, Kuura- ja Eesti-kubermangus, Tartu 1888, § 1.

3 Sealsamas.

4 Sealsamas, § 9.

Vastavate ministeeriumikoolide eesmärgiks oli nende abil seniseid luteriusu valla- ja kihelkondade arvu vähendada.[1]

Kõige olulisemaks seadusandlikuks aktiks oli 17.mail 1887 vastuvõetud "Ajutised täiendavad eeskirjad algkoolide juhtimise kohta Liivi-, Kura- ja Eestimaa kubermangudes", mis jäi püsima kuni Oktoobrirevolutsioonini.

Kogu koolireformi eesmärgiks oli Venemaa sisekubermangudega sarnase koolikorralduse kehtestamine Baltimaadel. Kooliõpetajate ametisse määramine, ümberpaigutamine ja vallandamine, õppeprogrammide, õpikute ja õppetöö juhtimise küsimused ning koolide tegevuse järelvalve läks uute eeskirjade kohaselt rahvakoolide direktorite ja inspektorite kompetentsi.[2]

Seega eemaldati mõisnikud ja pastorid otsesest rahvakoolide juhtimisest. "Ajutiste eeskirjade" põhjal jäi pastorite järelvalve alla usuõpetusega ja koduõpetusega seotud küsimused.[3]

Balti mõisnikkond säilitas siiski küllaltki palju võimalusi rahvakoolide majandusliku arengu mõjutamiseks, haarates seega sisuliselt rahvakooli tagasi enda peaaegu piiramatu võimu piirkonda.

Eeskirjad määrasid maarahva koolides õppekeeleks kuni kolmanda aastani eesti keele, alates kolmandast õppeaastast

---

1 P.Pöld, op.cit., lk.156.
2 Eesti NSV ajalugu, II kd., Tallinn 1963, lk.226.
3 Sealsamas.

aga vene keele.[1] Emakeeles võidi õpetada ainult usuõpetust ja kirikulaulu, kusjuures eesti keel, kui emakeel, oli õppeainete hulgas piiratud ja alandavas seisundis.[2]

Kuni 1892.aastani õpetati piiratud määral eesti keelt ja õppetöö käis algkooli kolmanda klassini emakeeles, siis uue õppekonnakuraatori slavofiil N.Lavrovski poolt anti "Lisa--Seadused alama koolide walitsuse pärast Liivi-, Kuura- ja Eestimaa-kubermangudes" 11-ndale paragrahvile uus tõlgendus, mille alusel algas õppetöö maarahvakoolides juba esimesest koolipäevast vene keeles.[3]

Juba 1891.aastast algas uute programmide ja venekeelsete õpikute tarvitusele võtmine.

Kõik need seadused ja ümberkorraldused, uute õpikute ja programmide kasutusele võtmine, kandsid slavofiilide poolt kohalike elanike vägivaldse venestamise iseloomu.

Ja hiljemgi, hoolimata tsaarivalitsuse, balti aadli ja kodanluse reaktsioonilisest koolipoliitikast levis rahvaharidus ka imperialismi ajal edasi. Kuigi eestlaste hariduslik tase oli kõrgem võrreldes teiste Venemaa piirkondadega, ei olnud see siiski rahuldav. Täiesti ebaõiglane ja häbistav oli suurvene šovinistlikest kaalutlustest lähtuva venestuspoliitika üha süvenev sisseviimine haridusellu.

Koolides keelati täielikult eesti keele rääkimine, isegi

---

1 Lisa-Seadused alama koolide walitsuse pärast Liivi-, Kuura- ja Eesti-kubermangudes, Tartu 1888, § 11.

2 Eesti NSV ajalugu, II kd., lk.226.

3 Sealsamas.

koduteel lausutud emakeelse söna eest langes öpilasele karistus.

Eesrindlik osa Eesti intelligentsist ei saanud leppida hariduse häbiväärse olukorraga ja nöudis selle demokratiseerimist, eriti teravaks muutusid need nöudmised 19o5.-19o7. aasta revolutsiooni käigus.

Nöuti senise keeruka koolisüsteemi likvideerimist ja emakeelse tasuta ning algkooli osas kohustusliku hariduse kehtestamist. Nöuti ka assigneeritavate riiklike summade suurendamist, koolide allutamist kohalikele omavalitsustele.[1]

19o5.a. sügisel oligi tsaarivalitsus osa neid nöudmisi sunnitudki ellu viima, kuid needki väikesed ja tühised järeleandmised, nagu emakeelsete erakoolide avamise lubamine jne., vöeti pärast 19o5.-19o7.aasta revolutsiooni tagasi. 2

Eriti raskesse olukorda langes rahvakool Esimese maailmasöja ajal, mil mobiliseeriti enamik noori ja vöimekaid koolimehi.

Märts 1917, langes kogu Venemaa rahvaid röhunud tsarism ja otsekohe leidus meil koolmeistreid, kes hoolimata kodanluse vastuseisust hakkasid emakeeles öpetama. Alles 13.septembril 1917.aastal andis Vene Ajutise Valitsuse hariduse minister loa köigis rahvakoolides emakeelt öppekeelena tarvitusele vötta.[3]

Oktoobrirevolutsiooni vöiduga algas Eesti hariduselu uus etapp.

---

1 Eesti NSV ajalugu, II kd., lk.6o9.
2 Sealsamas.
3 P.Pöld, op.cit., lk.16o.

II osa .

VIRU-NIGULA KIHELKONNA KÜLAKOOLID

I ptk. V i r u - N i g u l a k i h e l k o n n a k o o l i v ö r g u k u j u n e m i n e

Esimeseks teadaolevaks kooliks Viru-Nigula kihelkonnas on XVII sajandi lõpul asutatud köstrikool, mille tegevusest on teada järgmist:

1698.aasta 5.juuli kirikuvisitatsiooni ajal selgus, et paljud kogukonna (kihelkonna, E.S.) liikmed oskasid lugeda, kirikulaule laulda ja tundsid usuõpetust. Kihelkond oli ehitanud oma köstrikoolile maja, kuid seadusega kooli jaoks määratud maatükki ei olnud kihelkond suutnud muretseda. Suure nälja aastail (1695-1697) tuli koolmeister Jürgen Bläsil nälgida, sest lapsed kooli ei tulnud. Seni oli Jürgen Bläs saanud palga väljas lastevanemailt.[1]

Viru-Nigula köstrikooli tegevuse, nagu köikjal mujalgi Eesti alal, lõpetas arvatavasti pikk ja laastav Põhjasõda (17oo-1721). Oma jäljed Viru-Nigula köstrikool kahtlemata jättis, aidates kaasa kirjaoskuse levikule oma kihelkonna talupoegade seas.

---

[1] O.Liiv, Lisandeid Eesti rahvakooli ajaloole, Tallinn 1934, lk.316-318.

1795.aastal sai Viru-Nigula pastoriks Otto Wilhelm Masing.

Praost Gabriel Kempe oli 1787.aastal Eestimaa konsistooriumile teatanud, et tema kihelkonnas on 21 kooli.[1]

See arv on ilmselt ebaöige ja tublisti liialdatud.

O.W.Masing teatas 1795.a. konsistooriumile saadetud memoriaalides, et Viru-Nigulas on kaks talurahva kooli, üks Koogu ja teine Kabala möisas. Otto Wilhelm Masing on nende koolidega rahul, sest noorsugu öppivat seal lugema ja usuöpetust tundma.[2]

1797.aastaks töötas ainult üks kool Uus-Varudi (Neu--Wartz) möisas, kuna Koogu ja Kabala möisate koolid olid silmapiirilt kadunud.[3]

Varudi möisa kool töötas kuni 18o1.aasta löpuni.[4]

O.W.Masing iseloomustab Varudi kooli eeskujuliku öppeasutusena. Ta ütleb, et sakslasest koolmeistri juhtimisel käivad Varudi lapsed hoolsalt koolis. Koolmeister oskavat lapsi hästi lugema ja katekismust ning piiblilugu tundma öpetada.[5]

18o2.aasta detsembris on O.W.Masing sunnitud teatama, et tema kihelkonnas talupojakoole ei ole, seda teatab ta

---

1 H.Speer, Das Bauernschulwesen, lk.33.
2 Eesti NSV RAKA, f. 1187, nim.2, s.-ü.448, l.44.
3 Eesti NSV RAKA, f. 1187, nim.2, s.-ü.48o, l.14.
4 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.454, l.2o.
5 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.453, l.21.
Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.454, l.2o.

ka 18o3.aasta novembris.[1]

18o4.a. hakkas Varudi kool taas töötama, kuid ilmselt pole Otto Wilhelm Masing selle kooliga enam rahul ja kirjutab konsistooriumile, et koolmeister on vana ja joodik.[2]

Järgmisel aastal on Varudi kool oma tegevuse lõpetanud.[3]

Otto Wilhelm Masing oli Viru-Nigulas pastoriks kuni 1815.aasta alguseni, mil ta kutsuti Tartumaale Äksi pastoriks.

18o5.a. on Varudi kool tegevuse lõpetanud ja köigil järgnevail aastail kuni 1814.aastani, on Otto Wilhelm Masing sunnitud teatama, et kihelkonnas koole ei ole. Esialgu on ta rahul koduõpetuse hea korraldamisega, kuid 1814.a. 3.detsembril teatab ta, et ka koduõpetus käib alla, sest õpperaamatuid on vähe ja viimasel ajal on nende hind kallimaks läinud.[4]

Viru-Nigula kihelkond jäi seega 18o5.a. kolmeks aastakümneks ilma koolideta. Parem ei olnud lugu ka naaberkihelkondadega. Terve Eestimaa kubermangu kohta tuli 18oo-ndal aastal ainult 3o talurahvakooli, see näitab koolivõrgu äärmist puudulikkust ja viletsust.[5]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.454, l.544.
Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.455, l.554.

2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.456, l.662.

3 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.457, l.58o.

4 Sealsamas, l.58o
Sealsamas, s.-ü.459, l.616.
Sealsamas, s.-ü.46o, l.478-479.
Sealsamas, s.-ü.463, l.574.
Sealsamas, s.-ü.464, l.778.
Sealsamas, s.-ü.466, l.632.
Sealsamas, s.-ü.467, l. 5.

5 H.Speer, Das Bauernschulwesen, l.48.

Möisnikud ei kavatsenudki kuigi agaralt täita 1816.a. ralurahvaseaduse koolide asutamist nõudvat paragrahvi, igatahes Viru-Nigula kihelkonnas ei jõutud veel niipea talurahvakoolide asutamiseni.

Viru-Nigula kihelkonna pastori Gustav Hasselblatti igaaastastes aruannetes Eestimaa konsistooriumile ei ole märgitud koolide olemasolu kuni 1835.aastani.

1835.a. oktoobriaruandes teatab pastor, et kihelkonna piires on alustanud tööd üks kool. Kihelkonna lõunaosas Pölula[1] möisale kuuluvas Miila külas õpetas Kangru Hansu Gustav Palle lastele katekismust, piiblilugu, kirikulaulu ja lugemist.[2]

1787.a. Viru-Nigula kihelkonnas asutatud talurahvakoolid olid juba 1817.aastaks oma tegevuse ammugi lõpetanud ja et Miila külakool tegutses edaspidi enamvähem pidevalt, siis võib 1835.aastat lugeda vanima Viru-Nigula kihelkonnas asuva talurahvakooli asutamise aastana.

Läheb mööda veel kuus aastat, kui 1841.aastal alustab tööd Miila naabruses Ulvi möisa Nõmmise kool.[3]

1843.aastal saab Viru-Nigula kihelkond endale kolmanda kooli. Uhtna[4] möis asutas Sämi külla kooli.[5]

---

1 Pölula (sks.Poll) möis asus Viru-Jaagupi kihelkonnas, osa Pölula maid kuulus Viru-Nigula kihelkonda, vt.Viru-Nigula kihelkonna kaarti.

2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.563 1o, l.1o

3 Sealsamas, s.-ü.511 1o, l.5o

4 Uhtna möis asus Rakvere kihelkonnas, osa Uhtna maid asus Viru-Nigula kihelkonnas, vt. Viru-Nigula kihelkonna kaarti.

5 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.513 1o, l.

1846.a. kevadel lõpetasid ajutiselt tegevuse Nõmmise ja Miila koolid. Nõmmisel ei olnud koolis terve aasta jooksul ühtegi õpilast, Miilas aga lahkus õpetaja ametist.[1]

1847-1852.a. töötas koos Sämi kooliga Kõila külakool.[2]

185o.a. hakkas Miilas õpetajaks Magnus Oll.[3]

1853.aasta avas õppetööks uksed ainult Miila kool, Sämi ja Koila (Kalvi mõis) külakoolid jäid suletuks mitmeteks aastateks.[4]

1856.a. on alustanud tööd Varudi külakool.[5] Pastor Hasselblatti aruannetesse ilmub Varudi kool alles 1861.aastal.[6]

Aastail 1858-186o õpetas Simo Hansaar Malla mõisa Iila küla poisse, tüdrukute olemasolust õpilastena puuduvad Gustav Hasselblatti aruandes teated.[7]

Mõisnike ja pastorite mõnitav suhtumine talurahvasse ja temale hariduse andmise vajaduse eitamine kutsus esile pahameele kohaliku intelligentsi hulgas, keda toetasid progressiivsed vene tegelased.

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü. 516[1o], l.7o.

2 Sealsamas, s.-ü.517[1o], l.3o.
Sealsamas, s.-ü.522[1o],l.43.

3 Sealsamas, s.-ü.521[1o],l.61.

4 Sealsamas, s.-ü.523[1o],l.

5 RAKA, f.733, nim.188, s.-ü.2, l.217.

6 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.531[4], l.4.
Eesti NSV RAKA, f.1231, nim.1, s.-ü.88, l.4.

7 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.528[4];3, l.22.
Eesti NSV RAKA, f.1287, nim.2, s.-ü.529[4],l.27.
Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.53o4,l.3o.

Kui mujal Eesti alal algas 19-nda sajandi keskel rahvakooli olukorras murrang, siis Viru-Nigula kihelkonnas murrangu algus venis.

Nii oli Viru-Nigula kihelkonna koolikomisjoni esimees parun Winkel sunnitud 186o.aastal tunnistama, et möisaid, kus veel koole ei ole, on 10. Parun nimetab nendeks Varudi, Samma, Haansalu, Kalvi, Vasta, Malla, Kunda, Andja, Kabala ja Ulvi möisaid.[1]

1859.aastal avati Koogu ja Aseri ühendatud möisate Rannu (Rannoküll) külakool.[2]

1864.a. alustavad lisaks Miila, Sämi, Varudi ja Rannu koolidele ka Pada (Padaoru) ning Kunda koolid.[3]

1866.a. alustasid taas tegutsemist Nömmise kool[4] ja Iila kool[5].

Pastor G.Hasselblatt teatas 1867.a. oktoobriaruandes Eestimaa konsistooriumile, et koolid puuduvad Viru-Nigula kihelkonnas veel Samma, Kabala, Haansalu ja Vasta möisates. Samma möisa lapsed võivad käia Nömmise külakoolis, sest Ulvi ja Samma vallad on ühendatud ühtseks koolipiirkonnaks, kuid Samma lapsed on seda võimalust veel vähe kasutanud.[6]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.855, nim.1, s.-ü.16, l.1o.
2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2., s.-ü.529[4], l.27.
3 Sealsamas, s.-ü.534[5],l.1o4.
4 Sealsamas, s.-ü.536 , l.173.
5. Sealsamas, s.-ü.537[5],l.134.
6 Sealsamas.

1867.-1868.a. aruandest saame teada,et Vasta ja Koila koolid on alustanud tööd, Samma ja Kabala ning Haansalu möisad koole asutanud veel ei ole.[1]

1869.aastal suutsid Kabala ja Haansalu möisad ühiselt Kabalasse kooli käima panna.[2]

1871.a. avati Malla möisa Mahu (ka Männikuküla või Neemeküla) kool.[3]

1871.a. 2.augustil avati Viru-Nigula kihelkonnakool Pikaristil.[4]

1877.aastal rajas Koogu möis lisaks 1859.aastal asutatud Rannu koolile veel Härjapea külla kooli, kuhu esimeseks õpetajaks sai Pikaristi kihelkonnakooli ja Narva kreiskooli lõpetanu Karl Leetsmann.[5]

1878.a. avas Kunda möis Toolse jõe läänekaldale Paasküla lähedale Sarapiku kooli.

1885.a. avati Pada möisa Uljaste kool. Siin hakkas õpetama Joosep Leetsmann (ei ole Karl Leetsmanni sugulane). Uljaste koolis hakkasid õppima Pada möisa Satsu karjamöisa, Uljaste küla, Kunda möisale Sonda raudteejaama lähedal asuva maaala lapsed.[6]

Aastail 1835-1885 võib lugeda Viru-Nigula kihelkonna

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.538[5], l.119.
2 Sealsamas, s.-ü.542[5], l.18o.
3 Sealsamas, s.-ü.54o[5], l.2o2.
4 Sealsamas, f.231, nim.2, s.-ü.31, l.13.
5 Sealsamas, f.1187, nim.2, s.-ü.548[5], l.112.
6 Sealsamas, s.-ü.549[5], l.116.
7 Sealsamas, s.-ü.556[5], l.29. Morits Kesküla kirjalikud mälestused.

koolivõrgu kujunemise esimeseks etapiks. Näeme, et kuni 1863. aastani töötas Viru-Nigula kihelkonnas ainult neli kooli ja needki mitte pidevalt. Aastail 1865-1868 suurenes talurahvakoolide arv kihelkonnas kümneni, ajavahemikus 1868-1885. lisandus veel 6 vallakooli ja Pikaristi kihelkonnakool, seega tõusis 1885.aastaks Viru-Nigula kihelkonna talurahvakoolide arv 17-ni.[1]

187o.aastal asutas Kunda möisnik parun Johann Girard de Soucanton Kunda möisa lähedale tsemendivabriku. Esialgu kuni 1895.aastani käisid Kunda tsemendivabriku tööliste lapsed mitu kilomeetrit eemal asuvas Kunda möisakoolis, kuni 1895.a., mil vabrikuvalitsus tööliste nõudel oli sunnitud taotlema Eestimaa Rahvakoolide direktorilt luba avada Kundasse ministeeriumikooli kursusega erakooli. Vabrikukooli esimeseks õpetajaks-juhatajaks määras Eestimaa Rahvakoolide direktor Pikaristi kihelkonnakooli abiõpetaja Jaan Speegi.[2]

Mõni aasta varem avati vabriku juurde erakool sakslastest ja taanlastest meistrite ja ametnike laste õpetamiseks. Kool töötas ministeeriumikooli programmi alusel.

19o2.aastal alustas tegevust Nõmmise ministeeriumikool. Kool asus Nõmmise külakooli vahetus naabruses. 19o5.a. möle-

---

[1] Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.556[5],l.29.
[2] "Õpetajate leht", 28.november 193o, nr.1o.

mad Nömmise koolid ühendati. Ühendatud kool sai nimeks Nömmise ministeeriumikool.[1]

19o5.a. avati Aseri tsemendivabriku poolt tööliste lastele Aseri kool, enne käisid vabrikutööliste lapsed Rannu külakoolis, mille peale Kalvi vallaisad hea pilguga ei vaadanud.[2]

19o7.a. alustas Kalvi vald tookordse vallavolikogu liikme Georg Kallipi tungival pealekäimisel Rannu koolile uut maja ehitama.[3]

191o.aastaks maja valmis ja uuel 191o-1911.a. muudeti Rannu kool 2-klassiliseks ehk nn. kõrgemat tüüpi algkooliks.[4]

191o.aastal lõpetas oma tegevuse Koogu mõisa Härjapea kool.

1913.aastal lõpetas oma ajutise tegevuse Viru-Nigula kihelkonnakool Pikaristil sealse koolijuhataja Georg Koigi lahkumise tõttu.[5]

Samal, 1913.aastal 3o.septembril loodi Viru-Nigula Haridueseltsi taotlusel Viru-Nigula kirikualevikku venekeelse

---

1 Eesti NSV RAKA,f.1187, nim.2, s.-ü.572 4/5 ,l.112. Sealsamas, s.-ü.572 7/5, l.117-118.

2 Sealsamas.

3 Ed.Eik, Rannu kooli kroonikalised andmed, l.3.

4 Sealsamas, l.5.

5 Liisa Koigi suulised teated.

öppekeelega kroonu algkoolid (esialgu 2 eri kooli: üks poistele, teine tüdrukutele).[1]

1914.a. 28.juulil alanud Esimene maailmasöda tabas ka Viru-Nigula kihelkonna talurahvakoole, hulk võimekaid noori koolmeistreid nagu Karl Neumann Miilist, Mikk Jalakas Sämist, Rudolf Noor Rannust, Villem Alto (Altoa) samuti Rannust, J.Kink Varudist, Jaan Seeger Kundast, Joher Schnell Iilast mobiliseeriti.[2]

1917.a. 13.märtsil otsustasid Viru-Nigula kiriku konvent ja koolikomisjon Pikaristi kihelkonnakooli uuesti tööle rakendada.[3]

---

1 Eesti NSV RAKA , f.99, nim.1, s.-ü.227, l.58.

2 Rudolf Noore suulised teated. (Mobiliseeritud Viru-Nigula koolmeistrid suunati vooride kaitsemeeskonda).

3 Eesti NSV RAKA, f.99, nim.1,s.-ü.175, l-d 114-115.

II ptk. Õ p p e t ö ö k ü s i m u s i V i r u - N i g u l a k i h e l k o n n a k ü l a k o o l i d e s

Külakoolid olid möeldud peamiselt usuõpetuse õpetamiseks.

Eriti rangelt nöudis ususõpetuse õpetamise tõhustamist 3o.novembril 19o3.aastal ametisse seatud pastor Max Krause.[1]

Uue pastori ametisse astumise puhul korraldas Viru-Nigula kihelkonna kirikukonvendi poolt vastuvött, sellest vötsid osa ka külakoolmeistrid. Oma könes teatas Max Krause, et tema ja koolmeistrid ning kirikuvöörmündrid tegevat üht tööd, sest nad kasvatavad rahva vaimset taset ja levitavad haridust. Koolmeistrite poole eraldi pöördudes ütles pastor, et nad õpetagu paremini lapsi ja valvaku koos vöörmündritega jöude, mis külas sünnib ja andku seda köik õpetajale (pastorile, E.S.) teada.[2]

Ajalehes "Virulane" ilmus 19o9.a. artikkel, milles kritiseeriti usuõpetuse õpetamist Viru-Nigula kihelkonnas.

Endine Uljaste koolmeister Morits Kesküla mäletab, et külakoolides olid õppeainetest usuõpetust 6 tundi nädalas, sellest 4 tundi piiblilugu ja 2 katekismust. Eesti keelt oli 6 tundi, öigekirjale ja kalligraafiale pühendati 4 tundi. Matemaatikale pühendati nädalas 6 tundi, geograafiale, ajaloóle

---

1 "Olevik", 11.detsember 19o3.a., nr.5o.

2 Sealsamas.

ja laulmisele jäeti kokku samuti 6 tundi. Õpilaste nädalane koormus oli seega 34 tundi, igal päeval oli kuus tundi, väljaarvatud laupäeval, mil oli 4 tundi.[1]

Tundide jaotusest päevas on andmeid endisest Koila koolist.

Pastor Max Krause kutsus õppeaasta algul köik koolmeistrid kokku. Koosolek algas kirikulauluga ja pastori manitussõnadega, milles ta pani koolmeistritele südamele lapsi "usklikuks nooreks rahvaks kasvatada".[2]

Pastor esitas ka oma nõuded usuõpetuse kohta, esimest aastat koolis käijad pidid kevadeks oskama vana ja uue testamendi piiblilugudest vähemalt poole, katekismuse kaanest kaaneni. Iga talve kohta tuli koolmeistril lastele õpetada 2o kirikulaulu, nendest 6-7 kahehäälselt ja jõuluks 4-5 kolmehäälset laulu. Lisaks tuli õpetada veel teise ja kolmanda talve lastele hulk piiblisalme,ning uuest ja vanast testamendist määratud osad pähe tuupida.

Pastor teatas oma rahuldust Kunda koolist, kus õpetaja Jalak artikliautori sönade järgi tuupis piitsa ja vemblaga pastori poolt ettekirjutatud laulude ja salmide hulga pähe, kuid teistes ainetes valitseb pilkane pimedus. Niisugust õpetamise taset tahtis pastor.[3]

---

1 Morits Kesküla kirjalikud teated.

2 "Virulane",11.(24.november) 19o9.a. nr.258.

3 Sealsamas. Selle artikli kirjutas Sämi koolmeister Mik Jalak, kellele ei meeldinud Kunda kolleegi Jaan Jalakase pastori ees lipitsemine. Artikkel kutsus esile kahe koolmeistri vahelise tüli. (Rudolf Noore suulised teated).

Nii teab 8o.aastane Koila küla elanik Jakob Tiimus jutustada, et tema kooliskäimise ajal oli igal esmaspäeval esimeseks tunniks usuõpetus (vana testament), teiseks tunniks oli vene keel, kolmandas tunnis õpetati rehkendama nelja tehte ulatuses.[1]

Teisipäeval õpetati esimeses tunnis uut testamenti ning kolmapäeval katekismust ja siis algas otsast peale. Viimasteks tundideks olid tavaliselt ajalugu, geograafia ja eesti keel.[2]

Ühel koolmeistril, näiteks Johannes Klausil oli päriskoolilapsi 1895-1896.ö.-a. 56 (27 poissi ja 29 tüdrukut).[3] Köik 56 õpilast ei saanud käia ühepalju koolis. Seetöttu jaotas Klauski oma õpilased jagudesse. Kuid köigi kolme jaoga (külakooli kohustus oli kolme aastane) on võimatu korraga töötada.[4]

Nii kujunes välja süsteem, kui vanemad lapsed lugesid, siis teistel oli kas etteütlus, ühel päeval eesti ja teisel päeval vene keeles. Etteütlused kirjutati tavaliselt väikesele tahvlile, koolmeister parandas etteütlused sealsamas ära. Vihikud olid kallid ja neid kasutati aruharva.[5]

Pada külakoolis (öpetaja Otto Uhlberg) nöuti lastelt,

---

1 Jakob Tiimuse suulised teated.
2 Sealsamas.
3 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.569[3], l.63-64.
4 Jakob Tiimuse suulised teated.
5 Sealsamas.

et piiblilugu ja katekismus peavad sönasönalt peas olema. Seda nöudis pastor koolmeistrilt ja see omakorda lastelt.

Lapsi usuöpetuse tuupimine ei huvitanud. Kes poistest enam koolitöö vastu huvi tundis nendele öpetati ka geograafiat ja ajalugu. Vene keelt öpetati ainult poistele, et nende söjaväeteenistust kergendada. Tüdrukutele öpetati vene keele tundide ajal käsitööd.[1]

Tüdrukutele peeti küllaldaseks kui nad oskasid lugeda, kirjutada, tundsid katekismuse peatükke ja kümmet käsku ning ei ajanud kirikus lauluviisi segamini.

Kodus anti öppida igaks päevaks katkend piiblilugu. Esmaspäeval anti piiblilugu kaks osa. Kirikulaulu öpiti kodus igal öhtul 2 salmi. Rehkendust öpiti ainult koolis, kodus midagi teha ei antud.[2]

Öpikutena oli külakoolides tähtsal kohal O.W.Masingu "Täieline ABD-Ramat" (1823), tarvitati ka 1795.a. ilmunud "ABD ehk Luggemise-Ramat Lastele" ja 1821.a. trükitud "Luggemise-lehed".[3]

1851.aastal kasutasid Koila kooliöpilased öpikutena aabitsat, katekismust ja Lutheruse ello ja sündinud asjad.[4]

188o-1881.ö.-a. kasutati Viru-Nigula kihelkonnas järgmisi raamatuid: O.W.Masing - Piiblilaulud.

Körber - Katekismus

---

1 TA KM, KO, 139,H.J.Körge, Viru-Nigula kihelkonna ajalooline traditsioon, 1931, lk.419.

2 Sealsamas, lk.422.

3 P.Pöld, Eesti kooli ajalugu, Tartu 1933, lk.9o.

4 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.522[1o], l.61.

Kurtmann - Geograafia

Malm - Laulud ja lood

Lutterusse ello ja sündind asjad.[1]

1895-1896.a. õpikute loetelus on eelnevatele õpikutele lisatud: C.R.Jakobsoni - Kooli [illegible] lugemise raamat

Jegorov - Aritmeetika, Geomeetria

Poska - Русская речь[2]

Andmed käesoleva sajandi alguses kasutatud õpikutest Viru-Nigula kihelkonna külakoolis puuduvad. Suuri muudatusi siin esineda ei saanud, sest kui võrrelda 188o-1881.ö.-a. ja 1895-1896.ö.-a. Viru-Nigula külakoolides kasutatud õpikute nimekirju, mingisugust suurt erinevust siin näha ei ole.

Viru-Nigula kihelkonna külakoolide raamatukogudest on andmeid 19o3-19o4.ö.-a., mil Sämi, Varudi ja Vasta koolides asusid väikesed raamatukogukesed. Sämi koolil oli 6 raamatut 2 rubla 58 kopika eest, Varudi koolil oli kahekümne köiteline kogu ja Vasta koolil oli ainult 5 raamatut, kusjuures üks 3 rubla 6o kopikaline raamat muretseti sel õppeaastal.[3]

Igal kevadel korraldati kihelkonna köigi koolide lastele kiriku ja koolikonvendi poolt peod. Esimene teade igakevadistest lastepidudest on 1869.aasta 11.juulist, mil toimus koolilaste pidu Kunda möisas. Peo eesmärgiks oli laste löbustamise körval täiendada Pikaristi kihelkonnakooli avamiseks

---

1 Eesti NSV RAKA, f.987, nim.2, s.-ü.3, l.14-15.

2 Eesti NSV RAKA, f.987, nim.1, s.-ü.5, l.56.

3 Eesti NSV RAKA, f.389, nim.1, s.-ü.29, l.2o3-2o8.

vajalikku fondi, seda eesmärki pidu ka täitis, sest Kunda parun Girard de Soucanton annetas koolile 1ooo rubla.[1]

Laste kevadpidusid korraldasid järgemööda igal aastal köik kihelkonda kuuluvad möisad. Nii oli 1892.aastal pidu Malla möisas, mille korraldas kammerhärra Lwowski oma möisa Iila ja Mahu lastele, siia kutsuti ka teiste koolide öpilased. Lapsed löbustasid end laulukooride ja Iila pasunakoori toredate viiside kuulamisega ning ringmängudega, mastide otsa ronimisega ja palgil jöukatsumisega.[2]

Üldise truualamluse vooluga kaasa minnes korraldati Viru--Nigulas 1896.a. Nikolai II kroonimise puhul laulupidu. Peo läbiviijaks oli kihelkonnakoolmeister Georg Koik. Laulupeost vötsid osa köikide koolide lastest moodustatud laulukoorid oma öpetajate juhtimisel.[3]

Ülekihelkonnalisi laste pidusid korraldati veel 19o9. aastal Poltaava lahingu 2oo.aastase juubeli puhul, 1912.a. 1812.a. Isamaasöja ja 1913.a. Romanovite 3oo.a. Venemaa troonil püsimise juubeli puhul.[4]

---

1 "Eesti Postimees", 4.juuli 1873, nr.27.

2 "Postimees", 27.mai 1892, nr.113.

3 "Sakala", 8.mai 1896, nr.19.

4 V.Alttoa suulised teated.
L.Koigi suulised teated.
N.Kooli suulised teated.

III ptk. V i r u - N i g u l a k i h e l k o n n a k ü l a k o o l i d e m a j a n d u s l i k o l u k o r d

Missuguses olukorras pidid töötama Viru-Nigula kihelkonna talurahvakoolid?

Talurahvale möeldud koolid allusid küll tsaristliku Venemaa rahvahariduse ministeeriumile, kuid rahalist abi nad sealt ei saanud. Koolide ülalpidajateks olid jäetud vallad ja möisnikud. Möisnike osa koolide ülalpidajatena või siis vähemalt majanduslikult toetajatena oli isegi ühe kihelkonna piires erinev, sõltudes nähtavasti möisniku enese suvast.

Esimeste Viru-Nigula kihelkonna külakoolide majanduslikest oludest puuduvad laiemad teated. Aastast 1845 pärinevate andmete järgi töötas kihelkonnas ainult 2 kooli, Miila ja Nõmmise. Teada on, et neid kahte kooli peeti ülal, esimest möisa ja talupoegade poolt ühiselt, teist aga ainult talupoegade summadest.[1]

1846.a. kuni 1866.aastani , s.o. 2o.aastases ajavahemikus tegutsenud koolide elust säilinud andmed näitavad ainult õpilaste arvu ja nende õpetajate nimesid. Majandusliku olustiku kohta andmed lisatud ei ole.

1866.a. sügisel Eestimaa konsistooriumile saadetud

---

[1] Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.515[2o], l.47.

aruanne näitab, et koole varustavad möisad ja talupojad. Rannu, Miila ja Kunda koole ainult möisad, Pada kooli aga möis ja vald ühiselt, Varudi kooli peab ülal ainult vald.[1]

Aruandest ei selgu, kuidas konkreetselt neid koole ülal peetakse. Ei selgu, kas koolmeister saab palga rahas või maas ehk möisalt või vallalt saadavates toiduainetes.

1858.a. oli Miila koolmeister Magnus Otil palgaks 1 aaker maad.[2]

Andmed palgaoludest algavad 1872-1873.õppeaastast, sel aastal oli pastor Fr. Hunnius koolmeistrite sissetulekud rahasse arvestanud. Köige körgema palga sai Kunda koolmeister, tema tasu oli 2oo höberubla, kuna köige madalama tasu said Nömmise ja Koila koolmeistrid, neile maksti ainult 8o rubla. Teiste koolide, nagu Iila, Kabala, Rannu, Mahu ja Pada öpetajate palk oli 15o-85 rublani. Sellest aruandest ei selgu,kes selle summa öieti maksis ning kui suur vöis olla möisa ja valla osa.[3]

1873-1874.õppeaastast sai Iila koolmeister Hans Krikmann 1oo rubla palka ja Mahu koolmeister Karl Ludvig Kohl 95 rubla. Seekord on pastor aruande täpsemalt kirjutanud ja on juurde lisanud, et Iila koolmeister sai 65 rubla pöllumaalt ja 35 rubla sularaha vallalt. Mahu koolmeister aga sai möisalt 8o rubla sularaha, kuna pöllumaast saadav tulu oli arva-

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.536[12], l.173.

2 Sealsamas, s.-ü. 528:3, l.22.
1 aaker = o,55 ha

3 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.543[5], l.148-149.

tud ainult 15 rublale.[1]

Mahu oli Viru-Nigula kihelkonna köige mereäärsemaks kooliks. Kool asutati 1871.aastal Männiku küla lähedale metsa, siis nähtavasti ei oldud veel jõutud koolile põldu teha.Kool asus naabruse küladest eemal.

1874-1875.aastal koolmeistrite palgas suuri muudatusi ei esinenud,

Köikumisi esines Kunda ja Nõmmise koolmeistrite palkade osas. Kunda koolmeistri palk langes 15 rubla vörra, Nõmmise koolmeistri palk oli aga 25 rubla vörra tõusnud.[2]

1875-1876.aastast on teada kooli varustamiseks vajalike summade suurus, mis jäi üle koolmeistri palgast.

Nii olid sel aastal Kunda kooli tulud 418 rubla ja 3o kopikat, sellest anti 186 rubla koolmeistrile ja ülejäänud 232 rubla 3o kopikat kulutati kooli varustamiseks puude, küünalde, õppetööks vajaliku inventari ja kooliraamatute muretsemiseks ja pisiremontide tegemiseks.[3]

Samal ajal sai Rannu kool üldse 199 rubla, 11o rubla sai koolmeister endale, 89 rubla jäi koolile köige vajaliku muretsemiseks.[4]

Köige halvemas olukorras 1875-1876. õppeaastal oli Miila kool, mille ülalpidamiseks anti ainult 145 rubla 8o kopikat,

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.544[5], l.123-124.
2 Sealsamas, s.-ü.545[5], l.134.
3 Sealsamas, s.-ü.546[5], l.141.
4 Sealsamas.

siit läks 84 rubla koolmeistri palgaks ja ülejäänud 61 rublast ja 8o kopikast pidi koolile piisama terveks aastaks.[1]

Järgmisel 1876-1877.ö.-a. anti Miila kooli ja koolmeistri ülalpidamiseks veelgi vähem. Koolmeistri palk jäi endiseks, koolile anti 51 ja pool rubla.[2]

Järgnevatel aastatel, nagu ö.-a. 1877-1878, 1878-1879, koolide varustamiseks kulutatud summad jäid muutumata.[3]

1879-188o. õppeaastal kulutati terves Viru-Nigula kihelkonnas koolidele kokku 3o46 rubla ja 8o kopikat höbedas.[4]

Kui võtta köiki koole eraldi, siis Rannu koolile anti 164 rubla, sellest andis Koogu möis 155 rubla ja vald ainult 9 rubla valgustuseks. Härjapea koolile anti 251 rubla, 138 rubla andis möis ja 113 vald; Kabala kool sai möisalt 125 rubla ja vallalt 71 rubla. Kunda kool sai 387 rubla 9o kopikat, kusjuures möis andis 295 rubla ja 35 kopikat ja vald 92 rubla 55 kopikat. Sarapiku koolile anti 21o rubla, möisalt saadi 17o ja vallalt 4o rubla. Iila ja Mahu koolid olid mölemad Malla möisale kuuluval maa-alal ja mölemad said oma ülalpidamiseks vajalikud summad möisalt, esimene 217 rubla 23 kopikat ja teine 134 rubla. Kalvi möisa Koila koolile aga andis möis ainult 12 rubla, vald aga 135 rubla ja o5 kopikat. Miila koolile anti eelarveks 135 rubla ja 5o kopikat, kusjuures

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.546[5], l.141.
2 Sealsamas, s.-ü.547[5], l.14.
3 Sealsamas, s.-ü. 548[5], l.112.
Sealsamas, s.-ü.549[5], l.116.
4 Sealsamas, s.-ü.55o[5], l.94.

Pölula möisalt sai kool 88 rubla ja Miila külalt 47 rubla 5o kopikat. Nömmise kooli ja koolmeistri ülalpidamiseks oli 1879-188o.ö.-a. 186 rubla, 128 rubla saadi Ulvi möisalt. Kihelkonna köige suurema möisa, Pada möisa, koolile andis möis 189,5 höberubla ja vald 112 rubla ja o6 kopikat. Uhtna möis ja vald (osa Sömeru vallast kuulus Viru-Nigula kihelkonda) andsid ühiselt 171 rubla. Varudi möis andis oma koolile 1o6 höberubla ja vald 65 höberubla. Vasta kooli kasutada oli möis andnud 1o5 rubla ja vald 46 rubla.[1]

Koolide ülalpidamiseks ja koolmeistrite palgad jäid aastakümneteks samale tasemele, nii said 1899-19oo.aastal Viru-Nigula kihelkonna koolmeistrid palka järgmiselt: Rannu 11o rbl. Härjapea 125 rbl., Kabala 157 rbl., Kunda 145 rbl., Sarapiku 16o rbl., Iila koolmeistrid 16o ja 13o rubla, Nömmisel 145 rbl. Miilas 85 rbl., Padas 12o rbl., Uljastel 135 rbl., Koilas 16o rbl., Sämis 155 rbl., Varudis 156 rbl. ja Vastal 125 rubla.[2]

Nii ei olnud muutunud Rannu koolmeistri palk, jäädes 11o-le rublale püsima. 188o-1881.ö.-a. eest sai koolmeister Nigulas Simann 11o rubla ja täpselt sama palju sai 2o aastat hiljem Karl Leetsmann.[3]

Tervelt 38 rubla vörra vähenes Pada koolmeistri aastapalk, 188o-1881.a. oli see 158 rubla ja 1899-19oo.ö.-a. sai ta 12o rubla.[4]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.55o[5], l.94.
2 Eesti NSV RAKA, f.855, nim.1, s.-ü.37, l.
3 Sealsamas.
4 Sealsamas.

Samal ajal suurenes Koila koolmeistri palk 12o rublalt 16o rublale, s.o. tervelt 4o rubla.[1]

Kui vaadata esitatud ülevaadet Viru-Nigula kihelkonna koolmeistrite palkadest ligemale kolmekümne aasta jooksul, siis näeme siin ainult väheseid köikumisi ühe kooli ulatuses.Kui aga vaadata koolmeistrite palku terve kihelkonna ulatuses, siis näeme väga suuri erinevusi. Nii on Kunda möisale alluvates Kunda ja Sarapiku koolmeistrite palgad tavaliselt suuremad kui näiteks Vasta või siis Miila või Härjapea koolmeistrite palgad.

Erinevuse palkade suuruses võis tekitada ainult möisa ja valla erinev suhtumine talupoja lastele hariduse andmisse. Teatud määral võis arvesse tulla ka laste arvu suurus, mis võis koolides olla erinev. Samuti võib oletada, et koolmeistrile, kui tal oli eelkäijast suurem haridus, võidi talle möisa ja valla poolt suuremat palka maksta.

Koolmeistrite vanaduspäevad olid kindlustamata. Koolmeister ei olnud kroonuametnik, seetöttu ei saanud ta riigilt mingisugust toetust oodata.[2]

Vanaduse või önnetuse läbi töövöime kaotanud koolmeistrile jäi üle, kas kerjata või hakata vallavaeseks ehk loota möisniku heldusele.

Koolmeistri palgast, mis oli väike, ei olnud võimalik erilisi sääste koguda.

---

1 Eesti NSV RAKA, f. 855, nim.1, s.-ü.37 , l.94.
2 "Eesti Postimees", lisaleht, 31.märtsil 1879, nr.13.

Alles 1910.a. 1.juuni seaduse põhjal said rahvakoolide õpetajad, kes seni pensionikassa alla ei käinud, õiguse õpetajate pensionikassasse astumiseks. Seejuures pidid nad maksma 12% kogu aasta teenistusest.

Pensionikassasse võeti vastu ainult need õpetajad, kes kirjutasid sisseastumise avalduse enne 1.jaanuari 1911.a.

Viru-Nigula kihelkonna külakoolide õpetajaist astus enamik pensionikassa liikmeiks. 1911.a. 18.jaanuari ülevenemaalise algkoolide loetelu Viru-Nigula kihelkonna külakoolmeistrite ankeetidest selgub, et Kuna külakoolmeister Jaan Jalakas maksis oma 300 rublasest palgast 9 rubla, kuna tema kolleeg, 69 aastane Otto Uhlberg (endine Pada koolmeister) maksis ainult 3 rubla. Sarapiku koolmeister Johannes Kirschbaum maksis 9 rubla. Pada möisa Uljaste ja Pada koolmeistritel Jaan Adlil ja Karl Kruusimägil oli võrdne palk - 200 rubla, kuid maksid erinevalt, Adli 6 rubla, K.Kruusimägi aga 10 rubla ja 50 kopikat. Koila koolmeister Johannes Klaus maksis samuti 200 rublasest palgast 6 rubla, kuna Rannult Nikolai Traks maksis pensionikassasse 300 rubla pealt 9 rubla. Miila koolmeister Karl Neumann maksis 140 rubla pealt ainult 4 rubla ja 20 kopikat.

Oli ka niisuguseid koolmeistreid, nagu Malle möisa Iila koolmeister Hermann Nelke ja Mahu koolmeister Johannes Pärn ning Varudist Aleksander Weidemann, kes pensionikassa liikmeiks ei astunud.

1917.a. 1.jaanuaril maksti pensioni Rakvere pangast

Karl Leetsmannile 373 rubla ja 26 kopikat (pensionikassalt 14 kopikat ja riigilt 373 rubla 12 kopikat).[1]

Endine Kunda koolmeister Georg Römusaks sai riigilt 941 rubla 7o kopikat ja pensionikassalt ainult 32 kopikat.[2]

Härjapea koolmeister Jüri Kandelin sai pensionikassalt 17 kopikat ja riigilt 257 rubla 43 kopikat, kokku 257 rubla 6o kopikat.[3]

Käbala koolmeister Joosep Leetsmann sai pensioni 1.I 1917. aasta seisuga 248 rubla 36 kopikat, riigilt 243 rubla 9o kopikat ja pensionikassalt 4 rubla 46 kopikat.[4]

Endine koolmeister Jaan Adli sai pensionikassalt 4 rubla 79 kopikat ja riigilt 97 rubla 79 kopikat, seega oli ta pensioniks 1o2 rubla 58 kopikat.[5]

Endine Rannu koolmeister Nikolai Traksi lesele ja tütrele maksti pensioni 83 rubla ja 96 kopikat.[6]

Need teated pensionitest 1.jaanuari 1917.a. seisuga antud pensionid on väga huvitavad. Summad on näiteks endise Kunda koolmeistri Georg Römusaksa puhul (942 rubla ja o2 kop.) ja Karl Leetsmannil (end. Rannu koolmeister) 373 rubla 26 kopikat väga suured. Summa suurus nähtavasti olenes sissemaksudest pensionikassasse ja väljateenitud aastatest. Oma osa

---

1 Eesti NSV RAKA, f.93, nim.1, s.-ü.1o9, l.1.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.
4 Sealsamas, l.3,
5 Sealsamas, l.4.
6 Sealsamas, l.3.

luges siin kahtlemata söda oma elukalliduse tõusuga.

19.sajandi 7o-ndail aastail hakati Eesti alal ehitama spetsiaalselt koolide tarbeks maju. Enamikus valmisid need möisa ja talupoegade koostööna. Möis andis tavaliselt ehitusmaterjali ja vald mehed, kes materjali kohale vedasid ja maja üles ehitasid. Tavaliselt andis möis ka ehitusmeestele palga.

Aastast 1886-1887 on teada köigi 15-ne Viru-Nigula kihelkonnas tegutsenud külakooli hoone kuuluvus. Nendest 15-st hoonest kuulus möisatele 12 ja ainult 3 hoonet oli möisa ja valla ühises valduses.[1]

Möisatele kuulunud koolimajadest olid Rannu ja Härjapea (Koogu möis), Kunda ja Sarapiku (Kunda möis), Pada, Kabala ja Uljaste (Pada möis), Miila (Pölula möis Viru-Jaagupi kihelkond Rägavere vald), Varudi ja Vasta külakoolide hooned kuulusid vastavalt Varudi ja Vasta möisatele.[2]

Talupoegade ja möisate ühises valduses olid Nömmise, Koila ja Sämi koolide hooned.[3]

1885.a. alustas Uljaste kool tööd vanas ja kitsas majas. 1897.a. 1.aprillil arutas Pada valla volikogu oma istungil Pikaristi vallamajas Uljaste koolile uue maja ehitamise küsimust.[4]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.887, nim.1, s.-ü.4, l.23.
2 Sealsamas.
3 Eesti NSV RAKA, f.987, nim.1, s.-ü.4, l.23.
4 "Postimees", 1897.a. 7.aprillil nr.8o.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

Pärast 17.septembril 1896.a. Vasta koolis olnud tulekahju tehti koolihoones ruumide paigutuses muudatusi. Suurendati klassiruumi, vähendades seejuures õpetaja korterit.[1]

Täiesti uued koolimajad on ehitatud Sarapiku ja Rannu koolidele. Esimene valmis 19o7.a. ja teine 191o.a. Sarapiku koolimaja ehitas rikas Kunda möisnik parun Girard de Soucaton täiesti enda kulul, valla ülesandeks oli ainult ehitusmaterjali vedu.[2]

Rannu koolimaja uus hoone ehitati nagu Sarapiku koolgi paekivist ehitusena.

1911.a. 18.jaanuari ülevenemaalisest algkoolide loetelust saame andmeid, kui palju Viru-Nigula rahvakoolidele anti raha puude ja petrooleumi ostmiseks ning remontimiseks.[3]

Nii kulutati 191o.aastal Varudi koolis kütte ja valgustuse muretsemiseks 45 rubla, remondiks aga 25 rubla. Iila koolile jäi kütteks-valgustuseks 82 rubla ning remondiks 59 rubla. Pada külakooli kütte ja valgustuse kulud olid 1oo rubla, vajalike remonttööde jaoks jäi 79 rubla ja 1o kopikat.

Õppeabinõude ja inventari kohta on andmeid 19o3-19o4. ö.-a. ja 1911. õppeaastast.

Nii oli Rannu koolil 19o3-19o4.ö.-a. 1 Poolkerade kaart, 2 Baltikubermangude kaarti, 1 Euroopa Venemaa kaart ja üks

---

1 E.Soodla suulised andmed. (E.Soodla oli kauaaegne Vasta kooli õpetaja, praegu pensionär, elab Viru-Nigula k/n Vasta külas).

2 H.Körge, Aruanne Viru-Nigula kihelkonna kirikute, kabelite, surnuaedade, palvemajade, koolide ja möisate üle. (Aruanne tehtud Eesti Kirjameeste Seltsi Kodu-uurimise Toimkonnale, säilitatakse TRÜ Geograafia kateedris, l.43.).

3 NSVL RAKAL, f.733, nim.188, s.-ü.2, l.

gloobus, 1911.aastaks lisandusid juurde 3 pilti, arvelaud ja kompass.[1]

Miila kooli õppeabinõudest 19o3-19o4.a. üksikasjalikud andmed puuduvad. 1911.a. oli koolil õppevahendeid 3o rubla väärtuses (7 geograafia kaarti, 5 pilti, 1 gloobus ja 1 liikuv aabits.[2]

Kunda koolil oli 19o3-19o4.õppeaasta lõpuks 7 kaarti, gloobus , arvelaud ja 2 tahvlit, sel aastal muretseti juurde 3 kaarti 11 rubla eest. 1911.a. 18.jaanuari ülevenemaalise algkoolide loetelu ankeedi järgi olid sel päeval Kunda koolis 6 seinakaarti, 5 pilti, gloobus, arvelaud, 2 tahvlit ja harmoonium.Koguväärtuses 14o rubla ja 75 kopikat.[3]

19o3-19o5.a. oli Miila koolis ainult kolm õppevahendit, 1911.aastaks tõusis nende arv 14-le makstes 3o rubla.[4]

Pada koolis oli 19o3-19o4.aastal õppevahenditeks 3 kaarti, harmoonium, 3 noodiraamatut, 3 tahvlit ja arvelaud, 1911.aastaks oli juurde muretsetud ainult 4 pilti ja üks gloobus.[5]

Vasta kool omas 19o4.aastaks ainult 1 seinakaardi ja tahvli, 1911.aastaks suurenes kaartide arv kaheksale, pilte oli 2

---

1 Eesti NSV RAKA, f.389, nim.1, s.-ü. 29, l.187-188.

2 Sealsamas, l.211-212.
NSVL RAKAL,f.733, nim.188, s.-ü.2, l.

3 Eesti NSV RAKA, f.389, nim.1, s.-ü.29, l.199-2oo.
NSVL RAKAL , f.733, nim.188, s.-ü.2, l.

4 Eesti NSV RAKA, f.389, nim.1, s.-ü. 29, l.211-212.
NSVL RAKAL, f.733, nim.188, s.-ü.2, l.

5 Eesti NSV RAKA, f.389, nim.1, s.-ü.29. l.191-192.
NSVL RAKAL, f.733, nim.188, s.-ü.2, l.

ja tahvleid samuti 2. Seitsme aastaga kulutati Vasta koolis õppevahenditele 14 rubla ja 7o kopikat.[1]

19o3-19o4.ö.-a. kulutas Vasta kool õppevahendite ostmiseks 7 rubla ja 6o kopikat, Koila kool 5 rubla, Kunda kool 11 rubla, Varudi kool 12 rubla 11 kopikat, Uljaste kool 19 rubla ja 16 kopikat.[2]

Teiste koolide kulutustest õppevahendite ostmisel ei ole andmeid säilinud.

Seega näeme Viru-Nigula kihelkonna külakoolide juures õppeabinõudena ainult kaarte, gloobust, möningaid väheseid pilte, arvelaudu.

Külakoolide põhiliseks inventariks olid tahvel, pingid ja kantsel ning harmoonium.

Külakoolide majanduslik külg ning õpetajate materiaalne olukord jäid ka XX sajandi alguses endiselt viletsaks. Nii kulutati 1914.a. Eestimaa kubermangus keskmiselt ühele vallakoolile 378 rubla, millest ei piisanud õpetajale korraliku palga maksmiseks, rääkimata veel koolile inventari ja õppevahendite muretsemiseks või koolihoonete remontimiseks.

Viru-Nigula kihelkonnas ühele külakoolile kulutatud keskmine summa on ainult pisut väiksem Eestimaa kubermangu keskmisest, nimelt 367 rubla 36 kopikat.

---

1 Eesti NSV RAKA, f. 389, nim.1, s.-ü. 29, l.2o7-2o8. NSVL RAKAL, f. 733, nim.188, s.-ü.2, l.

2 Eesti NSV RAKA, f.389, nim.1, s.-ü.29, l. 2o7-2o8, 2o1-2o2, 199-2oo, 2o5-2o6, 195-196.

Tegelikult ei kulutatud ka 1914.a. üksikult igale koolile vördset summat, s.o. ca 367 rubla 36 kopikat, vaid väga erinevalt nagu näeme juba Kunda, Pada ja Mahu koolide eelarvete vördlemisest. Kunda koolile andis Kunda möisnik 1910. aastal 535 rubla ja 61 kopikat, Pada kool sai oma möisahäralt 680 rubla ja 80 kopikat, kuid Mahu kool ainult 144 rubla.

Eelnevate andmete pöhjal võib väita, et Viru-Nigula kihelkonna koolide ja öpetajate majanduslik olukord oli puudulik. Esimese maailmasöja puhkemise järel halvenes see veelgi.

Süüdi Viru-Nigula kihelkonna talurahvakoolide viletsas olukorras on möisnikud, kes olid arvamusel, et talulapsele pole laialdast haridust vaja ja kohalike vallaisade ihnus, kes ei raatsinud suurendada koolide ülalpidamiseks vajalikke summasid ega ehitada avaramaid koolimaju.

IV ptk. V i r u - N i g u l a k ü l a k o o l i d e ö p e t a j a s k o n d

Noormeestelt, kes soovisid saada külakoolide öpetajateks, nöuti peamiselt kohaliku möisniku ja pastori ning maakonna koolikohtu ees sooritatavate katsete öiendamist.

Kohustus, et koolmeistrikandidaat peab olema meelepärane möisnikule ja pastorile oli alandav, kuid teisiti ei olnud vöimalik pääseda maakonna koolikohtu ette. Enne eksamite sooritamist tuli koolmeistrikandidaadil esitada koolikohtule ristimistunnistus ja iseloomustus (koolmeistrikandidaadi elukommete kirjeldus) ning nöusolek pastorilt ja möisnikult.

1876.aastal kuulutas Eestimaa Ülem Koolikohus, et köik sel aastal Virumaal koolmeistriametisse soovijad peavad minema Viru-Jaagupi kihelkonda Küti möisa end maakonna koolikohtu peamehele tutvustama.[1]

Enne 19.veebruari 1886.a. koolireformi seisis rahvakoolide valitsemine otseselt möisnike ja pastorite käes. Kool kandis siis vaimulikku iseloomujooni.[2]

Selline koolide alluvus oli seadusega vormistatud.1875. aasta kooliseaduse ehk reglamendi pöhjal olid rahvakoolid seisuslikud asutused. §5 järgi oli koolide ülalpidamine pandud talupoegade endi ölgadele. Järelvalve koolide üle kuulus koolikohtule, kuhu kuulusid koolmeister, vallavanem, 1-2 koolivöörmündrit ja kirikuvöörmünder.

19.veebruari 1886.a.koolireformiga anti Balti kubermangude seni pastoritele ja möisnikele allunud rahvakoolid haridusministeeriumi alla, 26.jaanuaril 1887.a. seati sisse rahvakoolide direktorite ja inspektorite amet, kuid need abinöud ei körvaldanud möisnike ja pastorite vahelesegamist koolide tegevusse. Edaspidigi töötasid köik rahvakoolid kohaliku s.o. kihelkonna koolivalitsuste abiga.

Kes siis öieti olid külakoolmeistri ülemusteks? Köigepealt kreisi ehk maakonna rahvakoolide inspektor, siis möisnikud ja pastorid ning valla volikogu kui palgamaksja ja kooli ülalpidaja ning vallavanem - volikogu otsuste täitja.[3]

---

1 "Ristirahva pühapäevaleht", 26.august 1876.a. l.35.
2 "Teataja", 24.oktoober (1.november) 19o4, nr.241.
3 Sealsamas.

Koolmeistri ülesandeks oli õpetamise kõrval kõigi nende isikute vahel lavreerimine, eelkõige pidi ta olema heas kirjas oma kihelkonna pastori ning kohaliku mõisniku juures ja alles siis kreisi rahvakoolide inspektori juures.

Tsaarivalitsus ei olnud huvitatudki mõisnike ja pastorite võimu nõrgendamisest koolide üle. Kirikul ja mõisnikel oli kohapeal suur võim, mis oli küllaldane, et vältida kooli arengut riigivõimule ebasoovitavas suunas.

Samasugused olud valitsesid ka Viru-Nigula kihelkonnas.

Eestimaa luteriusu konsistooriumi arhiivis (Eesti NSV RAKA f.1187) säilitatavad materjalid võimaldavad täpselt kindlaks teha Viru-Nigula kihelkonna kõigi koolide õpetajate nimed, ametisoleku aja, osalt ka sünniaasta ja hariduse omandamise koha.

Aastail 1835-1917 töötas Viru-Nigula kihelkonnas 99 külakoolide õpetajat ja 16 abiõpetajat.

Nii töötas Miila koolis ajavahemikus 1935-1917 14 õpetajat, Nõmmisel a.1841-19o7 kokku 12 koolmeistrit, Sämil a. 1843-1917 1o koolmeistrit, Rannul 1859-1917.a. 8 õpetajat ja 9 abiõpetajat. Varudi koolis a.1859-1917 oli 1o koolmeistrit, Kundas aga aastail 1864-1917 6 õpetajat ja 2 abiõpetajat.

Pada koolis töötas a.1864-1917 5 õpetajat, Iilas aga 1866-1917.a. 7 õpetajat ja 2 abiõpetajat ning 3 käsitööõpetajannat.

Koila koolis õpetasid 3 koolmeistrit alates 1866 kuni 1917.aastani.

Vastal aga aastail 1867-1917 5 õpetajat, Kabalas oli koolmeistreid a.1869-1917 ainult 3 meest.

Mahu koolis oli õpetajaid 5 inimest a.1871-1917.

Härjapea koolis, selle terve tegutsemise perioodil, ainult 3 õpetajat.

Sarapiku koolis oli kokku 5 õpetajat, Uljastel aga 3.

Missugune oli enamiku Viru-Nigula kihelkonna külakoolmeistrite hariduslik tase? Terves kihelkonnas oli a.1835--1917 115 külakooliõpetajat. 72 külakoolmeistri haridusliku taseme kohta on andmeid. Õpetajaid on Viru-Nigula kihelkond saanud peamiselt Rakvere kreiskoolist (hiljem linnakoolist) arvult 19, sellele järgneb Viru-Nigula kihelkonnakool Pikaristil 15 kasvandikust vörsunud pedagoogiga, neist neli oli enne koolmeistriks hakkamist käinud Rakvere linnakoolis.

Rakvere linnakooli lõpetanutest on Viru-Nigula kihelkonnas õpetajatena töötanud: Villem Alto (Alttoa), Leonhard Blumer, T.Hannus, Mik Jalak, Morits Kesküla, Toomas Krik, August Krikmann, Karl Kruusimägi, Hermann Nelke, Karl Neumann, Aleksander Masing, August Ohmann, Johannes Pöld, H.Laasberg, R.Pärnik, Karl Reimann, Julius Reineberg, Toomas Uttendorf, Georg Tenneberg. Neist 19-st Rakvere kreiskooli lõpetanust on Leonhard Blumer, August Krikmann, Karl Neumann ja August Oh-

---

Koila külas õpetasid aastail 1847-1848 Tomas Nortmann ja 185o-1851 Jakob Rentik.
Iilas õpetas 1858-186o.a. Simmo Hansar.

mann lõpetanud ka Viru-Nigula kihelkonnakooli Pikaristil.

Pikaristi kihelkonnakool on oma kihelkonnale andnud 15 koolmeistrit (4 on lisaks kihelkonnakoolile lõpetanud Rakvere linnakooli).

Pikaristi lõpetanutest said Viru-Nigula kihelkonnas järgmised koolmeistrid:

1. Jaan Adli - Uljastel
2. Leonhard Blumer - Varudis
3. August Krikmann - Iilas ja Sämis
4. Anton Leetsmann - Mahus
5. Joosep Leetsmann - Uljastel ja Kabalas
6. Karl Leetsmann - Härjapeal ja Rannul
7. Georg Neuholz - Nõmmisel
8. Karl Neumann - Miilas
9. August Ohmann - Padas
10. Johannes Kirschbaum - Sarapikul
11. Johann Pärn - Iilas ja Mahus
12. Johannes Pärn - Mahus
13. Nigulas Pärn - Nõmmisel
14. Julius Rohmets - Varudis
15. Mihkel Rubert - Koilas, Kundas
16. August Steinpiek - Härjapeal

Simuna kihelkonnakool on Viru-Nigula kihelkonnale andnud 5 õpetajat: Toomas Inthal (Nõmmisel), Hans Krikmann (Iilas), Pridik Raik (Varudis), Jaan Timoleon (Vastal) ja Otto Uhberg (Padas).

Jõhvi kihelkonnakooli lõpetasid järgmised koolmeistrid:

Madis Altow, Carl Brunberg, Peter Peterson, Rudolf Pärnik, Josep Water, J.Wielberg.

Virumaa koolidest on veel Viru-Nigula kihelkonnale õpetajaid andnud Jõhvi ministeeriumikool 5 inimest (J.Jalakas, T.Käbin, K.Ottokar, H.Pull ja A.Sarap) ja Väike-Maarja kihelkonnakool (J.Klaus, K.Lutwei ja A.Sage) ja Haljala kihelkonnas olev Liigusti ministeeriumikool - R.Noor ja N.Traks.

Kuus koolmeistrit on pärit kolmest Tartumaa kihelkonnast (Kodavere kihelkonnakoolist - A.Prinkfeldt ja J.Pusep, Palamuse kihelkonnakoolist - C.L.Kohl ja P.Schmidt, Torma kihelkonnakoolis on köster A.Jakobsoni juures õppinud Aleksander Sommer ning Laiuse kihelkonnast pärineb esimene Kunda külakoolmeister Georg Blum.

8 koolmeistrit: A.Kuldkep on õppinud Põltsamaal Eesti Aleksandrikoolis. M.Born ja J.Kink - Kuusalu ministeeriumikoolis, J.Nael ja K.Pihlak - Pilistvere kihelkonnakoolis, J.Kuljus - Märjamaa kihelkonnakoolis, J.Kandelin - Paide kreiskoolis.

Õpetajate seminari haridusega isikuid, kes õpetasid külakoolis oli 6.

Kuuda seminari kasvandikest olid Viru-Nigula kihelkonnas Karel Lukkin, Aleksander Raik ja Jüri Wörk.

Tartu Õpetajate Seminari on lõpetanud H.Ollino ja A.Somer (Hollmanni seminari) ning Tartu vene seminari Al.Simon.

Seega on 115 teadaolevast Viru-Nigula kihelkonna külakoolmeistri hariduse kohta teada 7o isiku kohta.

Nr.1- Viru-Nigula kihelkonnakool Pikaristil

Nr.2- Rakvere linnakool

Nr.3- Simuna kihelkonnakool

Nr.4- Jõhvi kihelkonnakool

Jõhvi ministeeriumikool

Nr.5- Liigusti ministeeriumikool (Haljala kihelkond)

Nr.6- Väike-Maarja kihelkonnakool

Nr.7- Kodavere kihelkonnakool

Nr.8- Kuuda seminar

Nr.9- Kuusalu ministeeriumikool

Nr.1o- Laiuse kihelkonnakool

Nr.11- Märjamaa kihelkonnakool

Nr.12- Palamuse kihelkonnakool

Nr.13- Torma kihelkonnakool

Nr.14- Paide kreiskool

Nr.15- Tartu (saksa ja vene) seminarid

Nr.16- Põltsamaa Eesti Aleksandrikool

Nr.17- Pilistvere kihelkonnakool

Koolid,kus õppisid Viru-Nigula kihelkonna külakoolmeistrid

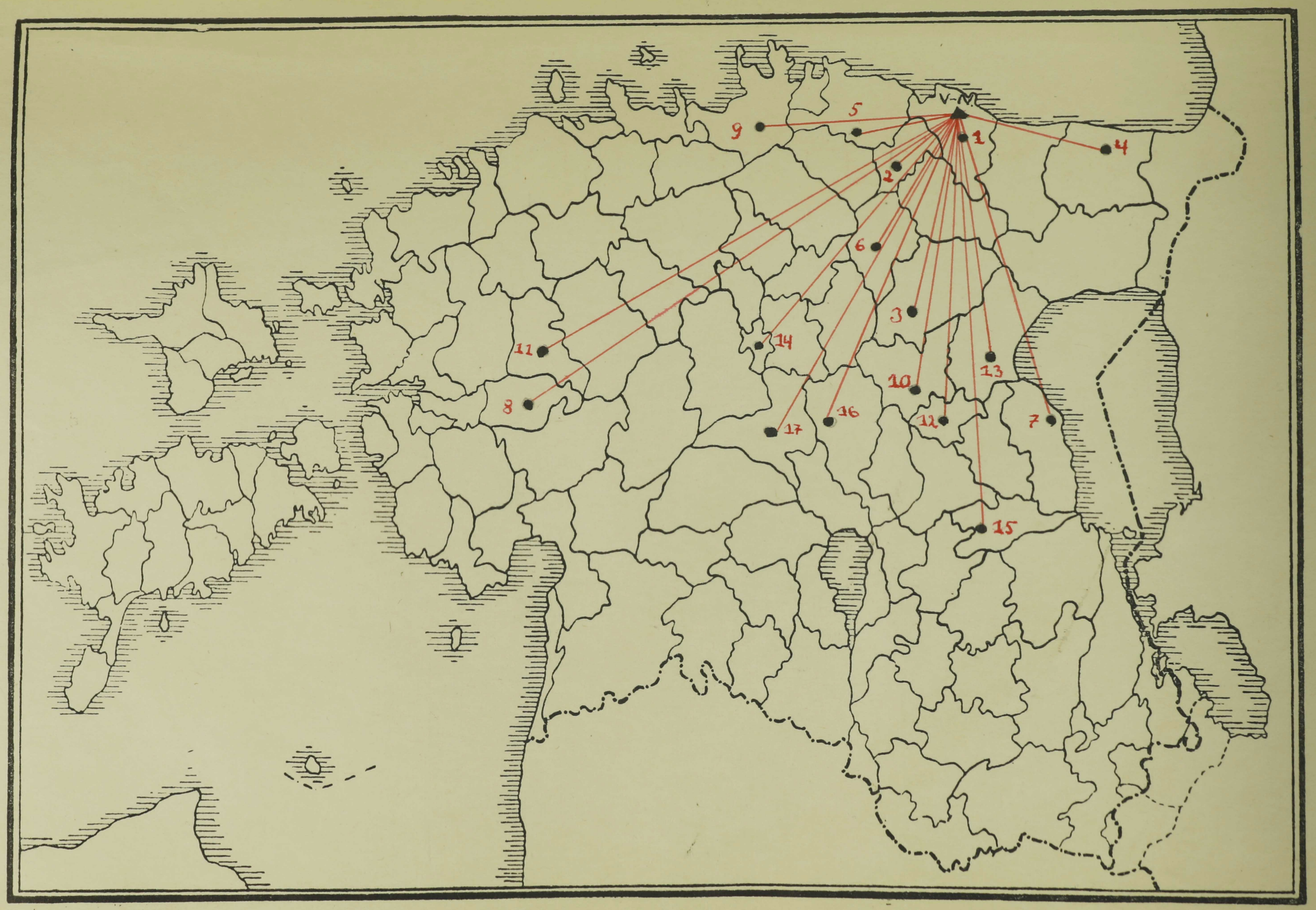

H. Heidemanni nim. trk., 8583. X 62. 1500. MB 07313.

Neist olid linnakooliharidusega 19 isikut + 2 (Eesti Aleksandrikoolist - A.Kuldkep ja Paide kreiskoolist J. Kandelin). Seega oli linnakooliharidusega 21 õpetajat.

Kihelkonnakooli haridusega õpetajaid oli 34.

Ministeeriumikooli lõpetanuid oli 9 isikut Viru-Nigula kihelkonna külakoolides.

Õpetajate seminari lõpetanuid oli 5 isikut.

Ülejäänud 48 külakooliõpetaja haridusteest ja päritolust ei ole õnnestunud midagi välja selgitada.

Enamik neist olid kahtlemata iseõppimise teel nii palju teadmisi kogunud, et nendest piisas kreisi koolikomisjoni ees eksami öiendamiseks.

1886.a. 19.veebruari koolireformiga algas eesti kooli elus sünge venestamise ajastu.

Reformiga suurenesid nõuded vene keele oskuse üle. Seniste külakoolmeistrite vene keele oskus oli vördlemisi puudulik. Esialgu pärast reformi teostamist nõuti, et täielikult vene keeles õpetada külakooli kolmandal õppeaastal. 1891.a. alates lubati õpetada ainult usuõpetust emakeeles.

See nõue tähendas seda, et koolmeistril tuli valida, kas loobuda ametist, võtta niigi madala palga arvel abiline, kes oleks vene keele õpetaja või hakata käima suviti maakonnalinnades korraldatavatel vene keele öppimise kursustel.

Tavaliselt puudulikult vene keelt valdavad koolmeistrid vallandati.

Rakvere rahvakoolide inspektor Luik teatas Eestimaa

rahvakoolide direktorile 18.juulist 1894.a., et ta tegi hiljuti korralduse vallandada ametist Varudi koolmeister Aleksander Raik, sest viimane oskavat vene keelt veelgi vähem kui tuleb selle oskust nõuda vallakooli vanema jao õpilastelt.[1]

Jakob Tiimus Koila külast mäletab inspektor Luigest, et see köneles kooli kontrollides ainult vene keeles ja tundis erilist huvi vene keele vastu. Inspektor vältis suuremaid kokkupuutumisi koolmeistritega. Inspektor Luik keeldus koolmeistriga ühte toidulauda istumast ja juhul, kui tal tuli jääda koolimajja ööseks, oli tal oma voodi kaasas, toiduvalmistamiseks kasutas Luik spetsiaalset kaasaskantavat pliiti.[2]

Inspektori tulekut üldiselt kardeti nii õpetaja kui õpilaste poolt. Tavaliselt püüdis õpetaja märkamatult saata mõne poisikesega naaberkoolmeistrile sõna, et inspektor on liikvel. Sellist juhust mäletab Koila koolist Jakob Tiinus.[3]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.987, nim.1, s.-ü.12, l.53.

2 Jakob Tiimuse suulised teated.(Jakob Tiimus on 80.a. vana, nooruses löi kaasa mitmete Viru-Nigula seltside tegevuses. Ta oli tänapäeval Koila küla kaunistavate ilupuude istutamise algatajaks.).

3 Sealsamas.

V ptk. Ülevaated Viru-Nigula kihelkonna külakoodest

1. Miila külakool

(1835 -)

Miila kool alustas tegevust 1835.aastal Pölula mõisale kuuluvas Miila külas. Õpetajaks sai Kangru Hansu Kustav Pallé.[1] Järgmisel aastal oli koolis 79 õpilast, 46 poissi ja 33 tüdrukut. Pastor Hasselblatt käis kooli visiteerimas ja jäi kooliga rahule.[2]

1846.aastal lahkus ametist Madis Altow, kool jäi suletuks neljaks aastaks.[3]

185o.aastal alustas kool uuesti tööd, järgneva 67 aasta jooksul oli Miilas 12 õpetajat.

Miila koolimaja oli vilets, kuid vald ja mõis ei suutnud uut maja ehitada või vana remontida. 1897.a. detsembri ööl vastu 15-ndat puhkes lagunenud korstnast tulekahju, mille tulemusel koolimaja ja kõrvalhooned põlesid maani maha. Hävis ka koolmeister Aleksander Masingu mööbel ja riided.[4]

Aleksander Masing oli Miilas õpetajaks 2 aastat, lapsi

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.493[2], l.16o.

2 Sealsamas, s.-ü. 5o5[9], l.9.

3 Sealsamas, s.-ü. 516[1o], l.7o.
Sealsamas, s.-ü.52o[1o], l.5.

4 "Olevik", 16.detsember 1897, nr.5o.
"Sakala", 29.jaanuar 1898, nr.5.

tuli tal pärast tulekahju õpetada taludelt laenatud ruumides, kuni uue koolimaja valmimiseni.

Koos koolmeistri varandusega hävis tulekahjus ka kooli inventar. Uut inventari muretseti peamiselt korjandustest ja näitemüükidest saadud summadest. 1898.aasta mais, teisel nelipühal korraldati Miilas näitemüük, millest võttis osa palju inimesi. Rahvast lõbustasid kohalik Miila segakoor ja Kunda vabriku orkester.[1]

1899.a. augusti algul korraldati jällegi Miila kooli harmooniumi ostmiseks näitemüük, mis töi sisse 1o4 rubla 69 kopikat. Miila küla noored tänasid Sämi orkestrit, kes tegi palju näitemüügi ja peo heaks kordaminekuks. Kogunenud rahva seas tekkis mõte muuta senine Miila külakool 2-klassiliseks ministeeriumikooliks.[2]

Miila külakooli muutmisest ministeeriumikooliks siiski midagi välja ei tulnud.

---

1 "Sakala", 9.juuni 1898, nr.24.

2 "Postimees", 9.august 1899, nr.172.

Aasta	8 a. - leerini			Kodu-lapsi kokku	Päriskooli-lapsi			Näitajad		
	õpilasi kokku	poisse	tüdrukuid		Kokku	P	T	K	P	T
1	2	3	4	5	6	7	8	9	1o	11
1835										
1836	79	46	33							
1837	68	33	35							
1839	6o	3o	3o							
184o	3o	3o	-							
1841	41	19	22							
1842										
1843	47	24	23							
1844										
1845										
1846										
185o										
1851	32	15	17							
1852	45	27	18							
1853	17	14	3							
1854	35	26	9							
1855	24	15	9							
1856	32	21	11							
1857	15	1o	5							
1858	22	9	13							
1859	24	12	12							
186o	27	11	16							
1861	25	11	14							
1862	32	14	18							
1863	45	18	27							
1864										
1865	85	38	47							
1866		38	29							
1867	88			16	39	2o	19	33	8	25
1867/68	82			16	42	17	25	24	8	16
1868/69	85				41	17	24	26	15	11
1869/7o	74			11	4o	19	21	23	11	12
187o/71	66			9	26	12	14	31	14	17
1871/72	61				45	18	27	41	2o	21
1872/73	48				22	12	1o	26	12	14
1873/74	48			2	29	18	11	17	6	11
1874/75	48			3	25	17	8	2o	13	7
1875/76	49			5	28	2o	8	16	8	8
1876/77	49			13	22	16	6	14	8	6
1877/78	5o			24	21	15	6	5	2	3
1878/79	5o			13	25	18	7	12	6	6
188o/81	59			3	35	21	14	21	14	7
1881/82	52			2	33	19	14	17	11	6
1882/83	63			5	31	17	14	27	15	12

1	2	3	4	5	6	7	8	9	1o	11
1883/84	62			4	34	19	15	24	1o	14
1884/85	64			9	27	15	12	28	14	14
1885/86	62			1o	27	12	15	25	15	1o
1886/87	53			2	28	23	5	23	11	12
1888/89	48			13	32	18	14	13	5	8
1889/9o	49			7	28	16	12	16	9	7
189o/91	42			1o	19	15	4	13	5	8
1891/92	38			4	18	11	7	16	11	5
1892/93	43			5	17	2o	7	21	13	8
1893/94	44			8	16	12	4	2o	11	9
1894/95	57			14	27	16	11	16	6	1o
1895/96	4o			8	21	11	1o	11	5	6
1896/97	32			-	18	9	9	14	7	7
1897/98	45			17	18	8	1o	1o	5	5
1898/99	-			-	-	-	-	-	-	-
19o1/o2	53			2	36	21	17	15	5	1o
19o2/o3	45			4	3o	14	16	11	9	2
19o3/o4	6o			11	28	18	1o	21	9	12
19o4/o5	68			7	3o	19	11	31	11	2o
19o5/o6	58			15	28	16	12	15	1o	5
19o6/o7	69			12	36	23	13	21	7	14
19o7/o8	64			5	35	21	14	24	13	11
19o8/o9	76			12	44	3o	14	2o	9	11
19o9/1o	-			-	-	-	-	-	-	-
191o/11	52			3	3o	21	9	19	12	7
1911/12	6o			3	32			27		
1912/13	66			-	38			28		
1913/14	79			2o	39			2o		

2. Nömmise külakool

(1841-19o7)

Nömmise kool asutati 1841.a. 1846.aastal lõpetas kool ajutiselt tegevuse.[1] Möödus kakskümmend aastat - 1866.a. hakkas Nömmise külakool uuesti töötama.[2]

Uuesti avatud koolis sai õpetajaks Tomas Inthal, kelle kohta pastor Fromhold Hunnius kirjutas aruannetesse, et koolmeister on tubli.

Nömmise külakooli maja ehitati valla poolt, vald kandis ka kooli ülalpidamise kulud.[3]

Nömmise kooli õpilaste arv ei ole kuigi suur olnud, kõige suuremaks õpilaste arvuga aastaks on olnud 1878-1879.ö.-a., siis õppis koolis 125 last (kodulapsed, päriskoolilapsed ja näitajad kokkuarvestatult).[4]

19o3.a. avati Nömmise külakooli naabrusse ministeeriumikool ja mõni aeg eksisteerisid mõlemad koolid kõrvuti, kuni 19o7.aastani, mil Nömmise külakool suleti.

---

1 Eesti NSV RAKA, f. 1187, nim.2, s.-ü. 511^{1o}, l.5o. Sealsamas, s.-ü. 516^{10}, l.7o.

2 Sealsamas, s.-ü.536^{12}, l.173.

3 Sealsamas, s.-ü. 515^{1o}, l.47.

4 Sealsamas, s.-ü. 549^{5}, l.116.

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsed	Näitajad
1841				
1842				
1843				
1844				
1845				
1846				
1866	96			
1867	9o			
1867/68	71	14	34	23
1868/69	76			
1869/7o	82		72	1o
187o/71	8o		64	16
1871/72	9o		46	44
1872/73	67	1	4o	26
1873/74	84	4	4o	4o
1874/75	1o2	7	63	32
1875/76	114	23	54	37
1876/77	1o6	16	49	41
1877/78	114	26	37	51
1878/79	125	35	42	48
1879/8o				
188o/81	111	36	32	43
1881/82	73	15	34	24
1882/83	1oo	25	42	33
1883/84	1o1	17	57	27
1884/85	1o6	33	42	31
1885/86	111	4o	44	27
1886/87	77	6	46	25
1887/88				
1888/89	6o	8	33	19
1889/9o	82	25	36	22
189o/91	72			
1891/92	7o	14	25	31
1892/93	66	6	27	33
1893/94	66	12	3o	24
1894/95	55	9	26	2o
1895/96	7o	3	46	2o
1896/97	45		34	11
1897/98	65	15	3o	2o
1898/99				
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	54	1o	34	1o
19o2/o3				
19o3/o4				
19o4/o5				
19o5/o6				
19o6/o7				

3. Sämi külakool
(1843 - 1961)

1843.aastal alustas tööd Uhtna möisa Sämi külakool.[1] Koolimaja ehitati Kunda (ka Sämi) jöe kalda lähedale Tallinn--Narva postimaantee äärde.

Sämi kool tegutses kuni 1961.aasta augusti löpuni, mil likvideeriti. Kool tegutses kogu aeg ühes ja samas hoones. Lapsi öpetasid siin kuni 1917.aastani 1o koolmeistrit.

Sämi koolmeistrite juhtimisel töötasid kohalik laulukoor ja pasunakoor. Koolmeistrid löid kaasa ka kohaliku tuletörjeseltsi töös.

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsed	Näitajad
1	2	3	4	5
1843				
1844	38			
1845	4o			
1846	46			
1847	3o			
1848	3o			
1849	4o			
1851	18			
1852	17			
1859	48			
186o	48			
1861	6o			
1862	61			
1863	67			
1864	82			
1865				
1866	67			
1867	88			
1867/68	87			
1868/69	97			

[1] Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü. 513[1o], l.63. Sämi kooli on nimetatud ka Uhtna - Sämi kooliks.

1	2	3	4	5
1869/7o	1o3	35	42	26
187o/71	146	4o	57	49
1871/72	97	9	37	51
1872/73	66			
1873/74	84	21	35	28
1874/75	96	48	21	27
1875/76	88	18	44	26
1876/77	7o	21	2o	29
1877/78	87	2o	23	44
1878/79	68	13	2o	35
1879/8o				
188o/81	113	2	34	77
1881/82	1o5	37	26	42
1882/83	1oo		45	65
1883/84	1o7	33	4o	34
1884/85	111		47	64
1885/86	1o6	2o	43	43
1886/87	1o2	28	37	37
1887/88				
1888/89	94	9.	54	31
1889/9o	93	1o	53	3o
189o/91	99	27	41	31
1891/92	1o6	23	53	3o
1892/93	93	9	44	4o
1893/94	77		44	33
1894/95				
1895/96	128	17	72	39
1896/97	1o8		65	43
1897/98	112	26	63	33
1898/99	127	19	64	44
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	1oo	15	41	44
19o2/o3	1o5	16	45	44
19o3/o4	1o8	14	55	39
19o4/o5	1o3	21	52	3o
19o5/o6	1oo	21	43	36
19o6/ o7	95	15	43	36
19o7/o8	1o1	13	55	33
19o8/o9	88	8	55	25
19o9/1o				
191o/11	97	5	55	37
1911/12	96	8	44	44
1912/13	77	3	43	31
1913/14	56	7	23	26

4. Rannu külakool.

Rannu külakool oli üks vanemaid Viru-Nigula kihelkonnas. Rahva mälestused jutustavad, et maja ehitamist olevat alustanud 1856.a. Aseri ja Koogu möisate omanik parun A. von Krüdener. Nimelt andis ta ehitusmaterjali, mille vedas kohale ja andis ehitusmehed Aseri ja Koogu ühendatud vald. Koolimaja asupaigaks valiti lage kaldapealne Tallinn-Narva postimaantee ääres.

Koolimaja ehitamine kulges kolm aastat, 29.septembril 1856 önnistati vundament, 1857.aastal püstitati seinad ja alles 1859.a. pandi katus peale ja tehti sisemised tööd.[1]

Vundamendi önnistamise ajal asetati nurgakivi alla vasksilinder koolimaja asutamise aktiga ja ühe heegeldatud lapsetanuga (1921.a. leiti vana koolimaja ümberehitamise käigus nimetatud vasksilinder ja avati).[2]

Rannu külakooli asutamise akt kandis eesti- ja saksakeelseid kirju:

I pool

"Üllesehhitand 1856 aastal Baroni herra A. von Krüdener ning Koko ja Asseri möisade vallad.

-

---

1 Ed.Eik, Rannu kooli kroonikalised andmed, käsikiri, l.2.

2 Sealsamas, l.1.
Asutamise akti originaali säilitati Rannu 7-kl. Koolis kuni 1961.aastani, mil kool likvideeriti. Koos muude kooli varandustega läks Rannu kooli asutamise akt Aseri 8-kl. Kooli valdusse, kus see lohaka hoidmise tulemusena hävis.

Sest mina lodan Iggawesse käest teie ärrapeästmist Wötke se öppetus wasto kui suurt höbbewarandust ja piddage se kallimaks kui paljo kulda."[1]

Pöördel olev saksakeelne tekst oli mönevörra rikkalikum, lisatud olid möningad piiblisalmid.[2]

1856.aastal saatis Koogu möisnik Kunda seminari öppima Härjapea külast pärineva Kaarel Lukkeni. 1859.aastal asus K.Lukken Rannule koolmeistriametit pidama, pärast kolmeaastast ametisolemist lahkus ta Viru-Jaagupi kihelkonda ja sai Kehala külakooli öpetajaks.[3]

Teiseks öpetajaks sai Nigulas Simann, kel puudus öpetajakutse. Hariduse oli N.Simonn omandanud iseöppimise teel. Ta olevat olnud küll vähese kirjaoskamisega, kuid seejuures oli hea laulumees, tema juhatusel käis Rannu laulukoor laulmas Viru-Nigula kirikus, ka 1869.a. Tartu laulupeol käidi tema juhtimisel.

1881.a. loobus Nigulas Simann koolmeistriametist ja hakkas pöllumeheks, asudes naabrusse Abari külla Traksi talu. Suri möni aasta hiljem.[4]

Ühe öppeaasta s.o. 1881-82, öpetas Iisaku kihelkonnakooli ja Narva kreiskooli löpetanu Johan Kruse.[5]

---

1 Ed.Eik, Rannu kooli kroonikalised andmed, l.1.
2 Sealsamas, l.2.
3 Sealsamas, l.6.
M.Neumann, Kunda seminar ja ta kasvandikud, Tallinn 1928,lk.
4 Ed.Eik, Rannu kooli kroonikalised andmed, l.7.
5 Sealsamas.
Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü. 553, l.85.

Aastail 1882-189o oli õpetajaks Tartu nn. vene seminari kasvandik Aleksander Simon. Peale koolmeistritöö pidas ka vallakirjutaja ametit. Iseloomult oli Simon kinnine, ei käinud läbi kohalike elanikega ja Koogu möisnikuga.

Seni oli koolimajas igal laupäeval peetud palvetunde, millisest traditsioonist Simon loobus. Ta julges isegi vastu hakata Viru-Nigula pastor Fromhold Hunniusele, kes samuti nöudis palvetundide korraldamist. Koolmeister keeldus ikkagi, siis otsustati ta lahti lasta, mis aga ei önnestunud.[1]

Vastavalt 1867.a. seadusele kuulus vallakoolmeistrite ametist vabastamine ainult rahvakoolide inspektori kompetentsi, vald, möis ja pastor võisid küll vastava taotlusega inspektori ees esineda.[2]

Tallinna rajooni (Harju ja Virumaa) rahvakoolide inspektor oma kirjas № 32o, 14.veebruarist 189o teatas, et Koogu valla volikogu otsus Al.Simoni vabastamise kohta ei ole kehtiv.[3]

Laupäevaste palvetundide kohta ütles inspektor, et nende korraldamine ei ole üldsegi mitte koolmeistri kohus ja kui kusagil neid korraldataksegi, siis ainult koolmeistri vabal tahtel. Ja juhul, kui koolmeister nöustubki palvetunde pidama, siis tuleb kohalikul möisapolitseil esineda inspektorile igakordse palvega.[4]

---

1 Ed. Eik, Rannu kooli kroonikalised andmed, 1.7.
2 Seadmissed ma-kolide pärast Tallinna-maal,Tallinn 1867,1.4.
3 Ed.Eik, Rannu kooli kroonikalised andmed, 1.8.
4 Sealsamas, 1.9.

Koogu vald oli lisaks palvetundide korraldamisest keeldumisele teatanud, et Al.Simon ei korralda üldsegi õpilastele ei hommikul ega ka pärast tunde palvusi ja kasutavat klassiruumi oma põllusaaduste hoiuruumina.[1]

Inspektor käskis Al.Simonilt nõuda lastele palvuste pidamist ja põllusaaduste mujale toimetamist, kuid teatas ühtlasi, et vald peab koolile kõrvalruume juurde ehitama.[2]

Al.Simon keeldus katekismuse ja piibliloo õpetamise kõrval ka kirikulaulu tundide pidamisest, milliseid inspektor aga nõudis.

Alles siis, kui Al.Simon tõepoolest ei kavatsegi täita neid inspektori kirjas olevaid nõudeid, saab vald õiguse taotleda koolmeistri vallandamist.[3]

Kohalt lahkus Al.Simon siiski vabatahtlikult.

1890-1893.a. töötasid Rannul koolmeistritena Peeter Peterson ja Aleksander Grunberg ning Pärnak. Nende tegevuse kohta puuduvad aga andmed.[4]

23.septembril 1893.aastal sai Rannu kooli juhatajaks Karl Lutsmann. Iseloomult oli K.Leetsmann karm ja järsk mees.

1907.aastaks oli Rannu koolimaja lõplikult vananenud.

---

1 Ed.Eik, Rannu kooli kroonikalised andmed, l.9.

2 Sealsamas, l.1o.

3 Sealsamas.
Al.Simon hakkas pärast koolmeistri ametist loobumist Kalvi valla kirjutajaks, sealt läks üle Tallinna kubermanguvalitsusteni, teenis seal kuni kameraalassessorini välja. Laskis end vene usku salvida.

4 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.563[4], l.119.
Sealsamas, s.-ü.565[3/4], l.49-5o.
Sealsamas, s.-ü.566[4], l.1o5.

Uue koolimaja ehitamise möte kuulub Georg Kallipile, tolleaegsele Kalvi valla volikogu liikmele. Tema algatusel ja energilisel pealesurumisel otsustas Kalvi valla volikogu kooli kaheklassiliseks muuta ja võeti kavasse ehitada maja kivist, suur ning ruumikas.[1]

Vaatamata sellele, et vana maja oli kokkuvarisemise äärel, ei tahtnud Kalvi vallaisad esialgu kuuldagi kooli ehitamisest. Nad põhjendasid oma keeldumist raha puudumisega.[2]

Georg Kallip otsustas siiski ehitust alustada, ta esimeseks sammuks sai minek Kooga mõisa omaniku parun Schillingi ja rentnik von Krause jutule. Neilt sai ta 1ooo rubla.[3]

Nüüd nõustusid ka vallaisad ja ehituse läbiviimiseks moodustati kolmeliikmeline komisjon koosseisus Georg Kallip (esimees), liikmeteks Madi Remmak (Rannust) ja Johannes Klemm (Raudna külast).[4]

Ehitus algas 3o.juulil 19o8, sel päeval tasuti esimene arve. Ehituse juhatajaks sai ehitusmeister Reinhold Veigel.[5]

Ehituse käigus abistas Kalvi valda ka Aseri tsementivabrik mõne tünni tsementi ja ehitusmaterjali tasuta kohalevedamisel Aseri vabrikule kuuluval raudteel.[6]

Uus koolimaja valmis 191o.a. sügiseks ja läks maksma 75oo-76oo rubla. 15.oktoobril önnistas Viru-Nigula pastor

---

1 Ed.Eik, Rannu kooli kroonikalised andmed, l.3.
2 Sealsamas, l.4.
3 Sealsamas, l.4
4 Sealsamas.
5 Sealsamas.
6 Sealsamas.

Max Krause uue koolimaja sisse. Vaimuliku aktuse juures viibisid ka Rakvere rahvakoolide inspektor Jevgeni Sobolev ja Aseri tsemendivabriku direktor Schlösch.[1]

Õppetöö algas uues koolimajas kaheklassiliste ehk nn. kõrgemate algkoolide programmide järgi.[2]

Senist Rannu koolmeistrit, Karl Leetsmanni ei pidanud Kalvi vald enam küllaldaseks ja tegi õpetaja Karl Leetsmannile ettepaneku ametist lahkuda.[3]

Uuteks õpetajateks said 1910.a. Nikolai Traks ja Anastasia Danilova.

1911.a. osteti koolile harmoonium, raha muretseti näitemüügist.[4]

Koolis korraldatud üritustest on teada veel 1912.a. korraldatud puudeistutamise päev. Koolimaja asus paesel kaldajärsakul, kus puud, isegi pöösad hästi kasvada ei taha.[5]

1913.a. sügisel sai Rannu kooli juhatajaks Rudolf Noor, senine juhataja Nikolai Traks sai 1913.a. talvel raskesti vigastada[6] ja suri 5.septembril 1913.

Rudolf Noor juhatas Rannu kooli 1914.a. juulini, siis ta mobiliseeriti. 1916.a. veebruaris R.Noor vabastati ja ta sai

---

1 Ed.Eik, Rannu kooli kroonikalised andmed, l.5.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas, l.11.

4 Sealsamas, l.5.

5 Sealsamas.

6 Sealsamas.
Koolil puudus kaev, õpetaja kohuste hulka kuulus ka vee vedamine kaldajärsaku all olevatest taludest. Ühel veetoomisel sai N.Traks raske pea pörutuse ja suri peaaju kasvaja tagajärjel.

oma kohustuste täitmisele asuda.[1]

Rannu koolimaja olukorda iseloomustab kujukalt inspektor Jevgeni Sobolevi protokoll kooli revideerimise raamatus 15.detsembrist 1915.aastast.

Inspektor märgib, et klassiruumid on äärmiselt niisked ja külmad, külmal ajal on seal võimatu olla ilma viltide ja kasukata. Sageli viivad õpetajad tunde läbi oma korteris,sest neil on puid, mida Kalvi vald koolile muretseda ei suuda.J. Sobolev teeb vallale ettepaneku ehitada klassidesse raudahjud, nendega saavat ruumid kiiremini soojaks ja teeb vallale tõsiseid etteheiteid, et see ei hooli Rannu koolist. Köik koolis leiduvad õppevahendid, isegi harmoonium, on muretsetud õpetajate poolt, raha saadi tasuliste peoõhtute korraldamisega.

Vald keeldus isegi koristaja palkamisest, ruume pidid korrastama ja kütma õpetajad ning lapsed ise.[2]

1916-1917.a. komandeeriti õpetaja Rudolf Noor Tartu Ülikooli juurde ravimtaimede korjamise ja kasutamise kursustele. Õpetaja A.Danilova oli varematel aastatel külmadest ja niiskest ruumidest saanud reuma ja viibis Soomes ja Ukrainas ravil. Terve kooliga pidi üksi töötama kolmas õpetaja - Elviine Soodu. Lühikest aega oli tal abiks endine Rannu õpetaja Karl Leetsmann.[3]

1917-1918.õppeaastal täitis Rudolf Noor jällegi ametikohuseid koos naabrusest Tamme külast Keritsmäe talu peretütre

---

1 Ed.Eik, Rannu kooli kroonikalised andmed, l.17.
2 Sealsamas, l.17-18.
3 Sealsamas, l.18-19.

Minna Helene Roosiga (oli õpetajaks ainult ühe kuu) ja Aliide Subaniga.[1]

1918.a. suvel, Saksa okupatsiooni ajal, läks Rannu koolijuhataja R.Noor Viru-Nigula pastor Max Krausega tülli ja see lubas kooli muuta tavaliseks külakooliks. R.Noor tahtis minna Tallinná kaebama ja alles pärast pikki sekeldusi sai ta operatsioonile mineku ettekäändel loa söiduks Tallinna.

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajaid
1	2	3	4	5
1859	26			
1860				
1861	40			
1862	28			
1863	60			
1864	75			
1865	74			
1866	176			
1867	208	40	66	102
1867/68	145	12	78	53
1868/69	201		116	85
1869/70	223	4	109	110
1870/71	189		87	102
1871/72	202		71	130
1872/73	230		115	115
1873/74	218		103	115
1874/75	183		113	70
1875/76	195		86	209
1876/77	176		93	83
1877/78	144	26	72	42
1878/79	121	12	45	64
1880/81	124	28	45	51
1881/82	110	24	51	45
1882/83	95	36	28	32
1883/84	98	24	54	20
1885/86	91	17	50	24
1886/87	79	6	50	24

[1] Ed.Eik, Rannu kooli kroonikalised andmed, l.18-19.

1	2	3	4	5
1887/88				
1888/89	57	2	34	21
1889/9o	68	3	41	24
189o/91	84	28	28	29
1891/92	66			
1892/93	72	1o	34	28
1893/94	8o	14	4o	26
1894/95	86	2o	4o	26
1895/96	66	5	38	23
1896/97	77		33	34
1897/98	71	29	26	26
1898/99	79	2o	29	3o
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	76	18	36	22
19o2/o3	68	11	43	14
19o3/o4	82	22	39	21
19o4/o5	61	23	36	12
19o5/o6	66		42	24
19o6/o7	84	22	42	2o
19o7/o8	93	21	44	28
19o8/o9	69	15	33	21
19o9/1o				
191o/11	1o4		78	26
1911/12	98		78	2o
1912/13	158	5o	82	26
1913/14	14o	33	78	29

5. Varudi külakool

(1859-1921)

O.W.Masingu Viru-Nigulas pastoriks olles (1795-1815) töötas Uue-Varudi möisas a.1797-18o1 ja 18o4-18o5 kool.[1]

1859.a. avati uuesti Varudi kool, seekord endise Vana-Varudi möisa alale Varudi-Vanaküla.[2]

---

[1] Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.448, l.44
Sealsamas, s.-ü.454, l.2o.
Sealsamas, s.-ü.456, l.662.
Sealsamas, s.-ü.457, l.58o. Kuni 18-nda sajandi teise poolenI oli kaks Varudi möisat, Vana-Varudi (Alt-Wartz) ja Uus-Varudi (Neu-Wartz). Möisad ühendati abielu teel ja said ühise nime Varudi (Wardes).

[2] Eesti NSV RAKA, f.855, nim.1, s.-ü.23, l.8.

Esimeseks koolmeistriks sai Simuna kihelkonnakooli lõpetanud Pridik Raik, Varudis a.1859-1876.

Varudi kooli tegevusest on säilinud vähe andmeid, mis lubaksid anda sellest koolist üksikasjalikku ülevaatet.

1894.aastast on teada, et Varudi vald ostis oma koolile talu (koolikoha).Vald otsustas koolitalu rendile anda ja nõudis rentnikult 12o rubla aastas. Saadav rent möeldi anda koolmeistrile palgaks.[1]

Varudi kooliga on seotud hilisema misjonäri ja masai kirjamehe ning kirjanduse looja Leonhard Blumeri tegevus.

1921.aastal ühendati Varudi kool Pikaristi 6-kl. Alg-kooliga.[2]

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajaid
1	2	3	4	5
1859				
1860				
1861	66			
1862	72			
1863	68			
1864	91			
1865	118			
1866	93			
1867	1o5			
1867/68	82	14	5o	18
1868/69	88		8o	8
1869/7o	1oo	17	61	23
187o/71	9o	14	51	25
1871/72	1o3		76	27
1872/73	1o3	2o	61	22
1873/74	1o7	21	6o	26
1874/75				

[1] "Olevik", 4.juuli 1894.a., nr.27.

[2] A.Juhasoo suulised teated.

1	2	3	4	5
1875/76	9o		32	48
1876/77	95	18	58	19
1877/78	1o1	33	26	42
1878/79	83	3o	28	25
1879/8o				
188o/81	89	2o	4o	29
1881/82	1oo	31	4o	29
1882/83	68	5	45	17
1883/84	72	23	34	15
1884/85	74		42	32
1885/86	83	22	36	25
1886/87	79	14	34	31
1887/88				
1888/89	65	1o	36	19
1889/9o	67		38	29
189o/91	98	27	41	31
1891/92	82	14	61	17
1892/93	56	8	2o	28
1893/94	66	12	35	19
1894/95	63		35	28
1895/96	89	12	36	31
1896/97	47		35	12
1897/98	86	34	36	16
1898/99	77	12	47	18
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	73	7	43	23
19o2/o3	84	17	46	21
19o3/o4	84	14	45	25
19o4/o5	89	16	44	29
19o5/o6	77	2o	29	28
19o6/o7	73	19	31	23
19o7/o8	72	29	23	2o
19o8/o9	74	27	28	19
19o9/1o				
191o/11	34		22	12
1911/12	49	7	3o	12
1912/13	77	28	27	22
1913/14	62	15	34	13

6. Kunda külakool
(1864 - 192o)

1861.aastal teatas Viru-Nigula kihelkonna komisjoni esimees parun von Winkel, et Kunda parun Johan Girard de Soucanton lubavat lähemal ajal oma talulastele koolimaja ehitada.[1]

1864.a. valmis ühe endise sõjaväehoone varemetest ehitatud koolimaja. Esimeseks õpetajaks sai Georg Blum.[2]

Pastor Fromhold Hunnius iseloomustas Jüri Blumi kui inimest, kes tunneb oma ametit. Pastor märkis veel, et koolmeister on liiga karm, lapsed armastavad teda vähe. Palju raskusi tuli Jüri Blumil võita, sest paljud vanemad ei lubanud oma lapsi kooli, sest nad ei näinud hariduse kasulikkust.[3]

1867.a. Georg Blum lahkus, möned aastad õpetas Peter Schmidt ja 187o.a. oli Kunda kooliõpetajaks Georg Römusaks.[4]

187o.aastal hakkas tööle Kunda tsemendivabrik. Kunda külakoolis hakkasid õppima ka vabrikutööliste lapsed. 1895.a. ehitas tsemendivabrik endale kooli.

Kunda külakool tegutses kuni 192o.aastani, mil ta ühendati Kunda tsemendivabriku kooliga.

---

1 Eesti NSV RAKA, f.855, nim.1, s.-ü.16, l.1o.
2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.534[5], l.1o4.
3 Sealsamas, s.-ü.536[12], l.173.
4 Sealsamas, s.-ü.541[5], l.21o-211.

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajaid
1864				
1865	144			
1866	182			
1867	188	42	146	-
1867/68	225	1o3	5o	72
1868/69	236	1o7	79	5o
1869/7o	226	91	91	44
187o/71	199	39	1o2	58
1871/72	238	35	128	75
1872/73	23o	22	9o	118
1873/74	21o	5o	9o	7o
1874/75	175		11o	65
1875/76	243	55	9o	98
1876/77	252	47	8o	125
1877/78	256	8o	89	87
1878/79	148	33	5o	65
1879/8o				
188o/81	145	28	53	64
1881/82	135	16	63	56
1882/83	132	21	6o	51
1883/84	136	52	46	38
1884/85	118	19	56	43
1885/86	133	23	6o	5o
1886/87	12o	29	6o	31
1887/88				
1888/89	12o	26	59	35
1889/9o	114	35	46	33
189o/91	113	32	52	29
1891/92	12o	32	55	33
1892/93	124	43	56	25
1893/94	114	31	57	26
1894/95	142	3o	72	4o
1895/96	117	34	63	2o
1896/97	91		61	3o
1897/98	1o2	17	61	24
1898/99	137	51	61	25
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	111	21	58	32
19o2/o3	85	12	5o	23
19o3/o4	119	29	53	37
19o4/o5	121	26	64	31
19o5/o6	1o7	29	52	26
19o6/o7	12o	32	45	43
19o7/o8	99	23	44	32
19o8/o9	99	27	43	29
19o9/1o				
191o/11	8o		44	36
1911/12	99	21	45	32
1912/13	95	29	47	19
1913/14	95	31	43	21

7. Pada külakool

1864.a. 14.veebruaril avati pastor Fromhold Hunniuse önnistussönade saatel Pada möisa Padaoru kool.[1] Möis andis koolile ühe vana poollagunenud hoone, mis pärast remonti arvati kooli jaoks sobiv olevat.[2]

Pada koolimaja koosnes ühest klassiruumist ja öpetaja korterist. Keset maja asus suur mantalkorstnaga köök, mida koolmeister kasutas lihasuitsetamiseks. Ruumidel olid laudpörandad all, kuid pärast pörandapesemist raputati neile millegipärast valget liiva peale. Klassiruumi inventari moodustasid ühest seinast teise ulatuvad pingid ja lauad.[3]

19oo.aastal ehitas Pada vald koolile uue maja. Kooli uueks asukohaks valiti kolm kilomeetrit eemal asuv Pada küla, sest suurem osa lapsi sumas talvel läbi lumehangede ja sügisel tulles paksu pori just sellest külast.

Uue koolimaja avamisel ütles parun von Schilling, et ta kingib Pada vallale ja Pada külale selle kooli ja pasunakoori. Koolmeister A.Ohmann töusis püsti ja tänas köigi kohalviibijate eest parunit.[4]

Tasuks kauaegse koolmeistriameti pidamise eest kinkisid Pada vald ja parun von Schilling vana Padaoru koolimaja endisele öpetajale Otto Uhlbergile.[5]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1231, nim.1, s.-ü.31, l.7.

2 Jakob Tiimuse suulised andmed.

3 Eesti NSV TA KM KO, f.193, H.J.Körge, "Ajalooline traditsioon Viru-Nigula kihelkonnas, 1931, l.431.

4 Elsa Vaibergi suulised teated. (Elsa Vaiberg elab Tallinnas, on pensionär).

5 H.J.Körge, Ajalooline traditsioon, l.431. Endine Padaoru koolimaja hävis tules 1959.a.

Aastail 19oo-19o8. oli Padas koolmeistriks August Ohmann, kes 19o8.aastaks läks parun von Schillingiga tülli ja lahkus.[1]

19o8.a. sügisel töötas Pada koolmeistrina 19o5.a. Rakvere linnakooli lõpetanud Karl Reimann.[2]

19o9.a. töötas lühikest aega Pada koolis Friedrich Klement ja sama aasta sügisest kuni 2o-ndate aastateni Karl Kruusimägi, kes oli ühtlasi paljude Viru-Nigula seltside hingeks ja laulukooride ning orkestrite juhatajaks.

Pada kool töötas kuni 1963.aastani, mil likvideeriti.

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.572 3/5, 125-126.
Sealsamas, s.-ü.572 , l.116-117.
Elsa Vaibergi suulised teated.

2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.572 1o/5, l.132,133.
Rakvere Linna III Algkool (18o5-193o), Rakvere 193o, lk.6o.

19o5.a. sügisel sai Karl Reimannist Haljala kihelkonna Kandle koolmeister. Seal ei lasknud ta kohalikku möisnikku ja pastorit, kes kooli tulid kontrollima, uksest sissegi. Sel põhjusel ta vallandatigi Kandlest. Pada möisnikuga ei kavatsenudki K.Reimann hästi läbi saada ja lahkus.

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajaid
1864				
1865	123			
1866	9o			
1867	14o	47	45	48
1867/68	144	63	38	43
1868/69	142	49	36	57
1869/7o	1o4	17	6o	27
187o/71	12o	15	65	4o
1871/72	1o2	8	58	36
1872/73	118	32	48	38
1873/74	12o	23	6o	37
1874/75	123	23	54	46
1875/76	136	21	61	54
1876/77	139	38	54	47
1877/78	14o	51	45	43
1878/79	148	45	58	55
1879/8o				
188o/81	146	29	58	59
1881/82	133	22	61	5o
1882/83	135	23	59	53
1883/84	134	24	56	54
1884/85	131	31	5o	5o
1885/86	139	32	62	45
1886/87	127	28	49	5o
1887/88				
1888/89	1o5	18	54	33
1889/9o	89	4	54	31
189o/91	1o1	13	5o	38
1891/92	11o	19	39	52
1892/93	1o8	29	39	4o
1893/94	1o1	18	36	47
1894/95	1oo	14	44	42
1895/96	85	12	42	31
1896/97	79	5	44	3o
1897/98	85	15	4o	3o
1898/99	87	15	41	31
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	67	2	42	23
19o2/o3	46	5	3o	11
19o3/o4	82	29	29	24
19o4/o5	84	25	37	22
19o5/o6	81	28	31	22
19o6/o7	66	9	36	21
19o7/o8	88	29	35	24
19o8/o9	67	19	35	13
19o9/1o				
191o/11	63		49	14
1911/12	78	2	54	22
1912/13	124	34	63	27
1913/14	1o8	32	46	3o

8. Iila külakool

(1866 -)

18.novembril 1866.a. avas uksed Malla möisale kuuluvas Iila külas kool, millisele Viru-Nigula kihelkonna elanikud edaspidi palju völgnevad.[1]

Öpetajaks sai 1866.a. kevadel Simuna kihelkonnakooli löpetanud Hans Krikmann.[2]

Hans Krikmann jutustab 1885.a. ajakirjas "Meelejahutaja" Iila kooli asutamisest järgmist:

""Teisel nädalal, pärast Hans Krikmanni saabumist, esmaspäeval, oli koolimaja kära ja saginat täis. Koos lastega olid saabunud vallaisad ja laste isad-emad. Laste müramisele tegi H.Krikmann löpu sönadega: "Lapsed, pange tähele, koolitoas ei ole mitte luba lärmitseda, vaid siin piate tasa olema ja ootama, kuni kool peale hakkab.""[3]

Pidanud möne minuti körvaltoas vallaisadega nöu, et maja oli vastvalminud ja inventar puudulik, esines koolmeister vallavanemale palvega kooli vajadustest. Koolil puudus körge kantsel ja suur tahvel kirjutamise ning arvutamise jaoks. Koolmeister soovitas, et tahvli teisel poolel peavad olema valged jooned nootide öpetamiseks. Lisaks tahvlile ja kants-

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1231, nim.1, s.-ü.31, l.7.

2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.1, s.-ü. 537[5], l.134.

3 H.Krikmann, Kooli elust, Illasa küla ehk öpetus teeb önnelikuks, "Meelejahutaja", 1885, № 33, lk.192.

lile vajavat kool seinakaarte, gloobust ehk maailma kera kuju, mille abil geograafiat ehk maadetundmist õpetada.[1]

Vallaisad lubasid need koolile muretseda.

Esimeseks koolipäevaks kaasa võetud raamatutega oli lugu kirju: mõnel oli testament, mõnel lauluraamat, mõnel katekismus ja mõnel aabits lugemise raamatuks kaasas; tahvleid oli vähe, vihikud puudusid täiesti.

Koolmeistri soovitusel lubasid 4o last endale muretseda C.R.Jakobsoni "Kooli lugemise raamatu", vald lubas koolile kinkida 1o niisugust raamatut.[2]

Järgmisel päeval algas kool kell kaheksa palvusega ja kirikulauluga.

Esialgu puudus suur must tahvel, õpetaja kasutas tahvlina laia ust. Koolmeister kirjutas ise mõned tähed "tahvlile", korrates seni, kuni nende kuju lastele selgeks sai, siis kirjutas igaüks õpitud tähed isiklikule tahvlile. Nii algas Iila koolis õppetöö.

---

[1] H.Krikmann, Koolielust, Illaste küla ehk õpetus teeb õnnelikuks, "Meelejahutaja", 1885, № 33, lk.199.

[2] Sealsamas.

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajad
1858	2o			
1859	15			
1867	178	5o	92	36
1867/68	2o1	1o2	83	16
1868/69	174	86	68	18
1869/7o	171	14	96	61
187o/71	167	56	88	23
1871/72	131	16	6o	55
1872/73	115		6o	55
1873/74	114		52	62
1874/75	81		38	43
1875/76	1o7		52	57
1876/77	97		47	52
1877/78	138	52	34	51
1878/79	132	3o	54	48
1879/8o				
188o/81	143	32	6o	51
1881/82	142	36	66	8o
1882/83	154	37	83	34
1883/84	159	41	84	34
1884/85	157	29	84	44
1885/86	177	49	84	44
1886/87	175	32	94	49
1887/88				
1888/89	158	36	64	62
1889/9o	143	2o	63	61
189o/91	174	59	69	46
1891/92	141	39	58	44
1892/93	143	4o	51	52
1893/94	163	37	68	58
1894/95	144	32	75	37
1895/96	135	3o	69	36
1896/97	114		63	41
1897/98	154	36	72	46
1898/99	128	4o	6o	28
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	12o	25	39	56
19o2/o3	137	29	68	4o
19o3/o4	146	49	5o	47
19o4/o5	149	49	62	38
19o5/o6	97		47	5o
19o6/o7	114	29	45	4o
19o7/o8	117	27	47	4o
19o8/o9	1o1	23	45	33
19o9/1o				
191o/11	71	1o	43	18
1911/12	76	19	42	15
1912/13	1o5	27	43	35
1913/14	1o4	42	34	24

9. Koila külakool
(1866 - 1963)

Koila külas töötas aastail 1847-1849 kool. Pastor G. Hasselblatti aruannetest Eestimaa konsistooriumile saame möningaid andmeid sellest koolist, need on liialt napid, et saada head ülevaadet.

Pastor märgib, et Koila koolis öpetab Tomas Nortmann. Aruandest ei selgu midagi Tomas Nortmanni päritolust, tema isiklikest omadustest ja haridusest. Aruandes puuduvad üldse teated kooli majanduslikust olukorrast.

1847-1848.ö.-a. Koila koolis 59 öpilast (25 poissi ja 34 tüdrukut), 1848-1849.a. aga ainult 3o last (15 poissi ja 15 tüdrukut).[1]

1849.a. 25. oktoobril koostatud aruandes Eestimaa konsistooriumile, ei maini pastor Hasselblatt Koila kooli.[2]

Tomas Nortmann lahkus Koilast ja läks Viru-Jaagupi kihelkonda Tudu külakooli öpetajaks, see selgub Viru-Jaagupi pastori 1851.a. oktoobriaruandest.[3]

185o.a. oktoobriaruandest selgub, et Koila kool on uuesti tööle hakanud, öpetajaks on saanud Jakob Rentik. Öpilaste arvu ei ole märgitud.[4]

1851.a. oli öpilaste arv 48, neist oli 27 poissi ja 21

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, sü.517[1o],l.3o.
Sealsamas, s.-ü.518 , l.15.
2 Sealsamas, s.-ü. 519[1o], l.6.
3 Sealsamas, s.-ü.521[1o], l.1o.
4 Sealsamas, s.-ü. 52o[1o], l.5.

tüdrukut. Pastor G.Hasselblatt on seekord juurde lisanud Koila koolis kasutatavate õpperaamatute nimekirja. Õpikutena kasutati sel aastal ainult kolme raamatut: aabitsat (aruandes ABD - Buch), katekismust ja Lutterusse ello ja sündinud asjad.[1]

1852.a. aruandest selgub, et Jakob Rentik jätkab koolitööd. Sel aastal on tal 29 õpilast, 16 poissi ja 13 tüdrukut.[2]

19.oktoobril 1853.a. täitis pastor G.Hasselblatt aruannet 1853.a. kohta, Koila kooli tegevus oli jällegi katkenud.

Möödus 13 aastat. 15.mail 1866.a. avati uuesti Koila kool.[3]

Koolile anti Kalvi möisa poolt maja keset Koila küla Pada jöe kaldal. Maja oli vana ja vilets ning pime.[4]

Uuesti avatud Koila koolis sai öpetajaks Jürri Tramberg, kes jäi siia kuni 1872.aastani.[5]

1872.aastal sai uueks koolmeistriks 23.aastane Joseph Water.[6]

Koila koolis oli öpilaste arv küllaltki suur, nii oli 1872.aastal Koilas 16o öpilast.[7] 1876-1877.ö.-a. oli koolis

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.521[1o], l.61.

2 Sealsamas, s.-ü.522[1o], l.43.

3 Eesti NSV RAKA, f.1231, nim.1, s.-ü. 31, l.7.

4 Jakob Tiinuse suulised teated.

5 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.543[5], l.148-149.

6 Sealsamas. Joseph Water sündis 5.aug.1849 Vasta möisa Kivistiku talus. Ta ise oli möisas puusepaks. 19-aastasena sai J.Water Viru-Nigula kirikumöisa aidameheks ja valitsejaks.Perekonna ühe noorema pojana pidi ta loosi vötma minema. Pastor F.Hunniuse soovitusel läks ta Jöhvi kihelkonnakooli öppima ja sai 1872.a. Koila koolmeistriks. Suri 5.mail1894.a. tuberkuloosi. Ettevötliku mehena rentis Kalvi möisalt viletsale palgale lisaks tüki pöldu,oli Kalvi vallas kirjutajaks. J.Water organiseeris Koila talulastest laulukoori ja viiulikoori, tehes ise viiuleid. P.Vaateri suulised teated.

7 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.545[5], l.148-149.

185 õpilast.[1]

Õpilaspere moodustasid Unukse ja Kalvi mõisate lapsed, seetõttu oli kool rajatud nende mõisate piirile Pada jõe äärde. Kalvi mõisa territoorium oli ulatuslik, ja paljudele Aseri küla lastele, kelle kodudest asus Koila küla ligemale kümne kilomeetri kaugusel, sai kooliskäimine väga raskeks.

Koila Algkooli endine õpetaja Jenni Karm andis diplomitöö autorile Koila ja Unukse ühendatud koolikohtuprotokolliraamatu a.1875-1895.[2]

Protokolliraamat on väga väärtuslik, ta pakub andmeid Koila õpilasperest 2o.aasta jooksul. Protokolliraamatust saame andmeid õpilaste kooliskäimisest, puudutud päevade arvust ja põhjustest, mis tingisid korratu kooliskäimise.

29.novembril 1875.a. pidas koolikohus oma esimese istungi 1875-1876-ndal õppeaastal koosseisus: Kalvi ja Unnukse valdade talitajad (vallavanemad) Tõnis Aarik ja Juhan Weski, koolivöörmündrid Juhan Asper, Mihkel Klap ja Jaakob Rätsep, kirikuvöörmünder Jaan Pungas ning koolmeister J.Water.[3]

Istungi päevakord oli:

Punkt 1. Nõuti, et kõigil lastel oleksid vajalikud kooliraamatud, nagu: piiblilugu, katekismus, lugemise raamat jne.

Otsustati nõuda lastevanematelt või laste hooldajatelt, et nad hoolitseksid selle eest, et lastel oleksid vajalikud

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.547[5], l.14.

2 Nimetatud protokolliraamatut säilitatakse Rakvere Rajoonidevahelises Koduloomuuseumis.

3 Koila ja Unukse ühendatud koolikohtu protokolliraamat, lk.1.

kooliraamatud, tahvlid ja muud vahendid, nagu koolmeister neid nõuab.

Punt.2. Koolikohus vaatas läbi 1875.a. sügisese kooliskäimise ja neid, kes põhjuseta olid puudunud, otsustati rahatrahviga karistada. Vastavalt maakooliseaduse §6 möisteti päriskoolilastele 1 höbekopikas iga puudutud päeva eest ja näitajatelt puudutud päeva eest viis kopikat. Neid lapsi, kelle vanemad liiga vaesed olid, et lastele kooliriideid muretseda ja neid lapsi, kes juba leibateenimas olid, otsustati jätta karistamata.[1]

"Kohtu alla" andis kool sel korral 34 last, kes kokku olid puudunud 214 päeva.

Põhjustena on märgitud "teenimas" 8 lapse puhul. Kolm neist juba endale leiba teenima hakanud lastest jäeti karistamata, kahe puhul märgiti otsuseks - teeb käimisega tasa (s.t. et näiteks laupäeval, kui päriskoolilastele õppetööd ei toimunud pidi puuduja kooli tulema või kui ta näitaja oli, siis pidi ta koolis käima ka ülejäänud nädalapäevadel kuni karistus on tasa), kolme puhul karistati 1o-15-2o kopikaliste rahatrahvidega.

Haiguse pärast puudusid 5 last 51 päeva, neid ei trahvitud. Põhjuseta puudujaid oli seekord 16. Koolikohus trahvis neid 5-2o kopikaga või kohustas tegema käimisega tasa.[2]

---

[1] Koila ja Unukse ülendatud koolikohtu protokolliraamat, lk.1.
[2] Sealsamas, lk.2.

Üks õpilane, Kaarel Tuusker, jäi karistamata, sest tema vanemad olid Venemaale väljaränanud.[1]

Tavalisteks karistusteks järgnevatel aastatel jäid rahatrahv ja puudutud päevade tasategemine kooliskäimisega vabadel päevadel.

3o.novembril 1878.a. otsustas koolikohus karistada 12 päeva puudunud Jaan Omblerit järgmiselt: "Saab vitsu ja peab ikka lugema õppima."[2]

6.veebruaril 1879.a. oli koolikohtul jällegi Jaan Ombleriga tegemist, seekord oli J.Ombler puudunud 6 päeva. Tema kohta märgiti: "Saab sunnitud koolis käima!"[3]

Ihunuhtlust anti koolikohtu otsusel ka järgnevatel aastatel, nii sai 31.jaanuaril 1884.a. 36 puudutud päeva eest 15 hoopi vitsu Toomas Ombler, Kaarel Paarits puudus 1o päeva ja sai 12 vitsahoopi, sama arvu vitsahoope sai 11 puudutud päeva eest August Karm.[4]

1886.a. 2o. märtsil tehtud otsuse põhjal sai Aleksander Rätsep 18 puudutud päeva eest 15 vitsahoopi.[5]

Ihunuhtluse tarvitamine sündis nähtavasti siiski erandlikel juhtudel ja arvatavasti siis, kui veenmised enam ei aidanud. Vaesuse ja haiguse pärast puudutud päevade eest lapsi rahatrahviga ei karistatud või lasti neil päevad lisakäimisega tasa teha.

---

1 Koila ja Unukse ühendatud koolikohtu protokolliraamat, lk.2.
2 Sealsamas, lk.24.
3 Sealsamas, lk.28.
4 Sealsamas, lk.47.
5 Sealsamas, lk.53.

1891.aastal võttis J.Water endale abiliseks Väike-Maarja kihelkonnakooli lõpetanud Johannes Klausi, kes jäi sellele kohale kuni pensionile minekuni 1932.aastal.[1]

189o-ndateks aastateks oli vana Koila koolimaja nii viletsaks jäänud, et Kalvi vallal tuli asuda uue hoone ehitamisele.

1896.a. valmiski uus koolimaja, ta oli ehitatud vanast majast möni samm eemale. Maja ehitati ruumikana ja suurte akendega.[2]

Johannes Klausil läks koolitöö paremini kui Wateril, õppeedukus oli Klausi ajal kõrgem ja 2o tema õpilast omandasid Pikaristil kihelkonnakooli hariduse.[3]

Koila kool töötas kuni 1963.aastani, mil suleti õpilaste vähese arvu töttu.

---

1 Jenni Karmi suulised teated. Johannes Klaus sündis ja kasvas Viru-Jaagupi kihelkonnas Anguse külas.

2 Jakob Tiimuse suulised teated.

3 Sealsamas.

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajaid
1847	59			
1848	3o			
1866				
1867				
1867/68	155	52	59	44
1868/69	19o	76	6o	54
1869/7o				
187o/71				
1871/72	153	26	53	74
1872/73	16o	43	51	66
1873/74	135	23	71	41
1874/75	177	55	72	5o
1875/76	196	71	59	66
1876/77	185	56	75	54
1877/78	186	75	53	58
1878/79	148	24	69	55
1879/8o				
188o/81	147	32	61	54
1881/82	14o	25	71	44
1882/83	14o	16	66	58
1883/84	15o	35	57	68
1884/85	147	26	62	57
1885/86	147	23	62	62
1886/87	144	2o	56	65
1887/88				
1888/89	148	34	53	61
1889/9o	162	48	6o	54
189o/91	124	13	57	54
1891/92	113	9	54	51
1892/93	1o9	23	48	38
1893/94	95	15	43	37
1894/95	1o2	1o	61	31
1895/96	97	1o	56	31
1896/97	76		49	27
1897/98	82	17	4o	25
1898/99	1o7	19	56	32
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	131	19	71	41
19o2/o3	86	17	58	11
19o3/o4	159	32	7o	57
19o4/o5	172	34	9o	48
19o5/o6	174	41	81	52
19o6/o7	18o	42	78	63
19o7/o8	185	44	78	63
19o8/o9	19o	49	73	68
19o9/1o				
191o/11	126	44		
1911/12	148	22	75	51
1912/13	17o	42	64	64
1913/14	155	51	51	53

1o. Vasta külakool

(1867 -)

1867.a. augustis avati Vasta möisa ja valla poolt Viru-Nigula kiriku juurest Malla ja Kunda möisatesse viiva tee äärde kool.[1]

Õpetajateks olid Vastal a.1867-187o Jaan Timolaan, temale järgnes Mihkel Olem, kes oli ainult ühe aasta õpetajaks. Kuni 1875.aastani oli Juhhan Glasmann Vasta valla koolmeistriks. Järgneva 2o.aasta jooksul õpetas Vastal lapsi Jakob Pusep ja alates 1895.aastast Johannes Greenberg.

Vasta vald pühendas vähe tähelepanu oma koolile. Talvel juhtus tihti, et maja kütmata ja kool seisis, sest vald ei olnud küllaldaselt kütet kohale toonud.[2]

Vasta möisal oli Viru-Nigula kiriku juures 2 körtsi, kus võis tihti Vasta peremehi leida. 1.juulist 1882 need körtsid suleti.

Johannes Geenberg viis Vasta kooli kiiresti heale järjele, selle eest avaldas Riia õpperingkonna kuraator talle Rakvere rahvakoolide inspektori ettepanekul 1896.a. mais tänu.[3]

1897.a. puhkes Vasta koolimajas tulekahju, hävis ruumide sisustus ja hoone katus. Taastamise ajal laiendati klassiruumi õpetaja korteri arvel.[4]

192o.a. viidi kool üle Vasta möisa härrastemajja. Samades ruumides tegutseb tänini.

1
2 Eesti NSV RAKA, f.1231, nim.1, s.-ü.31, l.7.
3 "Olevik" 1882, nr.3o.
4 "Sakala", 2o.mai 1896, nr.22.
E.Soodla suulised teated. (E.Soodla oli kauaaegne Vasta kooli õpetaja, elab pensionärina Vastal).

Aasta	8.a. - lerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajaid
1869/7o	76	13	53	1o
187o/71	66	9	26	31
1871/72	87	6	44	37
1872/73	1oo	3o	35	35
1873/74	1oo	15	51	35
1874/75	74	19	32	33
1875/76	88	18	44	26
1876/77	83	19	35	39
1877/78	72	6	22	44
1878/79	75	12	27	35
1879/8o				
188o/81	86	17	3o	39
1881/82	79	26	26	27
1882/83	84	2o	38	26
1883/84				
1884/85	77		47	22
1885/86	81	15	39	27
1886/87	79	1o	36	33
1887/88				
1888/89	68	11	24	33
1889/9o	67		38	29
189o/91	61	9	25	27
1891/92	65	14	28	23
1892/93	54	8	32	14
1893/94	57	13	21	23
1894/95	52	6	3o	16
1895/96	62	7	23	22
1896/97	35		24	11
1897/98	51	9	24	18
1898/99	46	8	23	15
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	43	1o	27	6
19o2/o3	42	11	27	14
19o3/o4	78	23	38	17
19o4/o5	83	22	3o	21
19o5/o6	71	25	26	2o
19o6/o7	77	28	28	21
19o7/o8	73	22	28	23
19o8/o9	61	17	29	15
19o9/1o				
191o/11	46	5	3o	11
1911/12	62	12	29	21
1912/13	67	18	27	22
1913/14	69	22	24	23

11. Kabala külakool

(1869 - 1952)

Kabala kool avati 22.juunil 1869.aastal.[1]

Esimesed viis aastat oli Kabalas õpetajaks Karel Pihlak. Temale järgnes Aron Prinkfeldt, kes pidas koolmeistri ametit 1874.aastast kuni aastani 1895.[2]

Aron Prinkfeldt oli väga karm mees, tihti said koolipoisid tema käest nuhelda. Üks poiss oli kord ömmelnud oma pluusi ja püksid kokku, et kui koolmeister teda peksma hakkab, siis ihu paljaks võtta ei saaks. Koolmeister jättis poisi pärast tunde kooli ja tahtis nüüd poissi karistada. Poiss aga oli õpetajale endale kallale läinud, lõpuks oli ta ikkagi jäänud ilma igasugusest karistusest.[3]

1895.aastal sai uueks Kabala koolmeistriks sanine Uljaste kooliõpetaja Joosep Leetsmann. Uus koolmeister oli ümbruskonna elanike seas väga populaarne mees, ta asutas Kabalasse laulukoori ja orkestri. Oma laulukooriga käis ta paljudel laulupidudel esinemas.

1952.aastal Kabala kool likvideeriti.

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1231, nim.1, s.-ü. 31, l.7.

2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.545[5], l.134.
Sealsamas, s.-ü.569[3], l.63-64.

3 Eesti NSV TA KM KO, f.199, H.J.Körge, Viru-Nigula kihelkonna ajalooline traditsioon, 1931, lk.43o.

Aasta	8.a.-leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajaid
1868/69	45			
1869/7o	95		75	2o
187o/71	1o5		39	66
1871/72	1o3		34	75
1872/73	1oo	39	33	28
1873/74	9o		38	52
1874/75	83	8	11o	65
1875/76	88	1o	41	27
1876/77	87	22	44	21
1877/78	87	26	42	19
1878/79	74	4	43	27
1879/8o				
188o/81	76	1o	42	24
1881/82	63	7	33	23
1882/83				
1883/84	75	11	49	15
1884/85	68	13	41	14
1885/86	45	11	25	9
1886/87	46	9	8	29
1887/88				
1888/89	43		29	14
1889/9o	41	2	23	16
189o/91	35	6	19	1o
1891/92	4o	6	2o	11
1892/93	36	9	11	16
1893/94	31	5	17	9
1894/95	3o	1	21	8
1895/96	36	8	25	3
1896/97	35		25	1o
1897/98	43	6	27	1o
1898/99	62	7	38	17
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	51	5	33	13
19o2/o3	36	4	27	5
19o3/o4	31		22	9
19o4/o5	54	14	26	14
19o5/o6	42	8	27	7
19o6/o7	5o	8	37	5
19o7/o8	47	6	32	9
19o8/o9	39	5	25	9
19o9/1o				
191o/11	44	1	33	1o
1911/12	44	2	35	7
1912/13	46	5	3o	11
1913/14	47	8	33	6

12. Mahu külakool
(1871 - 1952)

Kuni 1871.aastani käisid Malla möisa Mahu sadama ümbruse külade lapsed Iila ja Koila koolis. 1871.a. ehitati Mahu sadamast 2 km eemale Männikuküla keset ilusaid rannaäärseid männimetsa kool.

Esimeseks õpetajaks oli Carl Ludvig Kohl, temale 1881. aastal järgnenud koolmeister Anton Leetsmannist sai 1886.a. Vasta möisa Nugeri küla taluperemees.[1]

Mahu külakool oli väikene kool. Õpilaste arv oli köige suurem 1872-1873.öppeaastal, siis öppis Mahus 88 last.[2] Tavaliselt köikus öpilaste arv 5o-6o piires.

Mahu kool tegutses kuni 1952.aastani.

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajaid
1	2	3	4	5
1871/72	74	1	32	41
1872/73	88		26	42
1873/74	87		29	58
1874/75	83	22	29	32
1875/76	66		38	28
1876/77	63		41	22
1877/78	46	2o	21	5
1878/79	77		4o	37
1879/8o				
188o/81	69	4	36	29
1881/82	7o	28	25	17
1882/83	52	4	19	29

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.552[5], l.15.
Sealsamas, s.-ü. 557[5], l.8o.
M.Viitaku suulised teated.

2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.543[5], l.187-188.

1	2	3	4	5
1883/84	60	10	20	30
1884/85	54	10	22	22
1885/86	45	6	18	21
1886/87	47	15	15	17
1887/88				
1888/89	33	3	17	14
1889/90	65	7	26	32
1890/91				
1891/92	38	4	18	16
1892/93	70	20	28	22
1893/94	63	18	22	13
1894/95	75	14	31	30
1895/96	65	14	26	25
1896/97	64	2	31	31
1897/98	62	13	28	21
1898/99	65	15	26	24
1899/1900				
1900/01				
1901/02				
1902/03				
1903/04				
1904/05				
1905/06				
1906/07	59	13	30	16
1907/08	72	14	43	15
1908/09				
1909/10				
1910/11	54		29	25
1911/12	64	8	33	23
1912/13	60	20	29	11
1913/14	69	22	24	23

13. Härjapea külakool

(1877 - 1910)

1877.a. avati Koogu möisa Härjapea külla kool. Koolmeistriks sai Pikaristi kihelkonnakooli ja Narva kreiskooli lõpetanud Karl Leetsmann.[1]

---

[1] Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.548, l.112.

1893.a. viidi Karl Leetsmann üle Rannu kooli õpetajaks ja tema asemele tuli Härjapeale Pikaristi lõpetanu August Steinpiek ja 19oo-ndal aastal Paide kreiskooli lõpetanu Jüri Kandelin.[1]

Härjapea kool oli väike kool. Tema õpilaste arv köikus saja piires. 191o.a., kui valmis Rannu koolimaja, suleti Härjapea kool. Viimane Härjapea koolmeister Jüri Kandelin ostis endale Pada möisa Voorse külla väikse talukoha.[2]

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajaid
1	2	3	4	5
1877/78	88	13	4o	35
1878/79	93	6	38	49
1879/8o				
188o/81	87	22	32	33
1881/82	8o	11	29	4o
1882/83	74	5	32	37
1883/84	71	11	32	28
1884/85	57		29	26
1885/86	71	15	3o	26
1886/87	8o	15	37	28
1887/88				
1888/89	66	13	3o	23
1889/9o	62	9	29	24
189o/91	61	9	21	31
1891/92	64	12	25	27
1892/93	72	18	25	29
1893/94	73	14	31	28
1894/95	66	14	3o	22
1895/96	58	12	26	2o
1896/97	52	7	26	19
1897/98	61	13	34	14

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.567[4],l.153-154.
Eesti NSV TA KM KO, f.199, H.J.Körge, Viru-Nigula kihelkonna ajalooline traditsioon, 1931, lk.43o.

2 Sealsamas.

1	2	3	4	5
1898/99	63	14	29	2o
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	62	9	29	24
19o2/o3	58	5	32	21
19o3/o4	83	25	38	2o
19o4/o5	99	29	38	32
19o5/o6	69	24	27	18
19o6/o7	84	19	42	23
19o7/o8	95	26	45	24
19o8/o9	8o	19	33	18
19o9/1o				

14. Sarapiku kool

(1878 - 1952)

1878.a. asutas Kunda möis teise külakooli.[1] Uus kool alustas tööd Toolse jõe ääres Paaskülas. Esialgu kasutati koolina tavalist talutaret. 19o7.aastal ehitasid möis ja Kunda-Malla vald Sarapiku koolile suure kivist koolimaja.[2]

Sarapiku kooli pidasid ülal möis ja vald, kusjuures möisalt saadavad summad olid valla omadest suuremad.

Sarapiku kool töötas 1952.aastani, siis likvideeriti.

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.549[5], l.116.

2 H.Körge, Aruanne Viru-Nigula kihelkonna kirikute, kabelite, surnuaedade, palvemajade, koolide ja möisate üle, l.43.

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajaid
1878/79	118	23	31	64
1879/8o				
188o/81	11o	17	39	54
1881/82	93	25	28	4o
1882/83	66	6	31	29
1883/84	65	12	24	29
1884/85	7o	25	25	3o
1885/86	88	19	39	3o
1886/87	1o9	3o	47	32
1887/88				
1888/89	82	1o	5o	22
1889/9o	83	6	45	32
189o/91	86	9	39	38
1891/92	96	16	54	26
1892/93	87	8	4o	39
1893/94	1o7	27	5o	3o
1894/95	89	16	33	4o
1895/96	8o	12	34	34
1896/97	63		29	34
1897/98	81	17	3o	34
1898/99	79	1o	46	23
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	78	24	34	2o
19o2/o3	57	1o	3o	17
19o3/o4	78	15	34	29
19o4/o5	87	15	42	3o
19o5/o6	121	29	42	5o
19o6/o7	98	23	38	37
19o7/o8	87	17	4o	3o
19o8/o9	83	25	32	26
19o9/1o				
191o/11	56		36	2o
1911/12	64	16	32	16
1912/13	7o	15	29	26
1913/14	62	15	26	21

15. Uljaste külakool

Uljaste kool asutati 1885.aastal Pada möisniku parun von Schillingi poolt.

Kuni kooli asutamiseni Uljaste külla käisid sealsed lapsed mitmed kilomeetrid eemal Kabala koolis või pidid piirduma koduse lugema ja kirjutama õppimisega.

Möningatel aastatel enne kooli asutamist käis Lüganuse kihelkonnast Erra külakoolmeister mööda Uljaste talusid lapsi õpetamas. Ta tegi seda talviti 2o päeva ulatuses.[1]

Esimeseks Uljaste koolmeistriks sai Pikaristi kihelkonnakooli lõpetanu Joosep Leetsmann, kes oli sel kohal kuni 1895.aastani.[2]

15.oktoobril 1895.a. sai uueks koolmeistriks 16.aastane Rakvere linnakooli lõpetanu ja selle kooli juures õpetaja kutseeksami sooritanud Morits Kesküla.[3]

Morits Kesküla mäletab, et tal oli 3 temaga ühevanust õpilast: kaks tüdrukut ja üks poiss. Nendele pidi ta kuni leerini õpetama ühel päeval nädalas usuõpetust ja kirikulaulu.

Peale Uljaste küla laste (Uljaste kuulus Pada möisa alla) käisid koolis veel lapsed teiselt poolt Uljaste mägesid Voore karjamöisast, Sonda raudteejaama ümbrusest, Satsu

---

1 H.J.Körge, Ajalooline traditsioon, l.
2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.
3 Morits Kesküla suulised teated.

karjamöisast ja Kunda möisale Sonda raudteejaama ümbruses kuuluvalt maa-alalt Nüri külast.

Igal päeval tuli Morits Keskülal õpetada umbes 30-40 last, umbes 10 last käis nädalas ainult ühel päeval koolis, need olid kordajad.

Esimene Uljaste koolmeister Joosep Leetsmann oli hea laulumees, tema juhtimisel esines Uljaste noorte laulukoor Viru-Nigula kirikus ja võttis osa mitmetest laulupidudest Virumaal ja väljaspoolgi.

Morits Kesküla oli samuti hea laulumees, temast sai Joosep Kesküla koorijuhi töö jätkaja.

Tsaariaegsete koolmeistrite kohustuste hulka kuulus talviti igal laupäevaõhtul palvetundide pidamine. Neid pidi ka Morits Kesküla pidama, ta ühendas palvetundide pidamise kohustuse ja laulukoori harjutused. Pärast iga palvetundi toimus laulukoori harjutus, millest tavaliselt umbes 20 Uljaste küla noort osa võttis. Pastor Fromhold Hunniuse soovil pidi iga Viru-Nigula kihelkonna laulukoor vähemalt ühe korra laulma kirikus, seda kommet pidi ka Morits Kesküla täitma. Enamuses õpiti siiski ilmalikke laule.

Koolmeistri kohustuste hulka kuulus veel laste ristimine,

Pastor Fr.Hunniuse "pühendas" tavaliselt igale vaesele 2-3 minutit. Morits Kesküla mäletab, et ta ei jõudnud veel suitsugi teha, kui pastoril oli matusetalitus Sandikojas (nii nimetati kiriku lõunapoolset sissekäiku) peetud. Et jätta matusele vähegi pühalikumat muljet, laulsid külakoolmeistrid pärast vaimulikke laule. Tavaliselt olid lauljateks Varudi koolmeister Leonhard Blumer ja Uljastelt Morits Kesküla.

pulmades pruudi tanutamine, surnute kirstu panemine ja matmine.

Kohalik rahvas suhtus väga austavalt oma koolmeistrisse, seda tundis Morits Kesküla.[1]

1896.aasta suvel veenis Morits Kesküla Uljaste peremehi kooli remontimisel appi tulema.

Maja oli seest ja väljaspoolt tahumata palkidest, remondi ajal tahuti ruumides seinad siledaks ja lubjati Pada möisalt saadud lubjaga üle.[2]

1897.aastal 1.aprillil otsustas Pada valla volikogu Uljastele uue koolimaja ehitada. Vald lubas selleks 5oo rubla, Pada möis aga palgid, telliseid ja tsementi.[3]

Uus koolimaja jäi tookord siiski ehitamata. 1899.aastal lahkus Morits Kesküla Uljastelt.[4]

1899.aastal sai Uljaste koolmeistriks endine Pikaristi kasvandik Nigulas Adli, kes pidas seda ametit 1914-nda aastani. Temale järgnes Karl Kausalk.

192o.a. avati kodanliku Viru maavalitsuse haridusosakonna poolt vastavalt Sonda raudteelaste soovidele Sondasse kool, Uljaste külakool suleti.

---

1 Morits Kesküla suulised teated.

2 Sealsamas.

3 "Postimees", 7.aprill 1897.a., nr.8o.

4 Morits Keskülast sai Rakvere kihelkonna Törma kooli õpetaja ja pärast 192o.a. Törma ja Karitsa koolide ühendamist Karitsa kooli juhatajaks. Elab praegu pensionärina Törma külas, on 88 aastat vana.

Aasta	8.a. - leerini	Kodulapsi	Päriskooli-lapsi	Näitajaid
1885/86	71	5	42	24
1886/87	67	-	43	24
1887/88				
1888/89	75	15	34	26
1889/9o	64	8	26	3o
189o/91	65	1o	35	2o
1891/92	68	22	2o	26
1892/93	58	11	29	18
1893/94	52	7	26	19
1894/95	6o	8	28	26
1895/96	57	6	33	18
1896/97	47	-	35	12
1897/98	4o	8	21	11
1898/99	62	7	39	16
1899/19oo				
19oo/o1				
19o1/o2	41	6	23	12
19o2/o3	36	6	14	16
19o3/o4	4o	1o	17	13
19o4/o5	5o	12	22	16
19o5/o6	31	1	23	8
19o6/ o7	48	9	24	15
19o7/o8	53	14	18	21
19o8/o9	5o	9	22	19
19o9/1o				
191o/11	32	-	14	18
1911/12	44	6	21	17
1912/13	48			
1913/14	57	22	22	13

III osa

VIRU-NIGULA KIHELKONNAKOOL PIKARISTIL

a. 1871 - 1917

Viru-Nigula kihelkond kuulus XIX sajandi keskel nende Põhja-Eesti kihelkondade hulka, kus puudus oma kihelkonnakool. Veel 187o.a. töötas selles 6ooo - 7ooo elanikuga ja küllaltki suures kihelkonnas ainult 1o külakooli.

1863.aastal sai Viru-Nigula pastoriks Tartu Ülikooli 1859.aastal lõpetanud Fromhold Hunnius.[1]

Fromhold Hunniuse nimega ongi seotud Viru-Nigula kihelkonnakooli rajamine Pikaristile. Tema enda sönade järgi põhjustas kihelkonnakooli avamise kavatsuse armastus eesti talurahva vastu ja tahe talurahva olukorda parandada.

Kihelkonnakooli rajamise tegelikud põhjused olid siiski hoopis teistsugused ja peitusid kogu tolleaegse ajajärgu ühiskondlik-majanduslikes tingimustes.

1863.a. alguses töstatas Fromhold Hunnius kihelkonnakooli rajamise küsimuse kirikukonvendi ette, aga ise asus kohe korraldama korjandusi. Kolme aastaga sai ta koguduselt üle saja rubla.[2]

---

[1] E.P.H. Paucker, Ehstlandes Kirchen und Prediger seit 1848, I, lk.64-65.

[2] Eesti NSV RAKA, f.1231, nim.1, s.-ü.31, l.423.

1.augustil 1866.aastal kinkisid Malla möisa valitseja Kiensi pärijad W.Kiens ja Emil Kiens Viru-Nigula kirikule kihelkonnakooli asutamiseks 5oo rubla.[1]

5.detsembril 1867.aastal esitas pastor Fromhold Hunnius kirikukonvendile II prem. laenu piletid 6526-653o № 3, 776o № 15, kui kihelkonnakooli asutamise kapitali.[2]

Samal istungil kinnitasid konvendi liikmed Pikaristi kihelkonnakooli statuudi, mis saadeti Tallinna ülemkirikueestseisjale.

11.juulil 1869.aastal Viru-Nigula kihelkonna külakoolide pidustuste ajal kinkis Kunda möisnik parun John Girard de Soucanton kihelkonnakooli asutamise kapitalile lisaks 1o 6%-list Tallinna linnahüpoteegipiletit. Need protsente toovad paberid vahetati 1o.augustil 1871.aastal, neist saadi 2228 höberubla, protsentide näol saadi juurde 138 rubla 66 kopikat.[4]

187o.a. valmis Tallinn - Peterburi raudtee, mis läbis Viru-Nigula kihelkonna lõunaosa, kuhu ehitati 2 raudteejaama: üks Kabalasse ja teine Sondasse. Senine Pikaristi (Hobankreuz) hobupostijaam Tallinn-Narva postimaanteel kaotas oma tähtsuse ja läks müügile.

Fromhold Hunnius kasutas juhust ja ostis 1o27 rubla

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1231, nim.1, s.-ü.31, l.423.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.
4 Eesti NSV RAKA, f.1831, nim.1, s.-ü.31, l.423.

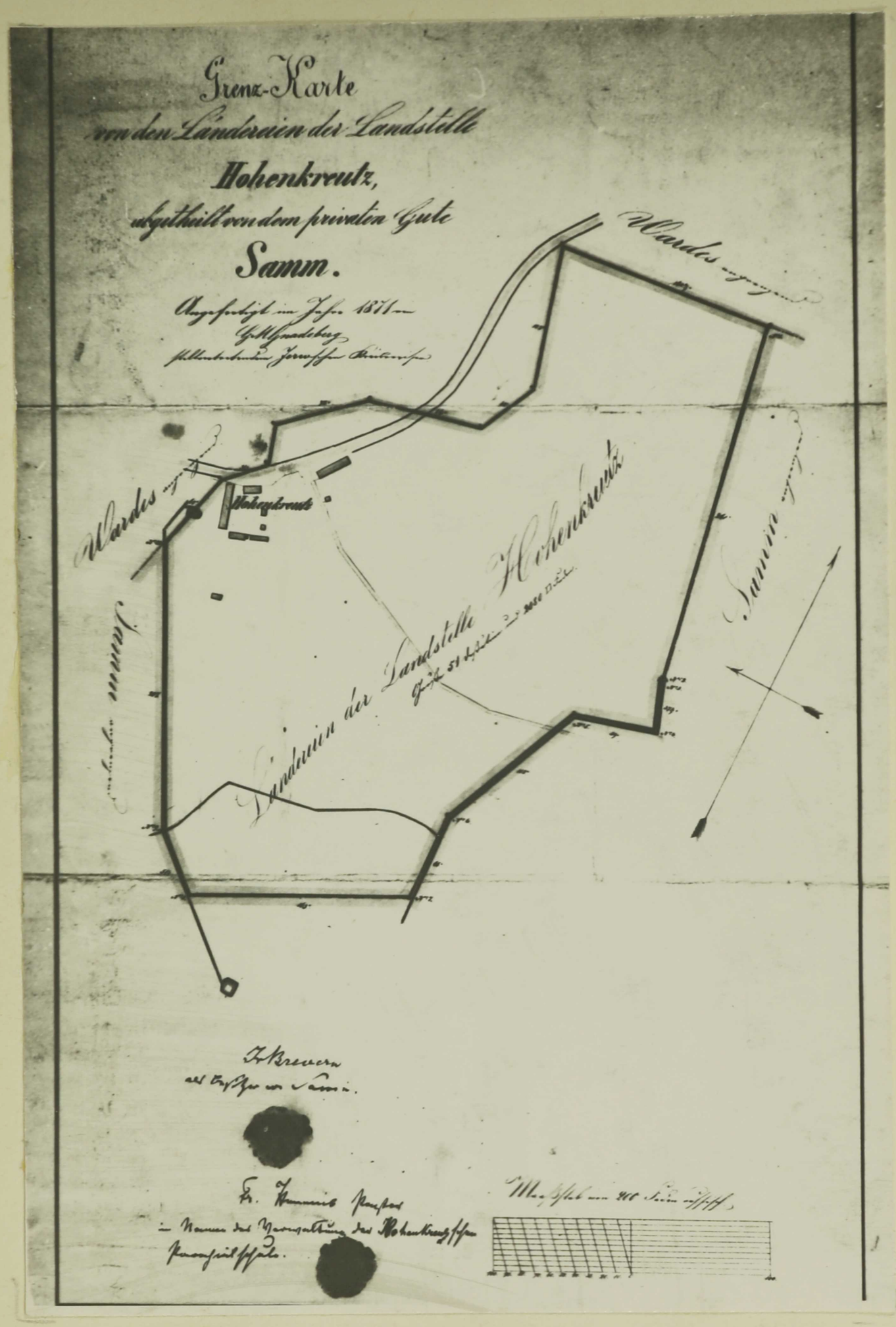

Viru-Nigula kihelkonnakooli maa-ala piiride kaart 1872. aastast

eest kirikukonvendi nimel Pikaristi hobupostijaama peahoone Eestimaa rüütelkonnalt ära.

Postijaama läheduses asus Samma möisa kõrts, mis koos 51 tiinuse kõrtsitaluga Samma möisnikult I.von Brewernilt 1245 rubla 8o kopika eest ära osteti.[1]

Ostulepingu sölmimise juures kanti Samma möisa poolt kihelkonnakoolile ostetud maa-alale Eestimaa Krediitkassa laen 5o4 rubla 2o kopika suuruses.[2]

Hiljem müüs pastor kõrtsihoone maha ja koos korjandustega oli ta kogunud 2oo rubla, mille eest jällegi Tallinna linnahüpoteegipileteid osteti.[3]

Pärast vaimulikku avaaktust 2.augustil 1871.a. kuulutas pastor F.Hunnius kihelkonnakooli avatuks. Kooli esimeseks õpetajaks oli 23-aastane iseõppimise teel raskusi võitnud endine Narva Kreenholmi tööline Peeter Põld. P.Põld oli elementaarkoolmeistri kutseeksami sooritanud Tallinna kreiskooli juures, kus ta oli paistnud silma oma heade teadmistega saksa ja vene keeles ning teistes nõutavates ainetes.[4] Õpilasi oli koolis 8.

F.Hunnius kavatses Pikaristi (Viru-Nigula) kihelkonnakooli kujundada seminariks, mis valmistaks koolmeistreid vallakoolidele. 1874.a. tegi ta Eestimaa rüütelkonna peamehele parun Maydellile ettepaneku toetada tema kavatsust rüü-

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1231, nim.1, s.-ü.31, l.423.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.
4 Hillar Põllu mälestused, lk.1 ja 2.(Mälestused on autori isiklikus valduses).

telkonna maapäeval ja palus rahalist abi, kuid raha ei antud. Rüütelkond arvas, et Kuuda seminarist on küllalt.[1]

F.Hunnius sekkus igati Pikaristi kihelkonnakooli ja õpetaja tegevusse, mistöttu ta pörkus kokku iseseisvust taotleva Peeter Pölluga. Lahkhelid arenesid nii kaugele, et 1875.a. õpetaja Pöld lahkus Pikaristilt Jõhvi valla Puru külakooli õpetajaks.[2]

1875.a. sügisel sai Pikaristile õpetajaks 18-aastane Tallinna kreiskooli lõpetanu eestlane Aleksander Leufeldt (1857-1918). Kuna A.Leufeldt ei osanud vene keelt, siis töötas a.1876-1880 vene keele õpetajana vene rahvusest C.Titof (K.Titov).[3]

Üheks põhjuseks, mis tingis abiõpetaja palkamise, oli ka õpilaste arvu suurenemine. 1872/73 oli 19, 1873/74 - 18, 1875/76 - 36 õpilast.[4]

Kuigi ametliku Pikaristi seminari avamine nurjus, kujunes Pikaristi kihelkonnakoolist siiski midagi seminaritaolist, sest seal oli harjutuskool ja õppekavas oli pedagoogilisi aineid.[5]

1876.aasta detsembris tegi Hunnius Viru-Nigula kirikukroonikasse järgmise sissekande:

---

1 H.Speer, Das Bauerschulwesen im Gouvernement Estland vom Ende achtzehnten Jahrhunderts bis zur Russifizierung, Tartu 1936, lk.347.

2 Hillar Põllu mälestused, lk.2.

3 ENSV RAKA, f.855, nim.1, s.-ü.39, l.1o ja 15.

4 ENSV RAKA, f.1231, nim.1, s.-ü.31, l.21.

5 H.Speer, Das Bauerschulwesen im Gouvernement Estland vom Ende achtzehnten Jahrhunderts bis zur Russifizierung, Tartu 1936, lk.347.

"Viie aasta (s.o. 1871-1876 - E.S.) vältel on koolis olnud 56 kasvandikku, nendest on saanud 4-5 koolmeistrit; ülejäänuist täiendab end üks kasvandik vene koolis, 6 on teise kooli üle läinud, ühest on saanud rätsep, ühest aednik, kaks töötavad teenritena, ühest on saanud nekrut, kaks on möisa teenistuses kirjutajatena ja viiest on saanud peremehed."[1]

29.nov.1876.a. oli kooli kontrollimas Virumaa koolikomisjon, kuhu kuulusid parun von Stackelberg ja Haljala pastor Strieter. Komisjon pani suurt rõhku selgele ja väljendusrikkale lugemisele, peast arvutamisele, etteütluste kirjutamisele ja usuõpetusele. Õpilaste teadmistega jäädi rahule, kuid miinuseks loeti seda, et kooliskäimine polevat pidev olnud, mida koolirevidentidel tuleb hoolega jälgida.[2]

1883.a. loobus Aleksander Leufeldt teadmata põhjustel õpetajaametist ja hakkas Lüganuse kiriku köstriks.

Vabanenud Pikaristi kihelkonnakooli õpetaja kohale valis Viru-Nigula kihelkonna koolikonvent Kuusalu kihelkonnast Tallinna kreiskooli lõpetanud Gustav Federmanni, kes oli Pikaristil 1886.aastani.[3]

Jällegi vabanenud õpetajakoha sai seekord Valga Cimze seminari 1886.a. lõpetanu Georg Jüri p. Koik, kes jäi sellele kohale kuni 1913.a.[4]

---

1 ENSV RAKA, f.1231, nim.1, s.-ü.31, l.18.
2 Sealsamas, l.2o.
3 ENSV RAKA, f.987, nim.1, s.-ü.3, l.39.
4 ENSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.175, l.6,11o.

Pikaristi kihelkonnakool võis mahutada palju enam lapsi, kuid kool polnud rahva hulgas populaarne, nagu nähtub anonüümsest artiklist ajalehes "Valgus". Artikli teatel olevat Viru-Nigula pastor F.Hunnius hiljuti kantslist kaevanud, et kihelkonna rahvas on kooli vastu külm. Pastor püüdis väita, et kihelkonnakool seista pooltühjana, rahvas aga kandvat raha kõrtsi.[1]

Artikli autor olevat käinud ise Pikaristil, vestelnud oma tuttavaga Pada vallast, kelle poeg olevat 3 aastat Pikaristil käinud.

Oma käigust Pikaristile kirjutas tundmatu autor, et juba kaugelt võis järeldada, et maja enne postijaam on olnud ja kui ta sisse oli astunud, voolas lämmatav õhk vastu. Õhuaknad puudusid ja ka ahjud olid viletsad.

Edasi kirjutas autor: "Kooli lauad on siin veel vana moodi kahel pool istumise jaoks, kuna nüid juba igas küla koolis ühel pool istumise jaoks kooli lauad on valmistatud. Õpetuse ehk tunni plaani peal on Saksakeel õpetuse keel, aga Venekeel ainult sallitud."[2]

Autor teeb järelduse, et siin on põhjused, miks rahvas koolist eemale hoiab ja teeb samas ettepanekud Viru-Nigula koolivalitsusele anda eluõigust vene keelele ja parandada möned väiksemad vead, nagu paari õhuakna puudumine ja ahjude

---

1 "Olevik", 21.jaan. 1885, nr.4.
2 "Valgus", 12.dets. 1886, nr.5o.

parandamine.

Pikaristi kihelkonnakooli õpilaste vähese arvu põhjustajaks oli 25 versta kaugusel Rakveres asuv linnakool, mille programm oli ulatuslikum Pikaristi omast.

Georg Koigi tegevusest õpetajana teab könelda Koila külakooli õpetaja poeg Peeter Joosepi p. Vaater (elab pensionärina Tallinnas, on 86 aastat vana), kes õppis kihelkonnakoolis 1892-1896. Ta mäletab, et Koigi tunnid olid kaunis head, ka olevat ta ise IV aastal andnud proovitunni. Kuna Peeter Vaater juba isa juures Koilas õppides sai aimu õpetajaametist, siis läks proovitund ilma raskusteta. Koik analüüsis tunnis tehtud vääratusi, kuid korraga jäi rahule.[1]

Koik oli väga nõudlik ja range, kuid ei pannud erilist rõhku aine esitamisele ega taotlenud lastes õpitava vastu huvi tekitamist. Tema jaoks seisis õppimine ainult tuupimises. Georg Koigi tugevamaks küljeks oli ta lauluarmastus ja oskus seda ka oma õpilastele edasi anda. Oma õpilastest löi ta viiuliorkestri, segakoori, oli vallakoolmeistrite meeskoori juhiks ja kontsertide ning laulupidude organiseerijaks Viru-Nigula kirikus ja Pada linnamäel.[2]

Õppetöö toimus kahes klassiruumis, mida oli aga raske ühel õpetajal jälgida. 189o.aastal kirjutas Georg Koik Rakvere rahvakoolide inspektorile, et ta palub endale abiõpetajat tervise (silmahaiguse) tõttu.[3]

---

1 Peeter Vaateri suulised teated.

2 "Postimees", 27.mail 1892, nr.113.

3 ENSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.175, l.5.

Inspektori korraldusel saigi ametisse Tartu Õpetajate Seminari lõpetanud Jaan Speek.[1] J.Speek töötas Pikaristil kuni 1895.a., mil Eestimaa Rahvakoolide Direktor nimetas ta Rakvere inspektori ettepanekul äsjaavatud Port-Kunda tsementditehase ministeeriumikooli õpetajaks. Abiõpetaja ülesannete-teks jäi muidugi suur osa tundidest, eelköige vene keele õpetamine.[2]

Et vene keele õpetamisega olid lood Pikaristil halvad olnud, seda kinnitab inspektor Luik Virumaa koolikomisjonile 8.juulist 1894.a. saadetud kirjas. Ta teatab, et korralduse vallandada Varudi külakoolmeister Aleksander Raigi (Pikaristi kooli lõpetanu), sest see oskavat vene keelt veel vähem, kui tuleb nõuda vallakooli vanema jao õpilastelt.[3]

Järgmiseks abiõpetajaks (teine õpetaja) sai Tartumaalt Kirepi vallast pärinev Karl Tiganik. Nagu mäletab Peeter Vaater, ei olevat Tiganik üldsegi õpetaja möötu välja andnud. Hoolimata õpetajakutsest ei saanud K.Tiganik oma ülesannetega hakkama ja 1896.a. teatas Koik inspektorile, et Karl Tiganik lahkub ja valib endale teise elukutse.[4]

Aastatel 1896-19o2 olid üksteise järel abiõpetajateks kolm koolivenda Tartu seminarist: Kristjan Prüller 1896-1897, Johannes Söster 1897-1899, Jakob Westholm 1899-19o2.[5]

---

1 ENSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.175, l.13.

2 Jaan Karli p. Speek (1868-1954) töötas Kundas kuni 193o.a. Võttis aktiivselt osa Kunda seltside tööst. On maetud Kunda linna kalmistule.

3 ENSV RAKA, f.987, nim.1, s.-ü.12, l.59.

4 ENSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.175, l.33.

5 Samas, l.35, 42, 46.

19o2-19o7 oli abiöpetajaks Julius Neudorf, kes oli öppinud Tallinna linnakoolis ja pedagoogilistel kursustel Tallinnas keisrinna Katariina II nimelise linnakooli juures, mille ta lõpetas 19o2.a.[1] 19o7.aastal lahkus Neudorf Pikaristilt pärast ägedat tüli Koigiga. Tüli põhjuseks sai Koigi avastus, et J.Neudorf on ateist.

19o7.-191o.a. aprillini oli abiöpetajaks Valmiera Öpetajate Seminari kasvandik Martin Jensen, kes samuti oli sunnitud lahkuma tüli töttu Koigiga.[2]

Öpetajana polevat Jensen eriti tugev olnud, ta polnud veel nn. öiget öpetajasoont leidnud. Küll aga oli lastel Jenseni tundides palju lõbusam kui Koigi tardunud tundides. Lapsed kartsid Koiki, kuid Jenseni tunde oodati.

Pärast Martin Jenseni lahkumist kutsus G.Koik endale paariks kuuks appi oma endise öpilase Miila külakooli öpetaja Karl Juhani p. Neumanni, kes 19o9.a. oli lõpetanud Rakvere linnakooli pedagoogikaklassi.[3]

Alates septembrist 191o.a. sai abiöpetajaks Helmest pärinev samal aastal Valmiera seminari lõpetanud Ernst Heinrichi p. Rosenberg, kes aga järgmisel aastal lahkus.[4]

Teda võib iseloomustada kui heatahtlikku ja väga musikaalset inimest. Hiljem oli ta paljude Virumaa ja Rakvere

---

1 ENSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.175, l.72.

2 Hella Olveti (M.Jenseni abikaasa, on 84 aastat vana, elab Rakveres) suulised teated.

3 ENSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.175, l.8o.

4 Samas, l.83-84.

linna laulukooride ja laulupidude juhiks.

1911.-1912.a. teenis oma esimest õpetaja-aastat Tartu Õpetajate Seminari kasvandik Arnold Nigasson.[1] Teda asendas koolikaaslane Nikolai Kool.[2]

Miks vaheldusid abiõpetajad nii kiiresti? Põhjuseid võib olla mitmeid. Esiteks ei olnud töötingimused eriti kerged, kuna tunde tuli anda palju. Teiseks puudus majanduslik iseseisvus, palk oli väike - 150-200 rubla. Söögi ja muud tarbeesemed sai abiõpetaja Koigilt, kuid vastavalt lepingule ainult õppetöö ajal. Ka oli abiõpetaja koht ikkagi ajutine - nagu praktika kohaks enne iseseisvaks õpetajaks saamist. Väikese palga töttu polnud võimalik perekonda toita, pealegi kui ei olnud ümbruskonnast saada lisasissetulekut.

Kui vallakooli õpetajat kutsuti koolmeistriks, siis kihelkonnakooli õpetajat koolihärraks. Koigiga pidid talumehed rääkima peaaegu nagu pastoriga. Ise Koik nendega suhteid ei loonud. Ta käis läbi rohkem möisnike, pastori ja köstriga. Ka abiõpetaja käitumist jälgis Koik valvsalt.

Kord olevat läinud abiõpetaja Nikolai Kool Viru-Nigulasse kontserdile, kus sai pileti saali viimastesse ridadesse. Koik noomis teda selle eest ja väitis, et kooliõpetaja ei tohi istuda rahva seas, vaid peab köikjal istuma esireas. Kui õpetaja istub rahva seas, viivat see tema autoriteedi rahva silmis alla.[3]

---

1 ENSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.175, l.89.
2 Samas, l.1o5.
3 N.Kooli suulised teated.

Kooli maa-ala suuruseks oli 51 tessatiini, millest üle kümne põldu. Seda haris sulane ja 1-2 tüdrukut. 19o8.a. paiku oli sulaseks keegi Malva nimeline, kelle poeg õppis Pikaristil samas jaos, kus Villem Altogi (praegune TRÜ professor Villem Alttoa). Villem Alto kodu asus Pikaristilt 25 versta kaugusel, mis sundis teda pühapäeviti Pikaristile jääma. Sulasepoisiga oli ta hea söber, käis ka sulase eluruumides. Kord töi juhus ka Koigi sinna.

Tabatud Villem Alto viinud Koik ühte klassi ja joonistanud tahvlile kolmepulgalise redeli. Redeli ülemisele pulgale joonistas ta enese, keskmisele V.Alto ja alumisele sulasepoisi. Selgituseks ütles Koik, et sina, Villem, ei pea mitte ronima sellele pulgale, kus on sulasepoiss või minu kohale, vaid pead jääma oma kohale. Ta keelas rangelt ära igasuguse läbikäimise Villem Alto ja sulasepoisi vahel.[1]

Tema jaoks oli Villem Alto kõrgem kui sulasepoiss, sest Villemi isa oli peremees. Tema motoks oli seisukoht, et kingsepp jäägu alatiseks oma liistude juurde. Nimetatud seisukoht ühtis täielikult möisnike seisukohaga. Õpilastele oli rangelt ette kirjutatud, mida nad teha võivad ja kui kaugele nad tohivad koolist eemalduda. Pool versta eemal Otsa kõrtsis asuvasse poodi minekuks Koik luba ei andnud, kuid kunagi ei keelatud pühapäeval kirikusse minekut. Poisid kasutasid kirikusse minekut ümbruskonnas hulkumiseks, halvasti käis poiste

---

[1] V.Alttoa suulised teated.

käsi, kui Koik nende pettuse avastas.[1]

Vaba aega püüdis Koik poistele võimalikult vähe jätta, igaks vabaks hetkeks leidis ta neile mõne tegevuse. Poiste ülesannete hulka kuulus ka 1899.aastal asutatud kooli marjaaia hooldamine.

Aia rajamiseks nõutas G.Koik kirikukonvendilt 1899.a. alul metsamaterjali ja rahalist abi ning nagu mainis "Postimees" 19.juunil, on aia ehitamine peaaegu lõpetatud. Rajatud aia pindalaks oli $1^3/4$ vakamaad.[2] Oma abi ei keelanud õpilaste vanemad, kes istutasid paarkümmend õunapuud ja rohkesti marjapõõsaid. Aed oli mõeldud tulevastele taluperemeestele eeskujuliku aianduse ja mesinduse õpetamiseks, mida G.Koik väga hästi tundis.

Õpilased olid pärit üle kihelkonna - Mahust, Miilast, Mallast ja mujalt, õhtuti koju minek polnud paljudele mõeldav, mistõttu oli kooli juurde loodud internaat. See oli küll ainult ööbimisruumi kasutamiseks, kuna süüa tegi igaüks vastavalt oma majanduslikule jõukusele. Poiste jaoks oli pliit magamisruumis, kus poisid magasid mitmekorruselistel nn. polutitel.

Tüdrukute ööbimisruumina oli kasutada pime kütmata ruum (hilisem sahver). Sooja sai ruum läbi avatud ukse Koigi köögist, kus tüdrukud ka kodust kaasapandud toitu soojendasid.

---

1 V.Alttoa suulised teated.

2 "Postimees" 19.juuni 1899, nr.131.

Puid oli külluses. Poisid pidid ise hoolitsema, et puud oleksid lõhutud ja sisse kantud köigisse ruumidesse.[1]

1910/11.ö.-a. algas õppetöö köigis neljas jaos 1.oktoobril ja lõppes 28.mail, üldse 169 päeva. Nädalas oli 32 tundi, peale selle veel tööd kooli aias.

Kooli raamatukokku kuulus sel ajal 250 väga tühise sisuga raamatukest. Ranget valikut tehes täiendas Koik seda aegajalt paari köitega. Õpikutena kasutati 1910.a. 19 liiki õpikuid.[2]

Aasta lõpul oli jõulupuu kirikukonvendi poolt ja kevadel, tavaliselt mais, koolipidu. Jõulupidu peeti suuremas klassis, sinna seati üles lava ja pingid külalistele, õpilased aga olid saadetud kõrvalklassi ja kutsuti sealt ainult esinemiseks. Ettekanneteks olid laulud, luuletused ja näidend.

1896.a. möödus 25 aastat kooli asutamisest, mida Koik tahtis pühitseda. Enne pidu tuli küsida Rakverest rahvakoolide inspektorilt luba. Juubelipäevaks valiti 11.august, mil kooli tookordsed ja endised kasvandikud lubasid anda Viru-Nigulas kirikulistele kontserdi.[3]

Igal kevadel toimus ka ülekihelkonnaline laste kevadpidu kord ühes või teises möisas või Pada linnamäel.

1909.a. kevadel möödus 200 aastat Poltaava lahingust, mida Viru-Nigulas tähistati Pada linnamäel köigi koolide peoga.

---

1 V.Alttoa suulised teated.
2 ENSV RAKA, f.99, nim.1, sü.175, l.95-96.
3 "Olevik" 21.mai 1896, nr.21.

Pidupäev algas jumalateenistusega kirikus. Lapsed seisid trobikonnas kiriku ukse juures, kust nad midagi ei kuulnud ega näinud, kuid mis lapsi väga väsitas. Seejärel mindi rongkäigus lippude lehvides Pada linnamäele. Köigepealt laulsid lastekoorid, siis söödi möisnike kosti (piim, leib, vorst) ja algasid löbustused nagu peene ja sileda posti otsa möne noa või sulepeakese järele ronimine, mille eest möisnike vösukesed igat ebaönnestunud vöistlejat pilkasid. Tagantjärele tundus see pidu lastele väga alandavana.

Nagu mäletab prof. V.Alttoa, saatnud G.Koik ta ühe kontserdi vaheajal mitu korda rahva seast mütsiga raha koguma. Rahvas ütles: "Alles sa olid siin, käi minema!" See alandas korjaja eneseväärikust. Hüvituseks lubas Koik korraldada esinejatele vööruspeo, kuid jättis korraldamata.[1]

19oo.aastal pidas Viru-Nigula Põllumeeste Selts, milles Koik oli üks juhtivaid jöude, Pikaristi kooliaias ja öues põllumajandusnäituse, mis töi koolile auhinnaks suure höbeauraha. Saadud raha kulutati harmooniumi ostmiseks.[2]

Tunnistusi anti lastele kaks korda aastas - jöuluks ja suvevaheajaks. Löputunnistusi välja anda ei olnud kihelkonnakoolil öigust, need anti Rakvere linnakooli poolt pärast vastava eksami sooritamist.

26.mail 1911.a. toimunud eksamitel kuulusid kihelkonna-

---

1 V.Alttoa suulised teated.

2 "Olevik" 6.juuni 19oo, nr.23.

Foto nr. 2.

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

Педагогическій Совѣтъ Везенбергскаго городского училища симъ удостовѣряетъ, что Отто Томасовъ Кярмикъ, сынъ крестьянина Паддаской волости, Везенбергскаго уѣзда, Эстляндской губерніи, еванг.-лютеранскаго вѣроисповѣданія, ——— родившійся 24го іюля 1893 года, успѣшно окончилъ курсъ ученія въ Магольмскомъ ев.-лют. приходскомъ училищѣ, ~~а потому имѣетъ право на льготу, установленную для учебныхъ заведеній 3 разряда.~~

№ 459.

Выдано 15 сентября 1907 года.

Г. Везенбергъ.

Предсѣдатель А. Душечкинъ

Члены: Пасторъ Л. Паллонъ, М. О. Касъ, Ю. Мазингъ, Яковъ Бубецъ

ВЕЗЕНБЕРГСКАГО ГОРОДСКОГО УЧИЛИЩА

P I K A R I S T I kihelkonnakooli löputunnistus aastast 1907.

kooli lõpukomisjoni Rakvere linnakooli õpetaja Tšerepanov, pastor Max Krause, Pikaristi õpetajad G.Koik ja E.Rosenberg, Koilast õpataja J.Klaus ja Rannust N.Traks,

Pikaristilt kandideerisid lõputunnistusele Eduard Linder, Julius Takjas, Karl Talu, Joosep Sakrits. Küsitlemine kestis terve päeva. Komisjon jäi poiste teadmistega rahule ja köik nad loeti Pikaristi kihelkonnakooli lõpetanuteks.[1]

Pärast 1886.a. reformi jäi pastori kontrollida ainult usuõpetus ja eesti keel. Tegelikult oli pastori kontroll kooli üle hoopis suurem. Kool allus täielikult Viru-Nigula kihelkonna konvendile ja koolikomisjonile, oli vastavatest asutustest täielikult sõltuv ja pidi seal valitsevat vaimu oma töös kajastama.

Eriti ranget kontrolli teostas usuõpetuse üle pastor Krause. Iga aasta aprillis nõudis ta spetsiaalsel küsitluslehel andmeid õpilaste arvust, soolisest kuuluvusest, usuõpetuses saadud hinnetest jne.

1911.a. 18.jaanuaril korraldatud ülevenemaalise algkoolide loetelu materjalid näitavad Pikaristi kooli olukorda, õpilaste arvu, kooli sanitaarset seisundit jne.

1910.-1911.ö.-a. alul oli Pikaristil 32 õpilast, kontrollimise päevaks viibis neid kohal ainult 26. Puudumiste arv aastas oli suur - 285 päeva.

---

[1] ENSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.175, l.99-100.

Puudumiste põhjused	Poisid mitu päeva puudusid	Tüdrukud mitu päeva puudusid	Kokku päevi
haigus	21	9	211
halvad teed	1	2	4
kodused tööd	12	8	64
halb ilmastik	2	3	6
k o k k u	36	21	285

Köige suurem arv puudutud päevi on pöhjendatud haigusega (kokku 211 päeva), järgnesid kodused tööd (arvatavasti kevadeti ja sügiseti) 64 puudutud päevaga. Eriti palju puudujate hulgas oli poisse - 36. Võib arvata, et puudumiste üldarvus ei saa pöhjuseks olla mitte niivörd haigused, kuivörd kodused tööd ja isade abistamine pölluharimises.

Millal arstiabi sisse seati, ei ole teada. 1911.a. loetelu andmetel kontrollis Pikaristi öpilaste tervist Aseri tsemenditehase arst kaks korda aastas.

Sama loetelu annab meile ülevaate kasutatavatest öppevahenditest: 1) 1o ajaloo ja geograafia seinakaarti,

2) 4 pilti,

3) 1 kollektsioon,[1]

[1] Milline see kollektsioon oli, ankeedist teada ei saa. Võib arvata, et see oli midagi muuseumi taolist. Seda kinnitab ajaleht "Teataja" 19o1.a. järgmiselt: "Paari aasta eest hakati koolimuuseumi asutama, mis arvatakse loodusteaduse öpetamisel kasulikud olema. Rahvakoolide inspektorid töötavad nende kasuks. Nüüd on jöutud nii kaugele, et mitme kooli juures on muuseumid juba asutatud. Eriti Liivimaal, Eestimaal on lugu täbaram. Läänemaa inspektor on saatnud ringkirja koolidesse, tähendanud punktidena ülesse, mida koguda." "Teataja", 11.nov.19o1, nr.2.

4) 2 geograafia atlast,

5) 1 gloobus,

6) 2 aritmeetika tabelit,

7) raamatukogu, mille maksumus oli 175 rbl.65 kop.

Raamatukogu võisid kasutada ainult Pikaristi õpilased ja õpetajad, väljaspoole raamatuid ei laenutatud.[1]

Peale põhiainete õpetamise toimus ka täiendav õppetöö laulmises (köik 4 jagu), joonistamises ja joonestamises (3-4 jagu), juurvilja kasvatus (3-4 jagu), aiandus ja mesindus (3-4 jagu), üldmängud (I,II,III ja IV jagu). Esimesi lisaaineid andis Georg Koik, kuna viimast andis tavaliselt abiõpetaja. Nende ainete õpetamise eest tasu õpetajale ei makstud.

Joonistamise tase oli väga halb. Tund seisnes põhiliselt läbi mustrite joonistamises, ilma igasuguse juhatuseta.[2] Aiandus, mesindus ja juurviljakasvatus olid aga heal järjel, neid õpetas Koik väga hea meelega.[3]

Kui suur oli Pikaristi kihelkonnakoolis õpilaste arv?

---

1 NSVL RAKAL, f.733, nim.188, s.-ü.2, l-d 83-84.

2 V.Alttoa suulised teated.

3 Liisa Koigi suulised andmed.

Õppeaasta	Õpilaste arv	Poisse	Tüdrukuid
1871/72	12		
1872/73	18		
1873/74	23		
1874/75	23		
1875/76	3o	3o	
1876/77	3o		
1877/78	37		
1878/79	4o		
1879/8o	33		
188o/81	34	3o	4
1881/82	29	23	6
1882/83	41	24	17
1883/84	24	2o	4
1884/85	21	2o	1
1885/86	16		
1886/87	17	15	2
1887/88			
1888/89	17	16	1
1889/9o	16	14	2
189o/91	17	15	2
1891/92	2o	17	3
1892/93	23	18	5
1893/94	22	16	6
1894/95	21	2o	1
1895/96	23	2o	3
1896/97	19	16	3
1897/98	22	18	4
1898/99	32	26	6
1899/19oo	28	21	7
19oo/o1	29	2o	9
19o1/o2	41	25	16
19o2/o3	36	21	15
19o3/o4	2o	9	11
19o4/o5	24	12	12
19o5/o6	45	22	23
19o6/o7	35	21	14
19o7/o8	29	2o	9
19o8/o9	4o	26	14
19o9/1o	34	2o	14
191o/11	26	16	1o
1911/12	25		
1912/13	25	11	14

Pikaristi kihelkonnakooli kasvandikest said külakool-meistriteks teadaolevatel andmetel 33 inimest.

Pikaristi kihelkonnakool on andnud 33 koolmeistrit, 18 neist jäid Viru-Nigula kihelkonda ja 15 otsisid endale kohad teistesse kihelkondadesse.

Viru-Nigula kihelkonda jäid:

Lõpetamise aasta	N i m i	Missuguses koolis oli õpetajaks
1875	Karl Leetsmann	Härjapea, Rannu
1876	Nigulas Pärn	Nõmmise
1877	Johannes Kirschbaum	Sarapiku
1878	Georg Uustalu	Kunda
1881	Anton Leetsmann	Mahu
"	Georg Neuholz	Nõmmise
1886	Joosep Leetsmann	Uljaste, Kabala
1890	August Krikmann	Iila, Sämi
1892	August Steinpiek	Härjapea
"	Leonhard Blumer	Varudi
"	Tomas Uttendorf	Sämi
1899	Jaan Adli	Uljaste
	Aleksander Raik	Varudi
	Julius Rohtmets	Varudi
	Mihkel Rubert	Koila, Kunda
	Karl Neumann	Miila
	Johann Pärn	Mahu
	Johannes Pärn	Mahu

Väljaspoole Viru-Nigula kihelkonda läksid õpetajateks:

Lõpetamise aasta	N i m i	Missuguses koolis oli õpetajaks
1874	Kustav Kallip	Jõhvi kihelkond Ontika külakool
1875	Juhhan Kullik	Viru-Jaagupi kihelkond Kodavere külakool
1876	Paul Bergmann	Haljala kihelkond Loobu külakool
1877	Kustav Bergmann	Haljala kihelkond Loobu külakool
1878	Johan Steinpiek	Kadrina kihelkond Höbeda "
1878	Jakob Sömer	Viru-Jaagupi kihelkond Tudu "
1882	August Argus	Haljala kihelkond Kandle "
1882	Jüri Erten	Haljaste kihelkond Tatruse "
1882	Johannes Steinpiek	Haljala kihelkond Höbeda "
1883	August Raik	Haljala kihelkond Selja "
1885	Jaan Prielenthal	Haljala kihelkond Kavastu "
1887	Jaan Liima	Vaivara kihelkond Väike-Süttküla külakool
1892	Tomas Uttendorf	Kadrina kihelkond Udriku külakool
1896	Aleksander Argus	Rakvere kihelkond Mäe-apea "
19o1	Johannes Pärn	Kadrina kihelkond Pala "

Kooli majanduslik olukord ei olnud halb. Head sissetulekut andis 51 tiinune maatükk, kust saadav tulu arvestati 36o rubla suuruseks. Kuna õpetus oli tasuline, siis lisandus veel igalt õpilaselt 8 rubla aastas.

189o.a. aruande järgi moodustasid Pikaristi kihelkonnakooli tulud 615 rbl. 5o kop.

Tulude allikad:

1. Öppemaks - 54 rbl.

a) 1o sülda puid 3o rbl.

b) valgustuseks 6 rbl. 5o kop.

9o rbl. 5o kop.

2. Annetused:

a) 15 sülda puid - 45 rbl.

b) rahalised annetused 6o rbl.

1o5 rbl.

3. Tulud kooli maades - 36o rbl.

4. Protsendid pangakapitalist - 6o rbl.[1]

189o.a. 615 rbl.5o kopikalisest sissetulekust kulutati 414 rubla koolijuhataja (I õpetaja) palgaks. Sellest summast andis G.Koik 3o rbl. abiõpetaja Jaan Speegile (lisaks söök, pesu jne.).

Kooli kütuse muretsemiseks kulutati sel aastal 75 rbl., valgustamiseks 6,5 rbl. Koolihoone remont nõudis 1o rbl., õppeabinõude vajadusteks kulutati 15 rbl. On märgitud körvaliste väljaminekutena kooli huvides veel 95 rubla.

Liites kokku kulutused õpetajate palkadeks ja kulud koolile, saame 615 rubla 5o kopikat, mis 189o.aastal kulutati õppetöö huvides.[2]

2o aastat hiljem (191o.a.) olid koolile kulutatud summad mõnevõrra suuremad:

---

[1] Pikaristi kihelkonnakooli aruanne 189o.aastast, tabel V (Aruanne diplomitöö autori isiklikus valduses).

[2] Samas, tabel IV.

1. Õpetaja palk - 616 rbl.
2. Hoone remont - 177 rbl. 11 kop.
3. Küte, valgustus- 3o2 rbl. 5o kop.
4. Koristaja palk - 29 rbl.

Summa 1124 rbl. 61 kop.

Samal aastal sai kool oma tulud järgmistest allikatest:

1. Hoolekande (kirikukonvent) - 868 rbl. 61 kop.
2. Õppemaks - 256 rbl.

Summa 1124 rbl. 61 kop.[1]

1913.a. kevadel esitas Georg Koik lahkumispalve, põhjendades seda raske silmahaigusega. Uue juhataja otsimine jäi pastori ülesandeks. Pärast lühikest arupidamist jäi pastor Max Krause peatuma kahe kandidaadi juurde. Nendeks olid senine Viru-Nigula köster Gustav Rutopõld[2] ja Pikaristi abiõpetaja Nikolai Kool.

Pastor kontrollis N.Kooli poolt antud tunde ja kaldus otsustama tema kasuks.

1913.a. kevadel, õppetöö lõpul toimunud aktuse kõne pidamise tegi pastor Krause ülesandeks ühele vanema jao poisile, abistama kõne koostamisel pidi Nikolai Kool. Aktus ja

---

1 Nimetatud aruandesse ei ole märgitud tulusid 36o rubla suuruses summas, mida andis kooli maa-ala. Kuna kirikukonvendi toetussumma oli väga suur (868 rbl.61 kop.) ja et kirikukonvent oli koolimaade ülemomanik, siis on alust arvata, et aruande koostajad arvasid nimetatud 36o rubla kirikukonvendilt saadava tulu hulka.

2 Gustav Rutopõld (1875-1939) oli Viru-Nigula köstriks a.19o5-1914, hilisem Tartu Peetri kiriku pastor ja Tartu praost.

köne läksid korda, ühtlasi oli see ka G.Koigi lahkumisaktuseks.[1]

Aktuselt lahkudes kutsus pastor Nikolai Kooli ennast saatma ja tegi sellele ettepaneku, võtta Pikaristi kihelkonnakooli varandused üle. Kuna N.Kool oli poissmees, siis soovitas pastor tal kiiresti naine võtta, kuid leppis lubadusega tuua N.Kooli ema majapidajaks.

Nikolai Kool nõustus ja otsustas hakata Pikaristi kihelkonnakooli juhatajaks (I õpetajaks).

Möni päev hiljem saabus aga N.Koolile kiri rahvakoolide inspektor J.Sobolevilt. Inspektor teatas, et ta jääb N.Kooli tundidega väga rahule ja teeb talle ettepaneku minna üheks aastaks Jõhvi Haridusseltsi tütarlaste kooli õpetajaks, hiljemalt aasta pärast lubas inspektor tuua N.Kooli Rakvere linnakooli õpetajaks.

Oma vastuses inspektorile kirjutas N.Kool, et ta on juba võtnud vastu pastor M.Krause pakkumise hakata Pikaristi kihelkonnakooli juhatajaks. Kuna N.Kool kartis minna tülli inspektor Soboleviga, kellest sõltus täielikult N.Kooli edasine teenistuskäik, andis ta aga inspektori soovidele järele ja ütles pastorile ära.

Pastor leppis N.Kooli seletustega ja soovitas talle ühe aasta jooksul inspektor Sobolevi veenda ning tulla järgmisel aastal tagasi, millega Nikolai Kool ka nõustus. Seniks lubas

---

[1] N.Kooli suulised andmed.

pastor hoida N.Koolile Pikaristi kihelkonnakoolis lubatud koht ja kool sulgeda üheks aastaks.

1913.a. lõpul ja 1914.a. algul teatas pastor Max Krause kahel korral inspektor Sobolevile, et Viru-Nigula kihelkonnakool Pikaristil ei tööta õpetajate puudusel.[1]

Möned kandidaadid käisid kooli ja kohta vaatamas, kuid ei jäänud palgaoludega rahule. Ka ei olnud kohavaatajad rahul pastor Max Krause suure võimuga kooli üle.[2]

Järgmisel aastal alanud Esimese maailmasõja töttu mobiliseeriti väga palju algkoolide õpetajaid, mis veelgi teravdas õpetajate kriisi ja venitas Pikaristi kooli suletuse aega 1917.a. sügiseni.

13.märtsil 1917.a. otsustasid Viru-Nigula kiriku konvent ja koolikomisjon Pikaristi kihelkonnakooli uuesti töö-le rakendada, millest kihelkonna kirikukonvendi eestseisja parun E. von Maydell teatas inspektor Sobolevile.[3]

Samas teatas parun Maydell, et konvent ja koolikomisjon valisid õpetajateks senised Vaivara kihelkonnakooli õpetajad Karl Pastaku[4] ja A.Orava.

Karl Pastaku juhatusel töötas Pikaristi kool 1919.aastani, kandes kuni kodanliku Eesti Asutava Kogu poolt vastuvõetud avalike algkoolide seaduseni veel kihelkonnakooli

---

1 ENSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.175, l.114-115.
2 L.Koigi mälestused.
3 ENSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.175, l.1o6.
4 Tartu Õpetajate Seminar 1828-1928, Tartu 1929, lk.246.

nime. Reformi tulemusena kujundati senine Viru-Nigula kihelkonnakool ümber 6-kl. algkooliks.[1]

x

Viru-Nigula kihelkonnakooli tegevus on üheks etapiks Eesti rahvakoolide ajaloos.

Sel ajal toimus eesti talupoegade ja töölisklassi pidev võitlus koolielu demokratiseerimise eest, kooli vabastamise eest pastorite ja möisnike võimu alt, ajakohaste programmide ja õpetamise meetodite eest, Seda köike näeme ka Viru-Nigulas.

Kooli töötamise 42 a. (a.1913-17 s.o. 4 ö.-a. oli kool suletud) jooksul oli Pikaristi (Viru-Nigula) kihelkonnakoolis 5 juhatajat (esimest õpetajat) ja 13 abiõpetajat (teist õpetajat). Andmeid õpilaste kohta on 23 õppeaastast, mil õpilaste keskmine arv igal õppeaastal oli 28,8. Selle alusel võib arvata, et üldse õppis Pikaristil umbes 12oo õpilast.

Koolis õppisid enamuses talulapsed, kuna sulaslapsi on teada ainult üks. (Pikaristi kooli sulase Malva poeg 19o8.a. paiku). Õppemaksu töttu (kaheksa rubla) ei önnestunud paljudel saada kihelkonnakooli haridust.

---

1 1944/45. õppeaastal kujundati kool Pikaristi Mittetäielikuks Keskkooliks, 1952.aastal Pikaristi 7-kl. Kooliks ja 1961.a. Pikaristi Algkooliks. 1.septembril 1965.aastal likvideeriti Pikaristi kool õpilaste vähese arvu töttu.

Kooli asutamisel tahtis pastor F.Hunnius sellest kujundada vallakoolmeistrite seminari, mis ebaönnestus Eestimaa rüütelkonna vastuseisu töttu. Kool omandas siiski pedagoogilise kallaku, seda kinnitavad umbes paarkümmend Pikaristi lõpetanud Viru-Nigula vallakoolide õpetajat.

Kuigi kihelkonnakoolide lõpetanute hariduslik tase ei olnud eriti kõrge, püüdsid nad siiralt laiendada talurahva silmaringi, lugedes neile ajalehti ette, laenutades oma väikestest kogudest raamatuid, juhatades laulukoore ja orkestreid, õpetades ja lavastades näidendeid.

Hoolimata balti-saksa vaimu mõjust Pikaristi kooli elus tuleb tänapäeval tunnustusega ära märkida selle kooli osa meie vanavanemate haridusliku taseme tõstmiseks. Pikaristi kooli tähtsus ulatub tunduvalt kaugemale kihelkonna piiridest, sest temaga on seotud mitmed tuntud nimed Eesti kultuuri ajaloos. Nii on Pikaristil töötanud Eesti muusika ajaloost tuntud Georg Koik ja Ernst Rosenberg, Tallinna haridustegelased Kristjan Prüller ja Jakob Westholm, kauaaegne Alatskivi õpetaja Nikolai Kool jt. Pikaristi õpilaste hulgast on vörsunud praegune TRÜ väliskirjanduse professor Villem Alttoa.

IV osa

TEISED KOOLID

I ptk. M i n i s t e e r i u m i - k o o l i d

1. Kunda tsemendivabriku ministeeriumi-kool (1895 -)

1895.a. avati Port-Kunda tsemendivabriku juurde 1-kl. ministeeriumikool venekeelse õppekeelega ja 3 kolm aastat kestva kursusega.[1]

Kunda jõe parempoolsel kaldal lasi vabrikuvalitsus ühes paekivist majas paar ruumi korda seada, ühest sai klassiruum ja teisest õpetajate korter.

Õpetajaks kinnitas Eestimaa rahvakoolide direktor Rakvere inspektori ettepanekul Pikaristi kihelkonnakooli õpetaja Jaan Seegi.

Esialgu töötas Jaan Speek üksinda. Kitsaste ruumide tõttu tuli koolitööd teha kahes vahetuses. Koolil on esimestel õppeaastatel ainult üks klassiruum, mis mahutas ainult 2o last. Laste arv aga oli 4o ja edaspidi kasvas veelgi. See sundis vabrikuvalitsust, kui ainsat ja täieõigus-likku Kunda tehasekooli peremeest, kooli ruume laiendama.

---

[1] Tartu Õpetajate Seminar, a.1828-1928, Tartu 1928, lk.251.

Aasta-aastalt ehitati ruume juurde.

I õppeaastal algas koolitöö 45 õpilasega 27.novembril 1895 ja kestis 22.juunini 1896. Järgnevatel aastatel algas sügisel õppetöö ja lõppes kevadel erinevatel aegadel, nii algas kool 1896.a. 12.augustil ja lõppes 21.juunil 1897,, 1897.a. 12.septembril alanud õppetöö lõppes 19.juunil jne.

Andmed Kunda tsemendivabrikukooli õpilastest on aastaist 1895-1917. 1895-1896.aastal oli koolis 45 õpilast, kes jaotati kahte jakku (ei arvestatud laste teadmisi),kusjuures a jagu õppis hommikupoolikul ja b jagu õhtuti.

1896-1897.ö.-a. oli 37 õpilast, järgmisel õppeaastal 36 last. 1897-1898.ö.-a. oli koolil juba kolm jagu (klassi) kolmekümne kuue õpilasega. 1898-1899.a. oli 37 õpilast, a.1899-19oo ja 19oo-19o1 oli Kunda tsemendivabriku koolis 36 last. 19o1.aastast alates hakkas õpilaste arv kiiresti suurenema, ulatudes 191o.aastaks juba 1o6-le.

Kuni aastani 19o6 töötas Jaan Speek üksinda, sel aastal sai ta endale abilise, sest koolis oli juba 9o õpilast. Teiseks õpetajaks määrati Eduard Kirschbaum, kes varsti läks oma revolutsiooniliste vaadete pärast vabrikuvalitsusega riidu ja pidi Kundast lahkuma.[1]

Õpetajana oli Jaan Speek tasane, kuid range mees. Väga harvadel kordadel sai ta laste peale pahaseks. Kord olevat koolipoisid nurisenud kooli üle, et siin nad midagi ei öp-

---

[1] Helene Tammetsa (sünd.Laasberg) suulised andmed, elab pensionärina Kundas, oli õpetaja Jaan Speegiga kauaaegne korterinaaber.
Eduard Kirschbaum langes I maailmasõjas.

pivat jne. J.Speek tõusis rahulikult püsti ja vaigistas nurina sõnadega: "Poisid! See ei ole tavaline kool, see on ministeeriumi kool!"[1]

Heleene Tammets mäletab, et J.Speek oli õpetajana küllaltki passiivne, aastail 19o3-19o7 ta lastele pidusid ei korraldanud. Kord oma sünnipäeval viis Speek lapsed ümbrusesse ekskursioonile.[2]

19o5.aastal viis J.Speek oma õpilased Kunda lähedal olevale Hiiemäele ja näitas lastele kauguses põlevate mõisahoonete suitsusambaid.[3]

Heleene Tammets mäletab, et õppetöö Kunda tsemendivabriku koolis oli täielikult venekeelne. Õpikud olid rasked ja lastele arusaamatud. Eriti halb oli matemaatika õpik, lapsed lasid enne ülesannete lahendamisele asumist need vanematel inimestel tõlkida.[4]

19o7.a. tuli Kundasse energiline Peeter-Ferdinand Siiak, temast sai Kunda tsemendivabriku kooli teine õpetaja ja Kundas asuva Viru-Nigula abikiriku köstriks.

Kundas tegutses juba 188o-ndate aastate keskelt alates vabriku meistrite ja kontoriametnike lastele määratud erakool. Selles koolis õpetati lapsi saksa keeles.

19o2-19o3.ö.-a. oli siin 28 õpilast (8 poissi ja 2o

---

1 H.Tammetsa suulised andmed.
2 Samas.
3 Samas.
4 Samas.

tüdrukut), õpetas saksastunud lätlane Sewers.[1]

Järgnevatel aastatel õpetasid meistrite lapsi, 19o5.a. alates preili von Holost ja preili Sandberg, 19o6.a. asendus Sandberg Franziska Schwanbockiga. 19o7-19o8.ö.-a. olid õpetajateks von Holst ja Helene Bübrig, järgmisel õppeaastal said õpetajannadeks Magda Fristrak ja E.Kampe (nagu eelnevadki olid nad rahvuselt sakslased).[2]

1917.a. juulis mõlemad Kunda tsemendivabriku koolid ühendati ja muudeti eestikeelseks kooliks.[3]

192o.a. ühendati tsemendivabrikukooliga ka Kunda külakool.

2. Nõmmise (Ulvi-Samma) ministeeriumikool

19o2.a. pidas Ulvi mõisnik von Winkler oma suguvõsa 1oo.aastast Ulvis elamist. Sel puhul kinkis Nõmmise koolile 1ooo rubla ja ühe tiinu maad.

19o3.a. asutati Rakvere rahvakoolide inspektori eestvedamisel sellele 1-le tiinule uus kool, Nõmmise ehk Ulvi--Samma ministeeriumikool.[4]

Ministeeriumikoolile ehitati maja vahetult Nõmmise külakooli kõrvale. 2 aastat tegutsesidki mõlemad Nõmmise

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.572 5/5, l.123-124.
2 Samas, s.-ü.572 7/5, l.117-118; 572 8/5, l.115-116; 572 9/5, l.116-117, 572 1o/5, l.132-133, 572 15/5, l.94-95.
3 Eesti NSV ORKA, f.11o8, nim.3, s.-ü.167, l.1oo.
4 KM KO , fond 199, H.J.Körge, Viru-Nigula kihelkonna ajalooline traditsioon, l.425.

koolid körvuti. 19o5.a. suleti Nömmise külakool.[1]

Ministeeriumikooli juhatajaks ja usuõpetajaks (vene õigeusk) sai Konstantin Bogdanovski. 19o5.a. töötas koolis õpetajana Hans Walk.[2]

19o7.a. toodi Nömmise külakooli õpetaja Julius Hannus ministeeriumikooli üle.

19o7.aastal avati Nömmise ministeeriumikooli juurde käsitööklass, õpetajaks sai Nadeźda Bogdanovskaja.[3]

1912.aastal sai õpetajaks 19o4.a. Rakvere linnakooli lõpetanud Julius Reinberg. Ta jäi Nömmise õpetajaks kuni 193o-ndate aastate keskele.

3. Aseri tsemendivabriku kool
(19o5 -)

19oo-ndal aastal asutati aktsiaselts "Asserini" poolt Aserisse tsemendivabrik.

Kuni 19o5.aastani käisid Aseri tööliste lapsed vabrikust 2 km kaugusel Rannu koolis.

19o5.aastal asutas Aseri vabrikuvalitsus kaheklassilise ministeeriumikooli.[4]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.572[7/5], l.117-118.

2 Адресная книжка Эстляндской губернии, на I905 год, Ревель I905, стр.77.

3 Адресная книжка Эстляндской губернии, на I908 год, Ревель I908, стр. 64.

4 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.572[7/5], l.117-118.

Õpetajateks said Jaak Kutti ja Anna Leetsmann. Koolis hakkasid õppima meistrite ja tööliste lapsed. Õppemaksu ei olnud. Aseri tsemendivabrikuvalitsus kandis kõik kooli kulud , maksis ühtlasi ka õpetajatele palga. J.Kutti sai aastas 540 ja A.Leetsmann 360 rubla.

Aseri koolijuhataja Jaak Kutti oli õppinud Tartu Õpetajate Seminaris, astus välja II kursuselt.

II õpetaja - Anna Leetsmann lõpetas 1904.a. Rakvere Zeeh' erakooli, 1905.a. sooritas Rakveres linnakooli juures õpetaja kutseeksami.[1]

Õpilaste arvust Aseri koolis 1905-1906.ö.-a. andmeid ei ole. 1906-1907.a. oli Aseris 43 õpilast, järgmisel õppeaastal oli neid 59. 1908-1909.ö.-a. langes õpilaste arv 47-ni. 1909-1910.a. andmed puuduvad. 1910-1911.õppeaastal oli Aseri koolis 47 õpilast (26 poissi ja 21 tüdrukut), järgmisel aastal oli 66 õpilast. 1912-1913.a. oli lapsi 84 ja 1913-1914.õppeaastal 93.[2]

Aseri õpetajad Jaak Kutti ja Anna Leetsmann organiseerisid Aserisse laulukoori ja näiteringi.

---

1 Marta Viitaku suulised teated.

2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü. 572 7/5, l.117-118.
Samas, s.-ü. 572 8/5, l.115-116.
Samas, s.-ü. 572 9/5, l.116-117.
Samas, s.-ü. 572 10/5, l.132-133.
Samas, s.-ü. 572 12/5, l.113-114.
Samas, s.-ü. 572 13/5, l.162.
Samas, s.-ü. 572 14/5, l.131-132.
Samas, s.-ü. 572 15/5, l.94-95.

II ptk. E r a - j a k r o o n u - k o o l i d

1 . Köster G. Rutopöllu erakool Viru-Nigu-las a.19o6-19o8.

19o5.aastal sai Viru-Nigula kiriku köstriks endine Too-la külakoolmeister Gustav Rutopõld.[1] Ta otsustas avada 19. aprilli 19o6.a. erakoolide seaduse pöhjal Viru-Nigula kiri-kualevikku üheklassilise kooli saksa keele öpetamiseks.[2]

Oma avalduses Rakvere (Virumaa) rahvakoolide inspektor N.Bölovile teatas G.Rutopöld oma soovist avada erakool ja lubas edaspidi ära anda öpetaja kutseeksami.[3]

G.Rutopöld lisas avaldusele Tallinna 4-kl. linnakooli pedagoogilise nöukogu poolt talle 15.veebruaril 1895.a. väl-ja antud löputunnistuse nr.78 ja Tallinna (Harjumaa) rahva-koolide inspektori iseloomustuse tema kohta 2.augustist 19o6. aastast nt. 1436.[4] G.Rutopõld teatas veel, et öppeprogramm peab tema poolt avatavas koolis sarnanema tavaliste valla-koolide omale, millele lisatakse ainult saksa keel.[5]

Inspektor N.Bölov oli Rutopöllu taotlusega päri ja

---

1 G.Rutopöld sündis 3.detsembril 1875.a. 19o5-1914.a. oli Viru-Nigula köstriks, aastast 1932 Tartus Peetri kiriku pas-toriks, Tartumaa praostiks.
2 Eesti NSV RAKA, f.93, nim.1, s.-ü.363, l.1.
3 Samas, l.2.
4 Samas,
5 Samas.

teatas oma nõusolekust Eestimaa Rahvakoolide Direktorile [1] oma kirjas № 855 15.sept.1906.a.

Riia õppekonna kuraator teatas 14.oktoobril 1906.aastal, et ta lubab ajutiselt,kuni õppekonna nõukogu otsuseni, avada Gustav Rutopöllul erakooli ja seda juhul, kui Eestimaa kuberner ja konsistoorium nõus on. Kuraator teatas, et kooli asukohaks saab Viru-Nigula kirikualevik ja õppetöö peab selles toimuma vene keeles.[2]

Eestimaa kuberner ja konsistoorium vastu ei olnud ning Gustav Rutopöllu erakool alustas 1906.aasta hilissügisel tööd. Erakoolina ei saanud ta kusagilt toetust ja pidi eksisteerima ainult õppemaksul või köster Rutopöllu enese summadel.

Gustav Rutopöllul enesel nähtavasti ei jätkunud [a]ega anda oma koolis köiki tunde ja seetöttu esines ta ettepanekuga Rakvere (Virumaa) inspektori ees, lubada Pikaristi kihelkonnakooli õpetajal Julius Neidoril tulla Rutopöllu kooli vene keele ja aritmeetika õpetajaks. Ka Julius Neidor olevat nõus.[3]

G.Rutopöllu erakooli õpilaste arv oli väga väike, 1906-1907.ö.-a. oli seal ainult viis poissi ja 2 tüdrukut.[4]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.93, nim.1, s.-ü.363, l.2.
2 Sealsamas, l.4.
3 Sealsamas, l.11.
4 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.572[8/5], l.115-116.

Järgmisel õppeaastal oli õpilaste nimekirjas 4 poissi ja 4 tüdrukut.[1]

Köster Gustav Rutopöllu erakooli tegevus kujunes lühikeseks, 2o.jaanuarist 19o9 kirjas nr.76 teatas Rakvere rahvakoolide inspektor Eestimaa Rahvakoolide Direktorile, et alates 1.jaanuarist 19o9 sulges ta Rakveres III järgu erakooli (eestikeelse õppekeelega) ja Viru-Nigulas vene õppekeelega Gustav Rutopöllu erakooli õpilaste vähese arvu ja rahaliste vahendite kitsikuse tõttu.[2]

2. Viru-Nigula kroonualgkoolid a.1913-1918

Viru-Nigula kroonualgkoolide asutamise möte kuulub kohalikule haridusseltsile. Seltsi 26.augusti 1912.a. üldkoosolek otsustas taotleda luba avada 2-kl. nelja õppeaastase kursusega kool.[3]

Viru-Nigula kihelkonna koolikomisjoni istung tervitas Viru-Nigula kroonukooli asutamise kavatsust 1912.a. 3.veebruari koosolekul, millest seltsi esimees Taube ja sekretär Pada külakoolmeister K.Kuusimägi Rakvere inspektorile teatasid.[4]

Selts seadis eesmärgiks paremini lapsi ette valmistada linna- ja keskkoolidesse astumiseks ja tütarlastele lõpliku

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.572[9/5], l.116-117.
2 Sealsamas, s.93, nim.1, s.-ü.363, l.13.
3 "Peterburi Teataja", 1.september 1912, nr. 1o3.
4 Eesti NSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.227, l.38.

hariduse andmiseks. Selts taotles õppekeeleks vene keelt, et kiiremini luba saada. Osalt soovisid venekeelset kooli lastevanemad, et nende lastel oleks kergem edasi õppida.[1]

Kroonualgkooli (s.t. 2-kl. ehk nn. kõrgema algkooli) asutamist toetas igati rahvakoolide inspektor Jevgeni Sobolev.[2]

Raskusi valmistas koolile sobivate ruumide otsimine. Viru-Nigula kirikualeviku maad kuulusid kümnele kihelkonnas olevale mõisale. Kõik majad, peale Kalvi vallamaja ja üks vana eramaja, olid ehitatud mõisnike maale. Ainukese majana, kus võis avada uue kooli, tuli arvesse ruumikas kahekordne vallamaja, mille teine korrus otsustatigi koolile rentida.[3]

Inspektor J.Sobolev teatas Eestimaa Rahvakoolide Direktorile 1.aug.1913, et 1913-1914.a. avatakse 2 klassi, esimene kolme ja teine nelja jaoga. Kooli mööbli, õppeabinõud ja majapidamise vahendid on juba tellitud ja kooli õpetajaskond ning eelarved on seltsi ja tema poolt juba kinnitatud.[4]

Kroonukoolide pidulik avamine toimus 3o.septembril 1913. aastal kell 1o pärast pastor Max Krause peetud vaimulikku aktust.[5] Avamine jäi ilma õigeusu preestri palvuseta, sest Jõhvi preestril ei olevat võimalust tulla kauge maa tõttu ja ka kohapeal ei olevat õigeusu kirikulauljaid.[6]

---

1 "Peterburi Teataja", 1. september 1912, nr.1o3.
2 Eesti NSV TA KM KO, f.199, H.J.Körge, Viru-Nigula kihelkonna ajalooline traditsioon, 1931, lk.492.
3 Eesti NSV RAKA, f.93, nim.1, s.-ü.5o9, l.1.
4 Sealsamas.
5 Eesti NSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.227, l.58.
6 Sealsamas.

Vallamajalt renditi kolm klassiruumi 11,75 ruutsülda, 11,23 ruutsülda ja 6,13 ruutsülda.

Õpetajatele otsustas anda Viru-Nigula Haridusselts korteri üüriks, kooli juhatajale pidi antama korter koolima- ja juurde.[1]

Avati kaks iseseisvat kooli: üks poistele ja teine tüdrukutele (hiljem ühendati mölemad koolid). Kooli eelarveks saadi Hariduseministeeriumi 1912.a. summadest 659 rubla ja 68 kopikat ning 1913.aasta summadest 2644 rubla 8o kopikat. Seega anti mölema kooli avamise kuludeks ja esimeseks õppeaastaks 33o4 rubla 48 kopikat.[2]

Esimeseks koolijuhatajaks sai venelane Anton Zenkov, kes koolis röhutas eriti vene keele ja ajaloo õpetamist.[3]

Anton Zenkov palus end 12.juunil 1914.a. vabastada Viru-Nigula koolist, kuid alanud Esimese maailmasöja töttu loobus ja astus oktoobris 1914 vabatahtlikult söjakooli.[4] Kooli-juhatajaks sai Flor Rasskazov, kes oli ametis 1o.okt.1914 - 1.jaanuarini 1916.[5]

Inspektor J.Sobolev on Fl.Rasskazoviga väga rahul ja kirjutas iseloomustusse, et kooliõpetajana oli Fl.Rasskazov väga tubli, ta oli teadlik oma ülesannetes ja saavutas tundides häid tagajärgi.[6]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.93, nim.1, s.-ü.5o9, l.1.
2 Sealsamas, l.2.
3 H.J.Körge, lk.442.
4 Eesti NSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.227, l.1o6.
5 Sealsamas, l.1.
6 Sealsamas.

Mönda aega oli Viru-Nigula kroonukooli juhatajaks veel venelane V.Semjonov, 22.mail 1917.a. pöördus inspektor J.Sobolev kirjas nr.1249 Vasta külakooli õpetaja Johannes Greenbergi poole ettepanekuga hakata ajutiselt Viru-Nigula kroonukooli juhatajaks. 24.mail 1917 vastas Joh. Greenberg, et tal pole midagi selle koha vastu.[1]

Senine koolijuhataja V.Semjonov lahkus 1917.a. kevadel oma kodukohta Smolenski kubermangu Poretśki maakonda, kust ta 1.oktoobril 1917 palus end vabastada Viru-Nigula kroonukooli juhataja kohustest.[2]

Õpetajaks oli esimesel õppeaastal J. Normak, teise õpetaja koht oli vakantne.[3]

Koolis on õpetajatena töötanud veel Jelena Zenkova[4] ja Ivan Gerassimov.[5] Mönda aega oli õpetajaks M.Sokolov.[6]

Õpilasteks olid Viru-Nigula ümbrusest parimad lapsed, kes maksid õppemaksu 1o rubla,[7] pärast 14.aastaseks saamist jäetakse kooli ainult tüdrukud, et anda neile täielikum haridus, sest tüdrukuid kusagile mujale kooli enam ei panda.

Venekeelse koolina töötas kool kuni 1918.aastani, suleti saksa okupatsioonivõimude poolt pastor Max Krause ettepanekul.[8]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.99, nim.1, s.-ü.227, l.5.
2 Sealsamas, f.93, nim.1, s.-ü.99, l.1; s.-ü.227, l.4,8,13.
3 Sealsamas, f.99, nim.1, s.-ü.227, l.46.
4 Sealsamas, l.89.
5 Sealsamas, l.1o7.
6 Sealsamas, l.112.
7 "Peterburi Teataja", 1.september 1912, № 163.
8 August Juhasoo suulised andmed.

V osa

ELULOOLISI ANDMEID VIRU-NIGULA HARIDUS- ELUGA SEOTUD TEGELASTEST

1. Otto Wilhelm Masing

(1763 - 1832)

Otto Wilhelm Masing sündis 8.novembril (vkj. 28.oktoobril) 1863 Põhja Tartumaal Torma kihelkonna Lohusuu abikiriku köstri pojana.[1]

Raskusi võites omandas ta kõrgema teoloogilise hariduse Halle ülikoolis (1783-1786). Ülikoolis omandas Masing silmapaistvate teadmiste kõrval ka natsionalistliku maailmavaate.

Pärast Saksamaalt tagasipöördumist, pärast Halle ülikooli lõpetamist, oli Masing lühemat aega koduõpetajaks Põhja-Eestis. Koos oma hea sõbra, krahv Peeter Manteuffeliga matkas Lääne- ja Lõuna-Euroopas.[2]

1786.aastal valiti O.W.Masing Lüganuse kihelkonna pastoriks. Noore mehena asus ta ägedalt võitlema harimatuse, ebausu ja joomapahega. Oluliselt ta sel perioodil veel eesti kirjasõnaga laiemalt ei tegelenud. Ainukese trükki ulatunud

---

[1] Eesti kirjanduse ajalugu, I, Tallinn 1965, lk.343.
[2] Sealsamas.

tööna tuntakse Lüganusel koostatud õpikut "ABD ehk Luggemise-Ramat Lastele" (1795, 36 lk.).[1]

1795.aastal sai Otto Wilhelm Masingust Viru-Nigula kihelkonna St. Nikolai kiriku pastoriks. Siin pidas Masing pastoriametit ligi kakskümmend aastat püüdes talupoegadele anda juhtnööre tervishoiu ja põlluharimise alal. Ta märkas, et rahvaval on laiem silmaring.[2]

Ametitalituste, perekonnamurede ja seltskondlike kohustuste kõrval suutis Masing Viru-Nigulas esialgu vähe tähelepanu pöörata kirjanduslikule tegevusele.[3]

Viru-Nigula kihelkond oli küllaltki ulatuslik, käies ametitalitusi sooritamas öppis Masing kiiresti selgeks Viru--Nigula kihelkonna elanike eluolu. Nagu Lüganuselgi, oli Viru-Nigula kihelkonna talupojad pimeduse ja joomahimu küüsis. O.W.Masing võitles ka siin nende pahede vastu.

Kooliolud olid Viru-Nigula kihelkonnas 18.sajandi lõpul viletsad. 1795.aastal, aastal, mil O.W.Masing Viru-Nigulasse pastoriks sai, oli kihelkonnas Kabala ja Koogu möisates koolid. Neis koolides õpetati noorsugu lugema.[4]

Möni aeg peeti veel kooli Uue-Varudi möisas, kuid seegi tegutses lünklikult ja kadus 18o5.aastaks silmapiirilt.[5]

Järgnevatel O.W.Masingu Viru-Nigulas veedetud aastatel

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu, I, Tallinn, 1965, lk.343.
2 Sealsamas, lk.744.
3 Sealsamas,
4 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.448, l.44.
5 Sealsamas, s.ü.456, l.622.

kihelkonnas enam ühtegi kooli ei ilmunud.

O.W.Masingu osa Viru-Nigula kihelkonna hariduselus ei ole eriti laialdane, sest mida võis teha üks heade kavatsustega pastor, kui talupojad olid möisnike pärisorjad,kes lihtsalt keeldusid talulapsi kooli laskmast.

Otto Wilhelm Masing nimetab Viru-Nigulas töötamise aega oma elu önnelikumaks ajaks, kuigi tal tuli siin läbi elada ka raskeid päevi. Viru-Nigulas surid O.W.Masingu ema, isa ja abikaasa.[1]

1815.aastal kutsus Tartu raad O.W.Masingu Äksi kihelkonna pastoriks.[2] Äksis alustas Masing viljakat kirjandus-likku ja kultuurilist tegevust.

Oma järglaseks Viru-Nigula pastori kohale soovitas O.W.Masing valida oma söbra , Eestimaa Ülemmaakohtu sekretäri Dom'i väimehe Gustav Hasselblatti.[3]

---

1 Eesti kirjanduse ajalugu, I,Tallinn, 1965, lk.344.

2 M.Lipp, Masingite suguvösa, Tartu 1907, lk.167. Tartu raad oli Äksi kiriku patrooniks.

3 G.Hasselblatt, Auf den Wunsch meines lieben Sohnes Carl meine kurze Biographie, Maholm 1860, als Manuskript in Moskau 1886 gedruckt, lk.24.

2. G u s t a v H a s s e l b l a t t

(1787 - 1863)

Viru-Nigula pastor a.1815-1863

Gustav Hasselblatt sündis 14.veebruaril 1787.a. Eestimaal Hageri pastori Peter Anton Hasselblatti pojana. Öppis usuteadust Tartu Ülikoolis a.18o4-18o6.[1]

18o7.a. katkestas öppimise ja astus vabatahtlikuna Vene piirivalvevägedesse Preisi piiril. 18o9.aastal haigestus ja demobiliseerus.

18o9.a. sai Gustav Hasselblattist Simuna kihelkonna Selli möisas koduöpetaja, kust ta 1814.aastal kutsuti ühe Tallinna erakooli juhatajaks.[2]

Oma äia söbra, Otto Wilhelm Masingu ja Viru-Nigula kiriku eestseisja kapten de Cologne soovitusel valiti ta Viru-Nigula kirikukonvendi poolt 1815.a. pastoriks.

Viru-Nigulas oli Gustav Hasselblatt pastoriks 1815. aastast kuni oma surmani 25.juulil 1863.aastal. 1847.aastal sai G.Hasselblattist ühtlasi Alutaguse ehk Ida-Virumaa praost.[3]

Esimene Gustav Hasselblatti ametisoleku ajal oli 1835. aastal avatud Miila kool. Kahekümne aasta jooksul ei suut-

---

1 Abum Academikum der Kaiserlichen Universität Dorpat, Dorpat 1881, lk.16.

2 Sealsamas.

3 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.663, l.29-3o.

nud pastor Hasselblatt midagi ära teha talurahvakooli võrgu väljaarendamiseks. 1863.aastal, Hasselblatti elu viimasel aastal, oli Viru-Nigula kihelkonnas neli talurahvakooli. Nähtavasti ei tundnud pastor G.Hasselblatt erilist huvi talurahvakoolide vastu.

3. F r o m h o l d H u n n i u s

(1836 - 1903)

Fromhold Hunnius sündis 11.aprillil 1836.a. Narvas pastor Hunniuse perekonnas. Õppis usuteadust Tartu Ülikoolis a.1855-1859. 26.jaanuaril 1864.a. pühitses Eestimaa konsistooriumi kindralsuperintendent dr. W. Schultz Fromhold Hunniuse Viru-Nigula kihelkonna pastoriks.[1]

F.Hunnius tegutses aktiivselt Viru-Nigula kihelkonna Pikaristi kooli loomisel, hiljemgi oli ta selle kooliga pidevalt seotud. Pastori ameti kõrval tegutses Hunnius ka kirjamehena, tema sulest on ilmunud teoseid:

1872.a. - "Das Leben Fenelaos"

1877.a. - "Die evangelische-lutherische Kirche Russlands"

1883.a. -"Meie Lutheruse kogudus Veneriikis".

Ta on avaldanud ajakirjanduses ka artikleid:

1878.a. detsembris "Mitteilungen und Nachrichten" ar-

---

[1] E.P.Paucker, Ehstlands Kirchen und Prediger seit 1848, lk.64-65.

tikli "Känig Oedipus und Erzwater Jakob, eine psyhologische Parallele".

Peterburi ajaleht "St. Petersburger Sonntagsblatt" avaldas Hunniuselt artikli misjonitööst Sokatera saarel jne.[1]

Rahvasuu iseloomustab Fromhold Hunniust omapärase mehena, pastor oli tuntud rahaahnuse poolest ja suure kaardimängijana.

Fromhold Hunnius suri 1903.a. juunis 67.aasta vanusena, ta maeti Viru-Nigula kirikuaeda.

4. M a x K r a u s e
(1862 - 1937)

M.Krause sündis 26.juulil 1862.aastal Tartumaal Rannu pastori Hermann Krause pojana. Tartu Ülikoolis öppis ta usuteadust a.1881-1888. 1888.aastal oli ta lühikest aega Tallinnas koduöpetajaks, samal aastal sai temast Hanila kihelkonna pastor.[2]

1903.aastal valis Viru-Nigula kirikukonvent Max Krause Viru-Nigula pastoriks.

Viru-Nigulas oli Max Krause tüüpiliseks möisnike meelseks tegelaseks, üsna varsti tekkisid tema ja koguduse

---

1 E.P.Paucker, Ehstlands Kirchen und Prediger seit 1848, lk.64-65.

2 Albom Academikum der kaiserlichen Universität Dorpat, lk.787.

vahel vastuolud. 1917.a. suvel tahtsid Aseri töölised leerivastase demonstratsiooni ajal kotti ajada.

1918.a. I saksa okupatsiooni ajal oli okupatsiooni-võimude käsilane.

Püüdis nagu eelkäija Hunniuski suruda peale oma tahet külakoolmeistrile. Eriti teravad vastuolud tekkisid tal Rannu koolmeistri Rudolf Noorega. Talle ei meeldinud, et Rannu kool on 2-klassiline ja tahtis seda kooli muuta tavaliseks külakooliks, kuid ei jõudnud.[1]

1919.aasta alguseks olid Max Krause ja koguduse vahekorrad niivõrd halvenenud, et Eestimaa konsistoorium oli sunnitud pastori üle viima Tallinna.

Suri 1937.aastal Saksamaal.[2]

5. P e e t e r P ö l d

(1848 - 1919)

Esimeseks õpetajaks Viru-Nigula kihelkonnakoolis Pikaristil oli 1871-1875.a. Peeter Tönise p.Pöld.[3]

Peeter Pöld sündis 7.mail 1848.a. Pilistvere kihelkonna Puiatu küla renditalupidaja Mihkel Pöllu kolmanda pojapojana. Tönis Pöllu perekond siirdus 1853. või 1854.

---

1 Rudolf Noore suulised teated.

2 "Eesti Kirik", 4.märts 1937, nr.9.

3 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.542[5], l.14o. Sealsamas, l.141, s.-ü.546[5].

aastal Pärnumaale Tori kihelkonda Sindi kalevivabrikusse tööle. Möne aasta pärast läks ta koos perega Narva Kreenholmi Manufaktuuri.[1]

Kreenholmi koolis omandas Peeter Pöld alghariduse ja võitmatu soovi - edasi õppida. Õppimine oli seotud suurte raskustega. Edasiõppimiseks mönes koolis puudusid võimalused, seepärast töötas Peeter Pöld kangruna Kreenholmis. Õpimiseks jäid ainult uneajast näpatud öötunnid. Vabrikuvalitsuse poolt oli rangelt keelatud pärast kella kümmet õhtuti valgust tarvitada, seepärast öppis Peeter Pöld "tattnina" valgusel, varuks toop või möni muu nöu, millega öövahi saabumisel lamp kinni kaeti.

Usina töö tulemusena suutis noormees eksternina sooritada Narva kreiskooli löpueksamid. Peeter Pöld valmistas end ette öpetajaametiks, seda näitab tema edukas töö Pikaristil ja alates 1875.aastast kuni 1915.aastani Jöhvi kihelkonnas Puru külakoolis.[2]

Oma koolitööd tegi Peeter Pöld hoolikalt, siiski tekkisid tema ja pastor Fromhold Hunniuse vahel lahkhelid. Viimaste tekkimises oli süüdi pastor, sest ta sekkus köigisse kooli asjadesse.[3]

Peeter Pöld ei olnud nöus pastori suure võimuga Pikaristi kihelkonnakooli üle ja otsustas Pikaristilt lahkuda. 1.veebruaril 1875.aastal sölmis ta Jöhvi möisa omaniku

---

1 Hillar Pöllu kirjalikud teated.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.

Õpetuse tase Pikaristil Aleksander Leufeldti ajal oli kõrge, kuid täiesti saksakeelne.

1883.a. lahkus Aleksander Leufeldt Pikaristilt ja asus Lüganuse kiriku köstriks, suri grippi 1918.a. mais ja maeti Lüganuse kalmistule.[1]

7. G e o r g K o i k
(1864 - 1935)

G.Koik sündis 5.juunil 1864.a. Viljandimaal Pilistvere kihelkonnas.

Õppis Sagevere Hans Gerretzi elementaarkoolis, Paide kreiskoolis a.1881-1882 ja Valga Õpetajate Seminaris a.1882 - 1886. 1886.aastal sai temast Virù-Nigula kihelkonnakooli õpetaja.[2]

Iseloomult oli G.Koik väga range mees, tema tundides valitses raudne vaikus. Tema õpetusmeetod oli külm ja tardunud. Ümbruskonna talumeestega G.Koik palju suhelda ei armastanud. Täites koolmeistri lisakohustusi, nagu laste ristimine, G.Koik raha ei võtnud.

Oli hea mesinduse tundja, koos mesilastepidamisega õpetas ta oma õpilastele ka aiandust. 1899.aastal andis Viru-Nigula kirikukonvent G.Koigi ettepanekul Pikaristi koolile rahalist toetust kooliaia asutamiseks.[3]

---

1 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.5545, l.68. Arnold Leivaldi suulised teated.

2 Eesti avalikud tegelased, Tartu 1932, lk. 109.

3 "Postimees", 19.juuni 1899, nr.131.

parun Manrice Girard de Soucantoniga ja sai Puru külakooli õpetajaks.

Suri 1919.a. 7.oktoobril oma vanema poja, Kose pastori Harald Wilhelmi juures ja maeti Kose surnuaiale.[1]

6. A l e k s a n d e r L e u f e l d t

(1855 - 1918)

Aleksander Leufeldt sündis 1855.a. Tallinnas puusepa perekonnas. Tallinnas lõpetas Al.Leufeldt kreiskooli, 1875.aastal sai temast Viru-Nigula kihelkonnakooli I õpetajaks.[2]

Viru-Nigula pastor Fromhold Hunnius on Aleksander Leufeldti rahvuseks aruannetesse märkinud - sakslane, tegelikult oli A.Leufeldt eestlane ja pidas ennast ka selleks.[3]

Aleksander Leufeldti aegsest Viru-Nigula kihelkonnakoolist Pikaristil jutustas endine Pikaristi koolipoiss ja kauaaegne Salla (Simuna kihelkond) ja Ohakvere (Jõhvi kihelkond) koolide õpetaja Gustav Mihkli p. Martin (1859-1947) järgmist:[4]

"1878.a. suvel kodu olles käisin siis ka Lüganisel lellepoja Tiido pool. Ta kiitis, et Pikaristil on kaks kooliõpetajat, ja teine veel päris venelane, nimega Titov. Gustav Martini tädipoeg Gustav Käbin[5] ja teine sugulane Gustav Odar

---

1 Hillar Põllu kirjalikud teated.

2 Arnold Leivaldi suulised teated. Arnold Leivald on Aleksander Leufeldt'i noorem poeg, elab Tallinnas pensionärina. Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.546 , l.141.

3 Arnold Leivaldi suulised teated.

4 Gustav Martin, Minu elukäik, käsikiri, 1927, lk.21-25.(Käsikirja säilitab Gustav Martini poeg August Martin, elab Kohtla-Järve rajoonis.

5 EKP KK I sekretäri Johannes Käbini isa.

sealsamas koolis käisid, siis vötsin nöuks mitte enam Iisakusse, vaid Pikaristile minna. Selleks oli tarvis suvel tublisti öppida, et lellepojaga ühte klassi pääseda. Heina- ja löikuseajal, kui teised söögi peale magasid, siis olid mul (Gustav Martinil - E.S.) saksa ja vene keele öpperaamatud ja öppisin, öppisin hoolega.

Käisin siis isaga Nigulas piiblipühal, kus ka seekord Pikaristi kooliöpetaja Leufeldti juhatusel, kes ühtlasi ka kirikus orelimängija oli, orelile viiulitega kaasa mängisid.

Pikaristil öpiti enne jöulusid ainult saksa keeles. Mitte midagi ei olnud seal eesti keeles öppida. Kord olin suure tahvli peale rehkendamas, rehknuti tegin valmis, oli öige. Kooliöpetaja Leufeldt käskis saksa keeles: "Kustuta maha!", kuid mina ei saanud aru. Viimaks ütles üks koolipoiss eesti keeles: "Pühi maha.""

Gustav Martin tahtis anda vöimalikult kiiresti ära külakoolmeistri kutseeksami, eriti nöudis kiirustamist tema isa, kellele tundus 18.aastast noormeest Pikaristil raske koolitada olevat.[1]

Kui Gustav Martini isa kord jälle tuli pojale toidumoona tooma, siis oli ta A.Leufeldtiga oma pojast vestelnud ja öelnud, et Gustav vist laiselda koolis, sest ei saavat veel eksamile minna. Aleksander Leufeldt vastas talle järgmiselt: "Ta öpib ju küll palju ja kui sa veel rohkem ta käest nöuad,

[1] Gustav Martin, Minu elukäik, lk.21-25.

siis läheb ta hulluks!"[1]

Gustav Martin nägi, et niipalju ta Pikaristil vene ja saksa keelt küll enam öppida ei või, et need ladusaks könelemiseks saavad ja palus kooliõpetaja A.Leufeldti, et ta võiks usuõpetust öppida emakeeles. A.Leufeldt keeldus, sest Pikaristi kihelkonnakool oli puhtalt saksakeelne kool ja kuidas võidi seal öppida mönda ainet eesti keeles, sellest ei saanud kooliõpetaja aru.[2]

Siis vöttis Gustav Martin koos tädipoja Tiiduga ette teekonna Viru-Nigulasse pastor Fromhold Hunniuse juurde palvega usuõpetust eesti keeles öppida, sest Hunniuse käes oli körgem võim Pikaristi kihelkonnakooli üle. Esialgu püüdis pastor poiste palvele vastu seista, aga kui talle selgeks tehti, et külakoolides on usuõpetus eesti keeles, siis andis Hunnius järele ja kirjutas Aleksander Leufeldtile kirja, et Martinitele tuleb usuõpetust ja ka geograafiat eesti keeles öpetada.[3]

Poiste teguviis pahandas Aleksander Leufeldti väga, ta ei vaadanud Gustav ja Tiidu Martinite peale enam sugugi heade silmadega, sest nüüd pidi ta Martinitele usuõpetust ja geograafiat eesti keeles, teistele aga saksa keeles öpetama.[4] Varsti pärast seda juhtumit lahkus Gustav Martin Pikaristilt ja läks Jöhvi kihelkonnakooli üle.[5]

---

1 Gustav Martin, Minu elukäik, lk.21-25.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.
4 Sealsamas.
5 Sealsamas.

Õprtuse tase Pikaristil oli Aleksander Leufeldti ajal kõrge,kuid täiesti saksakeelne.

1883.a. lahkus Aleksander Leufeldt Pikaristilt ja asus Lüganuse kiriku köstriks,suri grippi 1913.a. mais ja maeti Lüganuse kalmistule.[1]

7. G e o r g K o i k
(1864– 1935)

G.Koik sündis 5.juunil 1864.a. Viljandimaal Pilistvere kihelkonnas.

Õppis Sagevere Hans Gerretzi elementaarkoolis,Paide kreiskoolis a.1881– 1882 ja Valga Õpetajate Seminaris a. 1882–1886. 1886.aastal sai temast Viru–Nigula kihelkonnakooli õpetaja.[2]

Iseloomult oli G.Koik väga range mees,tema tundises valitses raudne vaikus.Tema õpetusmeetod oli külm ja tardunud.Ümbruskonna talumeestega G.Koik palju suhelda ei armastanud. Täites koolmeistri lisakohustusi,nagu laste ristimine,G.Koik raha ei võtnud.

G.Koik oli hea mesinduse tundja ,koos mesilaste pidamisega õpetas ta oma õpilastele ka aiandust. 1899.aastal andis Viru–Nigula kirikukonvent G.Koigi ettepanekul Pikaristi kihelkonnakoolile rahalist toetust kooliaia asutamiseks.[3]

---

[1] Eesti NSV RAKA, f.1187,nim.2,s.–ü.5545 , l.63. Arnold Leivaldi suulised teated.

[2] Eesti avalikud tegelased,Tartu 1932,lk.

[3] "Postimees", 19.juunu 1899,nr.131.



Koduorel,mille valmistas Pikaristi kihelkonnakooli õpilane **Aleksander Laks**

Koduorel on eksponeeritud Rakvere Rajoonidevahelises Koduloomuuseumis.Seinal Viru-Nigula Põllumeeste Seltsi 19o3.aastal korraldatud põllumajandusnäitusel saadud aukiri.

Peale koolitöö võttis G.Koik osa Viru-Nigula Põllumeeste Seltsi tööst, oli põllumajanduslike raamatute propageerijaks, tema eestvedamisel peeti mitu põllumajanduslikku näitust Pikaristi kooli õuel.[1]

Koik oli Viru-Nigula kiriku organistiks ja oli keelanud kooli harmooniumil tantsulugude mängimise. Kord jättis ta karistuseks pooleks tunniks samasse asendisse nii tantsijad kui ka mängija nagu nad olid Koigi sissetuleku ajal.

1903.a. parandati Viru-Nigula kiriku orelit ja Aleksander Laks käis Pikaristil oreli ehitusega tutvumas ja tegi ka ise oreli, mille eest 1904.a. Viru-Nigula Põllumeeste Seltsi näitusel talle aukiri anti.[2]

1913.a. kevadel loobus Georg Koik raske silmahaiguse tõttu koolmeistriametist. Lühikest aega elas ta abikaasaga Tartus ja 1915.aastast Udernas ja Elvas, kus suri 9.novembril 1935.aastal ja maeti Tartusse Peetri kiriku kalmistule.[3]

---

1 "Postimees", 9.oktoober 1898.a. nr.227.

2 "Punane Täht", 15.mai 1965, nr.58.
Orel koos aukirjaga on eksponeeritud Rakvere Rajoonidevahelises Koduloomuuseumis.

3 Liisa Koigi suulised teated.

8. C h r i s t j a n P r ü l l e r
(1877 - 195o)

Christjan Prüller sündis 23.juunil (ukj.) 1877.a. Põltsamaa kihelkonnas Kurista vallas taluperemehe pojana. Õppis Põltsamaa Aleksandri linnakoolis, mida ta aga vanemate vaesuse pärast ei suutnud lõpetada. 1893.aastal õnnestus Christjan Prülleril astuda Tartu Õpetajate Seminari I klassi, siin sai ta võimaluse õppida kroonu kulul. Seminari kursuse lõpetas ta 1896.aastal.[1]

Sama aasta sügisel sai Christjan Prüller Viru-Nigula kihelkonnakooli Pikaristil II õpetajaks. Siin töötas ta küll ainult ühe aasta, sest Pikaristi kool oli vastlõpetanud seminaristidele otsekui praktika sooritamise kohaks. Pastor Fromhold Hunnius oli Pikaristi kihelkonnakooli õpetajate Georg Koigi ja Christjan Prülleriga väga rahul.[2]

1897.a. lahkus Christjan Prüller Pikaristilt.

---

1 "Postimees" 1857-19o7, Tartu 19o7, lk.149.
Tartu Õpetajate Seminar (1828-1928), Tartu 1928, lk.274.

2 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.57o[4], l.73.

9. J a k o b W e s t h o l m
(1877 - 1935)

Pikaristi kihelkonnakooli II õpetaja aastaist 1899-19o2 sündis 29.aprillil 1877.a. Palmse vallas. Koolmeistrikutse omandas ta 1898.a. Tartu Õpetajate Seminaris, mille järel oli üheks aastaks õpetajaks Vörumaal Vana-Antsla Lusti koolis.[1]

1899.a. sai Jakob Westholmist Pikaristi kooli õpetaja, siin oli abiõpetaja peamiseks ülesandeks vene keele õpetamine. Pikaristil elamise ajal ostis J.Westholm endale fotoaparaadi, millega teenis väikesele palgale lisa.[2]

19o2.a. lahkus J.Westholm Pikaristilt Harjumaale Kolga ministeeriumikooli pedagoogikaklassi õpetajaks ja 19o3. aastast Tallinna väikelaste eest hoolekande seltsialgkooli õpetajaks, milline kool hiljem Westholmi valdusse läks ja kes kujundas sellest Jakob Westholmi eragümnaasiumi.[3]

Suri 9.märtsil 1935.aastal.

---

1 Tartu Õpetajate Seminar (1828-1928), Tartu 1928, lk.286.
2 Jakob Westholm ja tema kool 19o7-1937, Tallinn 1937, lk.13.
3 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.572 4/5, l.112.

1o. N i k o l a i K o o l

Viru-Nigula kihelkonnakooli teine õpetaja a.1912-1913

Nikolai Kool sündis 1891.aastal Haljala kihelkonnas koolmeistri pojana.[1]

Hariduse omandas Tartumaal Kudina vallas Särje külakoolis, Saare öigeusu kirikukoolis ja Tartu Õpetajate Seminaris a.19o8-1912.[2]

1912.a. sai Nikolai Koolist Pikaristi kihelkonnakooli teine õpetaja, tema tunnid hakkasid Viru-Nigula pastor Max Krausele meeldima ja tegi talle ettepaneku võtta 1913.a. seniselt kihelkonnakooli esimeselt õpetajalt Georg Koigilt kool üle. Nikolai Kool nöustuski, kuid Pikaristi kihelkonnakooli I õpetajat temast siiski ei saanud.[3]

Virumaa rahvakoolide inspektor Jevgeni Sobolev nägi Nikolai Koolis võimekat pedagoogi ja laitis pastor Max Krause ettepaneku maha ja määras N.Kooli Jöhvi alevisse kroonu naisalgkooli õpetajaks.[4]

1914.a. töi inspektor Jevgeni Sobolev N.Kooli vastavalt lubadusele küll Rakvere linnakooli õpetajaks, alanud I Maailmasöja töttu sai N.Kool Rakveres olla köigest möned nädalad, kuni mobiliseeriti.[5]

---

1 Tartu Õpetajate Seminar (1828-1928), Tartu 1928, lk.346.
2 Sealsamas.
3 Nikolai Kooli suulised teated .(N.Kool oli kauaaegne Alatskivi kooli õpetaja, elab pensionärina Tartus).
4 Sealsamas.
5 Sealsamas.

11. L e o n h a r d B l u m e r
(1878 - 1938)

L.Blumer sündis 22.mail 1878.a. Kuusakkihelkonnas Kiiu (ka Pirsahalliku) külakoolmeistri Johann Blumeri pojana.[1]

Öppis isa juures Lüganuse kihelkonna Aidu koolis, Viru-Nigula kihelkonnakoolis Pikaristil ja Rakvere linnakoolis, mille ta 1895.a. koolmeistrikutsega lõpetas.[2]

Aastail 1895-1901 oli Leonhard Blumer Varudi külakooli õpetajaks.[3]

Varudis töötades hakkas Leonhard Blumer end misjonäri ametiks ettevalmistama. Igal nädalal käis ta jalgsi 25 versta kaugusel Rakveres pastor L.Palloni juures saksa ja ladina keelt õppimas.

Aprillis 1901 loobus Blumer õpetajaametist ja siirdus Saksamaale Leipzigi misjonikooli õppima (Leonhard Blumer sai selle kooli neljandaks eestlasest õpilaseks). Misjonäriametit õppis ta kuus aastat.

19.mail 1907.a. läkitati ta Saksa Ida-Aafrikasse (praegune Tansaania) Arusha piirkonda Meeru mäe lähedale misjonäriks masai rahva sekka.

---

1 "Eesti Kirik", 25.august 1938.a., nr.34.
2 Rakvere Linna III Algkool (1805-1930), Rakvere 1930, lk.59.
3 Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.569[3], l.63-64.
Eesti NSV RAKA, f.1187, nim.2, s.-ü.572 3/5, l.125-126.

Arusha ümbruses töötas Leonhard Blumer kuni 1930.aastani, mil ta raske südamehaiguse pärast Aafrikast lahkus ja asus elama Saksamaale Hesseni osariiki Marburgi linna.

Misjonäritöö kõrval õppis Leonhard Blumer hoolikalt tundma masai rahva elu-olu ja nende keelt.

Kui L.Blumer 1930-ndaks aastaks oli suutnud oma kogudust suurendada 3000 inimesele ja kasvatada endale kui pastorile masailasest järglase, kuid tema suured teened masai rahva hulgas ei seisne mitte luterluse levitamises.

Masai rahval puudus oma kirjakeel, puudusid ka masaikeelsed raamatud.

Leonhard Blumer võttis enda peale masai kirjakeele kujundamise raske ülesande. Ta töötas välja ladina alfabeedil põhineva masai tähestiku, kirjutas esimese masaikeelse aabitsa. See raamat trükiti Leipzigis ja nägi maailmavalgust tõenäoliselt 1925.a. esimesel poolel. Aabits ilmus väga vähestes eksemplarides.[1]

Leonhard Blumeri sulest on ilmunud ka masaikeelsed piiblilood, lauluraamatud ja uus testament.

Leonhard Blumer suri 1938.aasta 22.augustil Kuressaares operatsiooni tagajärjel, ta maeti Tallinna Rahumäe kalmistule.[2]

---

1 A.Dridzo, Eesti Aafrika-uurijaist, Keel ja Kirjandus, 1965, nr.11, lk.679.
Blumeri koostatud masai aabitsat ei leidu ei Briti Muuseumis, Pariisi Rahvusraamatukogus ega USA Kongressi Raamatukogus. 1 eksemplar masaikeelsest aabitsast kuulub Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kiriku peapiiskop Jaak Kiivitile.

2 "Eesti Kirik", 25.august 1938, nr.34. Elades Saksamaal Marburgis käis L.Blumer rändmisjonärina mitmel pool Euroopas jutlustamas. Igal aastal käis ta samal eesmärgil Eestis.

12. A u g u s t K r i k m a n n
(187o - 1954)

A.Krikmann sündis 18.jaanuaril 187o.a. Viru-Nigula kihelkonnas Iila külakoolmeistri Hans Krikmanni pojana.

1o.aastaselt lõpetas ta Iila külakooli kursuse, aitas isa koolitöös, parandades kirjatöid ja õpetas nõrgema edasijõudmisega lapsi. Päris isalt musikaalsuse, 18.aastaselt oskas ta mängida väga paljudel muusikariistadel, ühekordse kuulmise järele võis ta mängida kuuldud pala ilma ühegi eksimuseta. Iseseisvalt õppis August Krikmann selgeks saksa keele ja astus Pikaristi kihelkonnakooli, kus olid õppekeelteks saksa ja vene keeled. Pikaristil õppimise ajal käis ta Viru-Nigula kirikus orelimängu harjutamas.

Kihelkonnakooli lõpetamise järel õppis August Krikmann 1-2 aastat Rakvere linnakoolis, selle kooli kursust ta ei lõpetanud.

Isa haigestumise järel asus teda abistama, töötades Iila kooli abiõpetajana 19o1.aastani, mil ta esitati Viru-Nigula köstri kandidaadiks.[1] Köstriks teda siiski ei valitud, küll sai temast veel 19o1.a. Sämi külakooli õpetaja. Peale koolitööd võttis osa Iila ja Sämi (Uhtna) laulukooride tööst, oli nende juhatajaks, oli mitmete Viru-Nigula

---

[1] Senine köster Eichorn oli Viru-Nigula kirikut teeninud 1855.aastast alates. Suri 19o5.aastal, kui oli olnud 5o aastat Viru-Nigula köstriks.

seltside asutajaks.

Halva tervise töttu loobus 19o7.a. koolmeistriametist ja läks Rakveresse kantseleiametnikuks, kodanlikul ajal oli A.Krikmann Rakvere linna arhivariks. Pärast Suurt Isamaasöda töötas mönda aega Rakvere Rajoonidevahelises Koduloomuuseumis. Suri 1954.aastal.

13. H a n s K r i k m a n n

(1843 - 19o8)

Viru-Nigula kihelkonna hariduse- ja kultuurielu üheks tähtsamaks tegelaseks on olnud Hans Krikmann.

Hans Krikmann sündis 22.aprillil 1846.aastal Simuna kihelkonnas.[1] Hariduse sai Krikmann Simuna kihelkonnakoolis köster Hans Normaku juures. Kihelkonnakooli kursuse löpetas H.Krikmann edukalt.

1866.a. kutsuti ta Malla möisa Iila külakoolmeistriks.[2] Noore ja energilise mehena, raudse tahtega ja järjekindla tööga viis ta Iila kooli üheks esimeseks Eestimaal, mille eest on ta saanud Eestimaa Ülemkoolivalitsuselt mitmel korral autasusid.[3]

Koolmeistriameti körval oli H.Krikmann ka vallakirjutajaks, millise ameti 2o.aastase juubeli puhul sai höbeau-

---

1 Eesti NSV RAKA, f.987, nim.1, s.-ü.3, l.38-39.
2 "Olevik", 2.detsember 1891.a., nr.48.
3 "Isamaa", 7 (2o) november, 19o8, nr.256.

raha "Hoolsuse eest".[1]

Hans Krikmann oli tubli muusikamees. Kohe pärast Iilasse tulekut kogus ta külanoored kokku ja asutas laulukoori, mis hiljem sai kuulsaks üle Virumaa.

1869.aastal käis H.Krikmann Tartus esimesel Eesti üldlaulupeol, siin nägi ja kuulis mitmete pasunakooride (orkestrite) esinemist. Erilist mõju avaldas talle Väägvere pasunakoori esinemine.[2]

Laulupeolt koju jõudes asus H.Krikmann väsimatult õhutama Iilasse pasunakoori asutamise mõtet, suuri raskusi valmistas rahapuudus. Et pasunakoorile pille muretseda, asutas H.Krikmann viiulikoori, viiulikoor pidi esinemistel saadud raha andma puhkpillide ostmiseks.[3]

Kord oli Iila laulukoor H.Krikmanni juhatusel läinud tervitama Malla mõisnikku krahv Tierenhausenit tema sünnipäeval. Laulukooriliikmeil olid viiulid salamahti kaasa võetud, mõisnik ei teadnud veel viiulikoori olemasolekust ja oli üllatunud. Kui viiulikoori esinemine oli lõppenud, julges Hans Krikmann heasse tujju sattunud krahvilt paluda puhkpillide muretsemiseks raha.

Krahv Tiesenhausen oligi andnud 2oo kuldrubla. Pärast muretseti raha lisaks pidudega ja annetuste korjamisega kuni saadi 35o rubla kokku.[4]

---

1 "Isamaa", 7.(2o) november 19o8, nr.256.
2 "Muusikaleht", 1929, nr.7/8, lk.231-232.
3 Sealsamas.
4 Sealsamas.

J.W.Jannseni abil muretseti Saksamaalt puhkpillid kaheksale mehele.[1]

Suur oli Viru-Nigula kirikuliste üllatus kui nad ühel pühapäeval nägid kirikus suuri ja läikivaid pasunamürakaid. Seni olid talumehed näinud läikivaid vaskpille vaid möisnike koerapoiste käes, kui metsas jahti peeti.

Et ka talumehed ise läikivatest vaskpillidest ilusaid muusikahelisid suutsid välja nöiduda, see oli kirikulistele ennekuulmatuks üllatuseks.[2]

Iila pasunakoor oli üheks esimeseks orkestriks tervel Virumaal.

Hans Krikmann pühendas palju aega Iila pasunakoori harjutustele, seetõttu omandas pasunakoor nagu laulukoorgi ümbruses laialdase kuulsuse, 1879.a. vöeti osa isegi Tartu laulupeost.[3]

Muusika ja koolitöö körval oli H.Krikmann hea köne- ja naljamees ning ka kirjamees. Ta on kirjutanud raamatud: "Vana kuub ja uus paik" (moraaliteemadel), jutustuse Iila küla elust ja kooli arengust "Illase küla", tölkinud "Viimased Falkenbergid". Paljud H.Krikmanni käsikirjad olevat läinud ajaleht "Valgus" toimetuses kaduma.[4]

1900.aastal loobus Hans Krikmann raske südamehaiguse

---

1 "Muusikaleht", 1929, nr.7/8, lk.231-232.
2 Sealsamas.
3 Sealsamas.
4 "Isamaa", 7.(20) november 1908, nr.256.

pärast koolmeistriametist, oma armastatud laulu- ja pasunakooride juhatamisest oli ta sunnitud järkjärgult loobuma.

Hans Krikmanni on süüdistatud liigses saksasöbralikkuses. Teada on, et H.Krikmann püüdis salaja ilma Malla möisniku teadmata toetada mitmeid eesti rahvusliku ärkamise algseid üritusi, mida Malla möisnik väga vihkas.[1]

19o5.a. revolutsiooni ajal läks H.Krikmann oma seniste sõpradega Viru-Nigula kihelkonnast tülli, need süüdistasid teda möisnike kummardamises. Tema parimatest sõpradest said tema ägedad vaenlased, sest Hans Krikmann püüdis säilitada head läbisaamist möisnikuga ja pastoriga. Eitada H.Krikmanni saksasöbralikkust siiski ei saa.

Tekkinud vastuolude tulemusena lahkus H.Krikmann Iilast ja asus elama oma venna juurde Simuna kihelkonda.

Hans Krikmann suri 26.oktoobril 19o8.aastal. 2.novembril 19o8.a. maeti ta Simuna surnuaiale Krikmannide perekonna matusepaigale.[2]

---

1 H.J.Körge, Aruanne Viru-Nigula kirikute, kabelite, surnuaedade, palvemajade, koolide ja möisate üle, l.36.

2 "Isamaa", 7.(2o) november 19o8, nr.256.

14. A n n a L e e t s m a n n

(1888 - 1937)

19o5.aastal sai Anna Leetsmannist Aseri tsemendivabriku kooli teine õpetaja.

Õpetajana oli ta väga range, kuid õiglane inimene. Tihti külastas Anna Leetsmann oma õpilaste kodusid, vestles nende vanematega.[1]

Tööliste mõjul ei armastanud Anna Leetsmann suhelda tehase "koorekihiga", sobival juhul tegi ta tehase ametnike prouade ja preilide ning saksikute noorhärrade kohta teravaid märkusi.[2]

Sagedaste vestluste abil ümbritsevast elust, kirjandusest, õpetas Anna Leetsmann oma õpilasi austama teadust, armastama kirjandust ja käima elus lahtiste silmadega.[3]

Aseri tööliste mõjul omandas Anna Leetsmann bolševistlikud vaated ja astus 1917.a. aprillis VSDT(b)P Aseri organisatsiooni ridadesse. Oma edaspidise elu pühendas Anna Leetsmann töörahva huvide eest võitlemisele.[4]

---

1 E.Kallase kirjalikud teated.

2 Sealsamas.

3 Sealsamas.

4 Vt. E.Selli, Anna Leetsmanni elust ja tegevusest, Auhinnatöö, TRÜ NSV Liidu Ajaloo kateedris, Tartu 1966.

KOKKUVÕTE

Koolivõrgu kujunemise algust Viru-Nigula kihelkonnas tuleb lugeda alates seitsmeteistkümnenda sajandi lõpust, kuid alles 19-nda sajandi 6o-7o-ndatel aastatel kujunes tervet kihelkonda haarav koolivõrk. 1885.aastaks oli kihelkonnas 16 külakooli ja Pikaristi kihelkonnakool. Hiljem lisandusid Viru-Nigula kihelkonna koolivõrku veel koolid Kunda tsemendivabriku juures, Viru-Nigula kirikualevikus kroonualgkoolid ja Aseri tsemendivabriku kool.

Majanduslik olukord jättis enamikel Viru-Nigula kihelkonna talurahvakoolidel soovida. Mõnevõrra paremas olukorras olid Kunda ja Aseri tsemendivabrikutele alluvate koolide ning Kunda möisa Kunda ja Sarapiku koolide majanduslik olukord. Teiste koolide olukord söltus täiel määral kohalike möisnike ja vallaisade suvast.

Enamik Viru-Nigula kihelkonnas töötanud koolmeistreid oli lõpetanud linnakooli, kihelkonnakooli või õpetajate seminari. Tunnustusega tuleb märkida nende väga paljude Viru-Nigula kihelkonna kooliõpetajate suurt panust külalastele hariduse andmisel ja külaelu elustamise juures. Majanduslikust kitsikusest hoolimata suutsid need tublid mehed, kelle enestegi haridus polnud kuigi suur, anda kirjatarkust tuhandetele lastele. Paljudele lastele oligi külakool võib-olla ainsaks hariduse saamise võimaluseks.

Külakoolmeistrid organiseerisid ümbruse ärksamatest noortest laulukoore ja pasunakoore (orkestreid), olles ise nende juhtideks ja hingeks. Koolmeistrid olid külades ajalehtede ja raamatute tellijaiks ning levitajateks.

Tunnustusega tuleb samuti märkida Viru-Nigula kihelkonnakooli Pikaristil. Selle kooli osa meie vanavanematele hariduse andmisel oli suur. Kool oli märkimisväärne veel selle poolest, et ta kujunes pedagoogilise kallakuga kooliks. Pikaristi kool on andnud palju koolmeistreid nii oma kihelkonda kui ka naabritele, nagu Rakvere, Viru-Jaagupi ja Haljala kihelkonnad. Selles koolis on töötanud mitmed hiljem tunnustatud eesti haridustegelased nagu Jaan Speek, Christjan Prüller, Martin Jensen (Mart Olvet), Jakob Westholm, Ernst Rosenberg (Raatma) jt.

Hoolimata kehvadest oludest ja ehk ka sellest, et endiseaegse kooli poolt antud haridus oli väga väike, tuleb seda etappi Viru-Nigula kihelkonna koolide ja üldse üle tervet hõlmava koolivõrgu ajaloos, väga hinnata.

KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKMATERJAL

K i r j a n d u s

1. V.I.Lenin , Teosed, 31.köide, Tln.1955.
2. Album Academicum der Kaiserlichen Universität Dorpat, Dorpat 1889.
3. A.Dridzo , Eesti Aafrika-uurijaist, Keel ja Kirjandus, 1965, nr.11.
4. Eesti avalikud tegelased, Trt.1928.
5. Eesti biograafiline leksikon, Trt.1926.
6. Eesti kirjanduse ajalugu, I, Tln. 1965.
7. Eesti NSV ajalugu, I, Tln. 1957.
8. Eesti NSV ajalugu, II, Tln. 1963.
9. Eestimaa Tallurahva Seadus, Tln. 1858.
1o. Eestimaa Tallorahva Seädmised, Tln. 1816.
11. G.Hasselblatt, Auf den Wunsch meines lieben Sohnes Carl meine kurze Biographie, Maholm 186o, als Manuskript in Moskau 1886 gedruckt.
12. O.Liiv , Lisandeid Eesti rahvakooli ajaloole, Tln. 1934.
13. M.Lipp, Kodumaa kiriku ja hariduse lugu, Jurjev
14. M.Lipp, Masingute suguvösa, Trt. 19o7.
15. Lisaseadused alama koolide walitsuse pärast Liivi-, Kuura- ja Eestimaal, Trt. 1888.

16. M.Neumann , Kuuda seminar ja tema kasvandikud, Tartu 1928.
17. H.Palm , Meie rahvakool, Jurjev 1902.
18. M.J.P.Paucker, Ehstlands Kierchen und Prediger seit 1848.
19. Postimehe juubelialbum (1857-1907), Tartu 1907.
20. P.Pöld , Eesti kooli ajalugu, Tartu 1933.
21. Rakvere Linna III Algkool (1805-1930), Rakvere 1930.
22. Seadmissed ma-kolide pärrast Tallinna-maal, Tln., 1867.
23. H.Speer , Das Bauernschulwesen in Gouvernement Estland von Ende dem XVIII Jahrhundert, bis zur Russifizierung, Tartu 1936.
24. Tartu Õpetajate Seminar 1828-1928, Trt., 1928.
25. Vanade Kooliõpetajate Album, Trt., 1932.
26. Адр есная кни жка Эстляндской губернии I905 год, Ревель I905.
27. Адресная книжка Эстляндской губернии I908 год, Ревель I908.
28. Полн ое собрани е законов Российской империи, Собр ание третие, Т.5.

Käsikirjad

1. E.Selli, Anna Leetsmanni elust ja tegevusest, Auhinnatöö,TRÜ NSV Liidu ajaloo kateedris,Tartu 1966.
2. G. Martin, Minu elukäik,1927.

A r h i i v m a t e r j a l

1. Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riiklik Keskarhiiv (Eesti NSV ORKA), fond 1108.
2. Eesti NSV Riiklik Ajaloo Keskarhiiv (Eesti NSV RAKA), fondid: 39, 93, 99, 389, 855, 987, 1187, 1231.
3. NSV Liidu Riiklik Ajaloo Keskarhiiv Leningradis (NSVL RAKAL), fond 733.

P e r i o o d i k a

1. "Eesti Kirik" 1937, 1938.
2. "Eesti Postimees" 1873.
3. "Eesti Postimees", lisaleht 1879.
4. "Isamaa" 1908.
5. "Meelelahutaja" 1885.
6. "Muusikaleht" 1929.
7. "Olevik" 1882, 1885, 1891, 1894, 1895, 1896, 1897, 1900, 1903.
8. "Peterburi Teataja" 1912.
9. "Postimees" 1892, 1897, 1898, 1899.
10. "Punane Täht" 1965.
11. "Ristirahva pühapäevaleht" 1876.
12. "Sakala" 1896, 1898.
13. "Valgus" 1886.
14. "Virulane" 1908.

M ä l e s t u s e d j a s u u l i s e d t e a t e d

1. V.Alttoa suulised teated.
2. A.Juhasoo suulised teated.
3. E.Kallase kirjalikud teated.
4. J.Karmi suulised teated.
5. M.Kesküla kirjalikud teated.
6. M.Kesküla suulised teated.
7. L.Koigi suulised teated.
8. G.Martini kirjalikud teated.
9. N.Kooli suulised teated.
10. A.Leivaldi suulised teated.
11. R.Noore suulised teated.
12. H.Olveti suulised teated.
13. H.Pöllu kirjalikud mälestused.
14. E.Soodla suulised teated.
15. H.Tammetsa suulised teated.
16. J.Tiimuse suulised teated.
17. P.Vaateri suulised teated.
18. M.Viitaku suulised teated.
19. E.Voibergi suulised teated.

5. K o o l m e i s t r i t e k r o n o - l o o g i l i s e d t a b e l i d

Miila külakool

(1835 -)

1835 - 1845 - Kangro Hansu Kustav Palli

1845 - 1846 - Maddis Altow

1846 - 185o - öppetööd ei toimunud

185o - 187o - Magnus Ott

187o - 1883 - Jürri Nael

1883 - 1894 - Gustav Waltmann

1894 - 1896 - Gustav Ottokar

1896 - 1897 - Hans Ollino

1897 - 1899 - Aleksander Masing

1899 - 19o4 - Hans Laasberg

19o4 - 19o6 - Julius Hannus

19o6 - 19o7 - A.Sarap

19o7 - 19o9 - Willem Uustalu

19o9 - 1914 - Karl Neumann

1914 - 1917 - Ida Neumann

Nõmmise külakool

(1841 - 1905)

1841 - 1844 - Juhhan Stamm
1844 - 1846 - Maddis Wolde
1846 - 1866 - õppetööd ei toimunud
1866 - 1867 - Tomas Inthal
1867 - 1868 - Jürri Wieberg
1868 - 1876 - Jakob Ottsohn
1876 - 1882 - Nigulas Pärn
1882 - 1890 - Georg Neuholz
1840 - 1891 - õppetööd ei toimunud
1891 - 1892 - Maddi Tölts
1892 - 1893 - Georg Uttendorf
1893 - 1894 - Jüri Wörk
1894 - 1897 - Jüri Kuljus
1897 - 1905 - Julius Hannus

Sämi külakool

(1843 - 1961)

1843 - 1847 - Karel Uuk
1847 - 1853 - Karel brunberg
1853 - 1859 - õppetööd ei toimunud
1859 - 1876 - Aleksander Sommer
1876 - 1886 - Carl Ludwig Reinomäggi
1886 - 1890 - Nigulas Argus

1890 - 1895 - Georg Tenneberg
1895 - 1901 - Tomas Uttendorf
1901 - 1907 - August Krikmann
1907 - 1914 - Mik Jalakas
1914 - - H.Kruusberg

Rannu külakool
(1859 - 1961)

1859 - 1863 - Karl Lukkin
1863 - 1882 - Nigulas Simann
1882 - 1883 - Johann Kruse
1883 - 1890 - Aleksander Simon
1890 - 1893 - Peter Peterson
1893 - 1910 - Karl Leetsmann
1910 - 1913 - Nikolai Traks
1913 - 1921 - Rudolf Noor

Abiõpetajad

1890 - 1891 - Aleksander Greenberg
1892 - 1893 - Pärnak
1910 - 1917 - Anastasia Danilova
1914 - 1915 (15.IV) - Villem Alto (Alttoa)
1915 (1.X-30.XI)- Wilhelmine Jögi
1916 (10.I-15.II)- Karl Leetsmann
1916 - 1917 - Elviine Sooden
1917 (üks kuu)- Minna Helene Roos
1917 (25.XI)-1922 - Alide Suban

Varudi külakool

(1859 - 1921)

1859 - 1876 - Pridik Raik
1876 - 1886 - Gristoph Raudkep
1886 - 1894 - Aleksander Raik
1894 - 1895 - Julius Rohmets
1895 - 19o1 - Leonhard Blumer
19o1 - 19o2 - Johannes Pöld
19o2 - 19o9 - Karl Lutwei
19o9 - 1911 - Aleksander Weidenbaum
1911 -1915 - J.Kink
1915 - 1921 - Gustav Räimthal

Kunda möisakool

(1864 - 192o)

1864 - 1867 - Georg Blum
1867 - 187o - Peter Schmidt
187o - 19oo - Georg Römusoks
19oo - 1914 - Jaan Jalakas
1914 -1915 - Jaan Seeger
1915 - 1916 - Salme Melnik
1916 - 192o -

Abiõpetajad

1893 -1894 - Jüri Kuljus

1894 -1895 - M.Rubert

191o -1911 - Otto Uhlberg

Pada külakool

(1864 -1963)

1864 -19oo - Otto Uhlberg

19oo -19o8 - August Ohmann

19o8 - Karl Reimann

19o8 -19o9 - Friedrich Klement

19o9 - - Karl Kruusimägi

Iila külakool

(1866 -)

1866 -19oo - Hans Krikmann

19oo -19o5 - August Sage

19o5 -19o9 - Martin Born

19o9 -1911 - Hermann Nelke

1911 -1914 - Johann Schnell

1914 -1915 - Gustav Freimann

1915 -19 - Anna Saarits

Abiöpetajad

1883 - 1891 - Johann Pärn

1883 - 1886 - Triin Hannus

1886 - 1887 - T.Kuhlberg

1887 - 1890 - M.Krikmann

1891 - 1901 - August Krikmann

Enne kooli avamist on Iilas lapsi öpetanud a.

1858 - 1860 - Simmo Hansar

Koila külakool

(1866 - 1963)

1866 - 1872 - Jürri Tramberg

1872 - 1894 - Josep Water

1894 - 1933 - Johannes Klaus

Enne Koila külakooli avamist 1866-ndal aastal on Koila küla ja ümbruse lapsi öpetanud:

1847 - 1849 - Tomas Nortmann

1849 - 1850 - öppetööd ei toimunud

1850 - 1852 - Jakob Rentik

Vasta külakool

(1867 -)

1867 - 187o - Jaan Timoleon

187o - 1871 - Mihkel Olem

1871 - 1875 - Juhhan Glasmann

1875 - 1895 - Jakob Pusep

1895 - 193 - Johannes Greenberg (est. Kaljumäe)

Kabala külakool

(1869 -)

1869 - 1874 - Karel Pihlak

1874 - 1895 - Aron Prinkfeldt

1895 - 192 - Joosep Leetsmann

Mahu külakool

(1871 - 1952)

1871 - 1881 - Carl Ludwig Kohl

1881 - 1886 - Anton Leetsmann

1886 - 19o5 - Johann Pärn

19o5 - 19o7 - Tiido Käbin

19o7 - 1914 - Johannes Pärn

1914 -

8

Härjapea külakool

(1878 - 1910)

1878 - 1893 - Karl Leetsmann

1893 - 1900 - August Steinpiek

1900 - 1910 - Jüri Kandelin

Sarapiku külakool

(1878 -)

1878 - 1899 - Georg Uustalu

1899 - 1903 - Adolf Kuldkep

1903 - 1905 - Aleksander Saar

1905 - 1906 - Johannes Lepp

1906 - 1917 - Johannes Kirschbaum

Ulajaste küalkool

(1885 - 1920)

1885 - 1895 - Joosep Leetsmann

1895 - 1899 - Morits Kesküla

1899 - 1914 - Jaan Adli

1914 - - Johannes Kasesalu KASESALU

Foto nr.4.



Viru-Nigula kihelkond

Foto nr.5.



H U N N I U S, Fromhold (pastor)

Foto nr.6.



K R A U S E,Max(pastor)

Foto nr.7.



Rutopöld,Gustav(köster ja erakooli juhataja)

Foto nr.8.

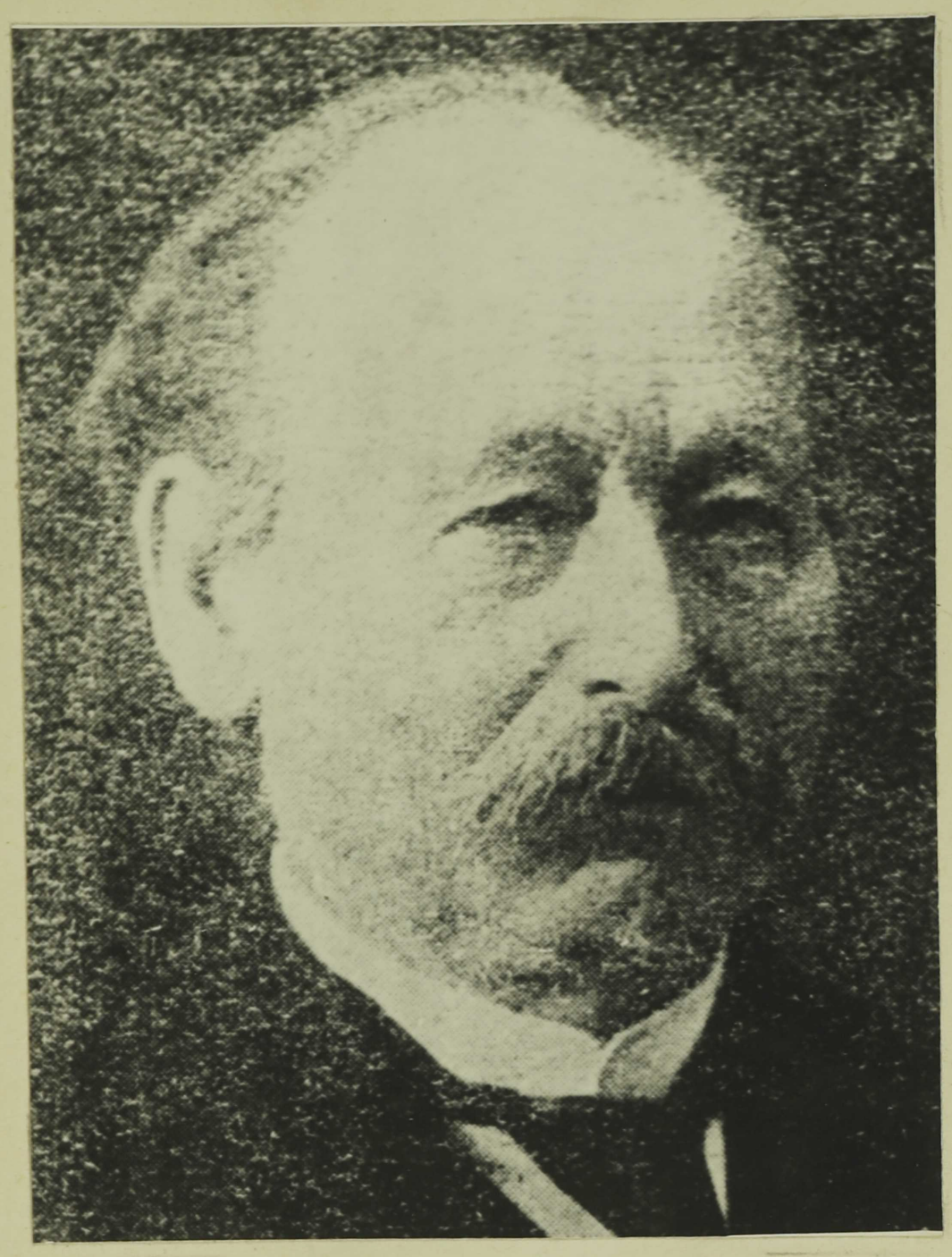

P Õ L D, Peeter

Foto nr ,9.



L E U F E L D T,Aleksander

Foto nr.1o.



K O I K, Georg

Potod nr.11 jal2.



J E N S E N, Martin



K O O L, Nikolai

Fotod nr.13 jal4

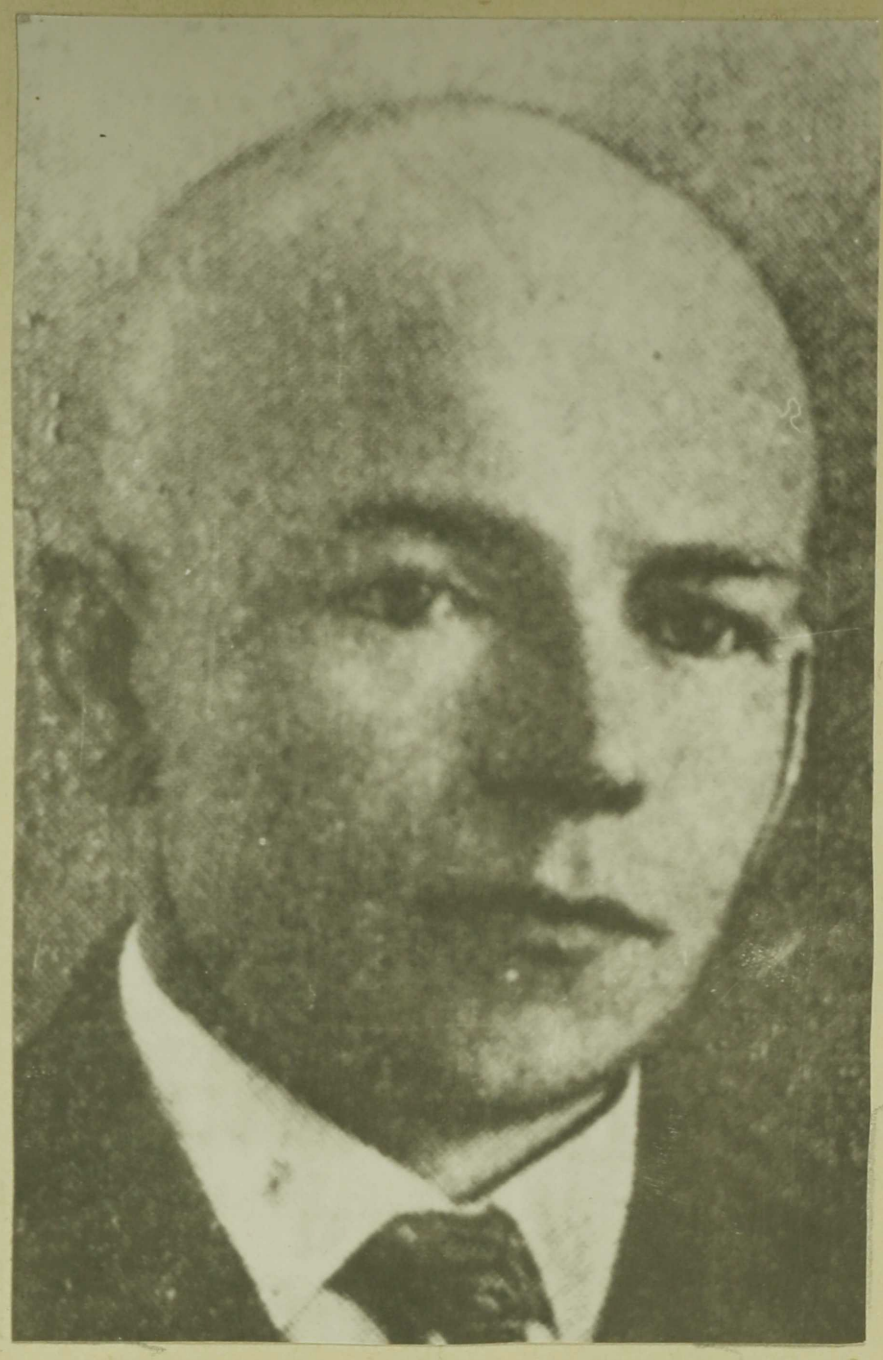

N I G O S S O N, Arnold



P R Ü L L E R, Christjan

Fotod nr.15 ja 16.



R O S E N B E R G (Raatma), Ernst

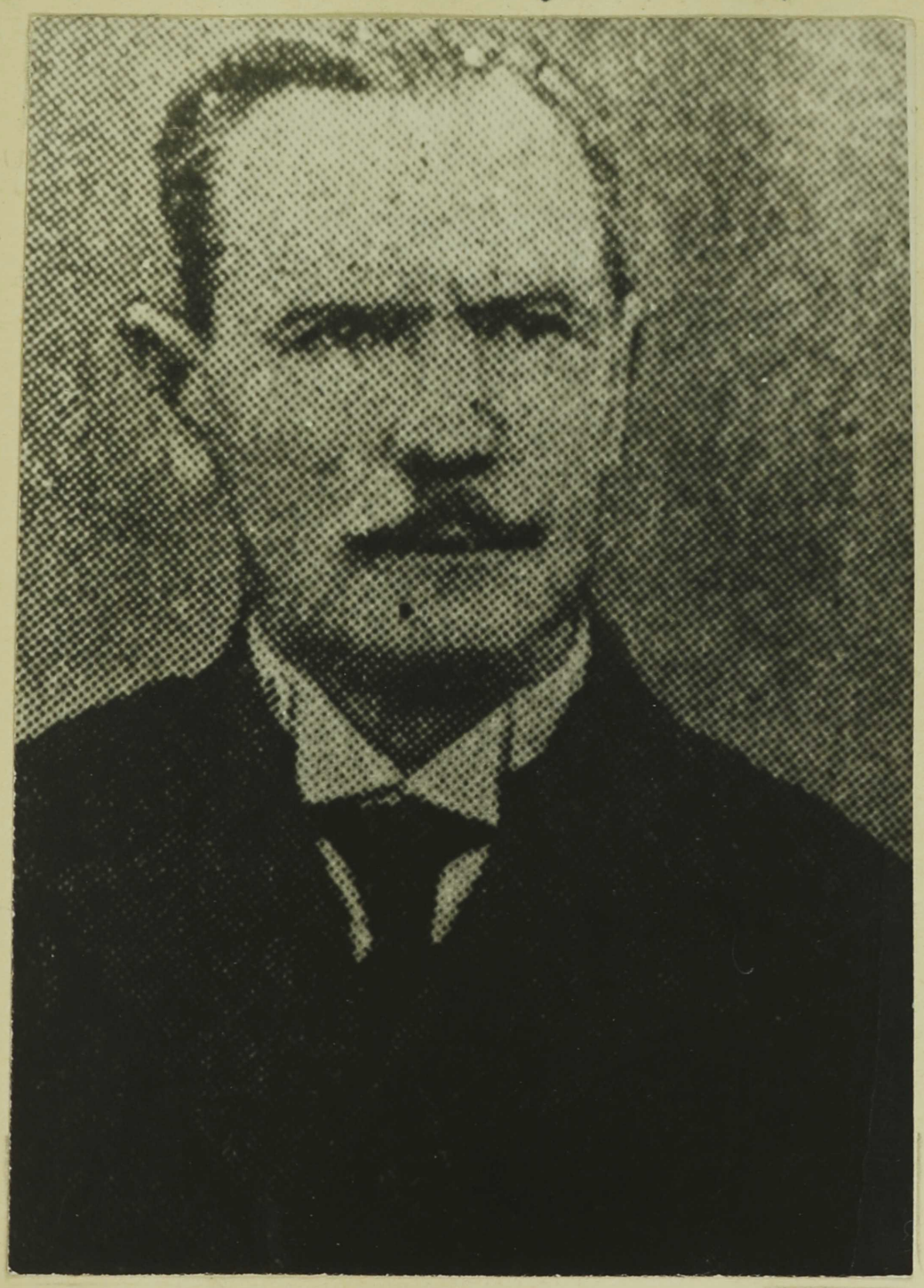

S P E E K, Jaan

Fotod nr.17 ja 18.



S Ö S T E R, Johannes



W E S T H O L M, Jakob

Foto nr. 19.



Grupp Viru-Nigula Külakoolmeistreid 1875.aastal. Esimeses reas vasakult teine Hans Krikmann ja kolmas Koila koolmeister Joosep Waater.

Foto nr.2o.



Viru-Nigula kihelkonna koolmeistreid 1917.a. suvel Samma mõisas.

Esimene rida:vasakult Karl Pastak(kihelkonna-kooli juhataja a.1917-?),Anna Waater(J.Waateri lesk), parun Alexander Stäel von Holstein(viimane mõisnikest koolirevident),Joosep Leetsmann.

Teine rida:vasakult Karl Kruusimägi,Johannes Klaus,Johannes Greenberg.

Foto nr.21 ja 22.



B L U M E R, Leonhard



D A N I L O V A, Anastasia

Fotod nr. 23 ja24.



K E S K Ü L A, Morits



K L A U S, Johannes

Fotod nr.25 ja 26.

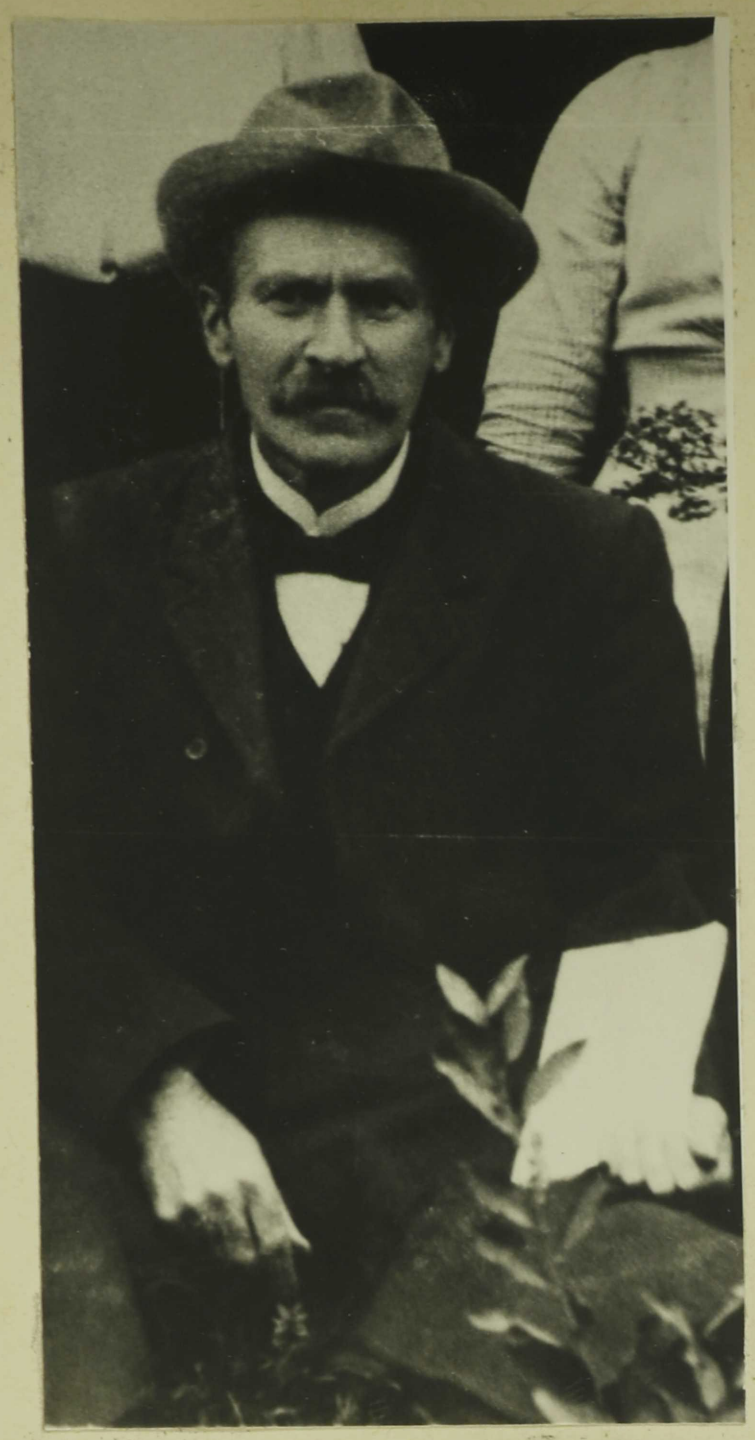

K U T T I, Jaak



L E E T S M A N N, Anna

Fotod nr.27 ja 28.



L E E T S M A N N, Karl



R E I M A N N, Karl

Foto nr. 29.



P I K A R I S T I kihelkonnakooli peahoone(end. Pikaristi postijaama hoone a. 1816). Hoonet kasutati koolimajana kuni 1965.a.

Fotod nr.30 ja 31.



P I K A R I S T I kihelkonnakooli hoone

(I hoovimaja)



P I K A R I S T I kihelkonnakooli hoone (II hoovimaja,end. postijaama hobusetall, ümberehitatud klassiruumideks 19lo.a., hävis tulekahju lä bi 1946.a.).

Fotod nr. 32 ja 33.



I I L A külakool



K A B A L A külakool .

Fotod nr. 34 ja 35.



Kalvi ü. Koila algkool

K O I L A külaskool



K U N D A külakool

Fotod nr, 36 ja 37.



M A H U külakool



M I I L A külakool

Fotod nr. 38 ja 39.



N Ö M M I S E külakool



P A D A külakool

Fotod nr.4o ja 41.



R A N N U külakool

(ehitatud 1856-1859.a.,lammutatud 1928.a.)



R A N N U külakool

(selles majas alates 1910.a.)

Fotod nr.42 ja 43.



SARAPIKU KÜLAKOOL



SÄMI KÜLAKOOL

Fotod nr.44 ja 45.



V A R U D I külakool



V A S T A külakool

Fotod nr.46 ja 47.



K U N D A tsmendivabriku kool

(ka J.Speegi kool)



A S E R I tsemendivabriku kool

(selles majas a.1905-1912)

Fotod nr,48 ja49



A S E R I tsmendivabriku kool
(selles majas alates a.1912)



NÖ M M I S E ministeeriumikool

Foto nr. 50.



V I R U-N I G U L A kroonu mees- ja naisõigkoolid(koolid kasutavad endise Kal-vi vallamaja II korrust).

НАРОДНАЯ ШКОЛА В ПРИХОДЕ ВИРУ-НИГУЛА ДО 1917 ГОДА.

Э.Селли

Резюме.

Цель данной дипломной работы показать на основе собранного фактического материала условия школьного образования Виру-Нигулаского прихода с конца XУП века до 1917 года.

При написании дипломной работы использованы следующие источники и литература: законы эстляндского крестьянства 1816 и 1856 гг., школьные законы 1867 и 1888 гг., произведения М.Липпа о истории церкви и школы, а также о роде Мазингов.

Архивные материалы, в основном, получены из фондов ЦГИА ЭССР, в частности из фонда 1187 (Эстляндская консистория). Некоторый материал взят из периодики, изданной на территории Эстонии (газеты "Олевик", Постимеес", "Сакала" и др.).

Ценным материалом послужили и воспоминания М.Кескюла, Р.Ноор, Н.Кооль, Я.Тиймус, П.Ваатер и др. (всего 19 человек).

С конца XУП в. до 1917 года в жизни эстонского народа произошли многие события, такие как борьба крестьянства против помещиков и церкви, освобождение эстонского крестьянства от крепостного права в 1816 году, развитие капитализма в Эстонии и формирование эстонской буржуазной нации, возникновение и развитие предпосылок для осуществления Великой Октябрьской социалистической революции.

Хотя по известным данным первую школу в приходе Виру-Нигула основали в конце XУП века, все же началом возникновения школьной сети следует считать 1835 год, когда начала работу Мийлаская школа. Ранее созданные школы прекратили свою работу из-за долголетней и разорительной Северной войны, голодных лет, нежелания помещиков раз-

вивать народное образование, нехватки учителей. Мийласка школа сумела более или менее беспрерывно работать. Позднее был создан ряд новых школ и к восьмидесятым годам XIX века сформировалась школьная сеть, охватывающая весь приход.

Настоящая дипломная работа имеет следующую структуру:

В первой части рассматривается положение народных школ Эстляндии до 1917 года. Здесь дан обзор законов, которые регулировали положение школ в Эстляндской губернии.

Во второй части работы рассматривается формирование школьной сети в Виру-Нигуласком приходе. Анализируются экономические и учебные условия сельских школ, причем условия каждой школы рассматриваются отдельно. Из этой части можно получить и представление об учительском составе приходских школ.

В третьей части работы рассматривается деятельность основного школьного центра в Виру-Нигуласком приходе – школы в Пикаристи.

Четвертая часть работы посвящается анализу работы других школ, которые по своему уровню преподавания были выше сельских школ. К таким можно отнести школы в Кунда, Азери и Нымизе и др.

В пятой части работы собраны основные факты из жизни видных деятелей, связанных с культурной и школьной жизнью Виру-Нигулаского прихода. Такими деятелями были пасторы О.В.Мазинг, Ф.Гунниус и М.Краузе; учителя приходской школы Пылд, Лейфельдт и Койк, музыкальные деятели Аугуст и Ганс Крикманны и др.

В приложении работы приводится именной список учителей, работавших в сельских школах, а также приложены фотографии пасторов, учителей и большинства школьных зданий.

Правовое положение сельских школ Виру-Нигула было урегулировано, как и всюду в Эстляндии, крестьянскими законами 1816 и 1856 гг. и школьными законами 1867 и 1887 гг. Правящие классы видели задачу

народной школы в преподавании вероучения и русского языка, другие предметы, особенно родной язык, отодвигались на задний план.

Хотя в 1887 году школы были подчинены Всероссийскому министерству образования, помещики и пасторы пользуясь правом проверки экономических условий и вероучения сохранили господство над народными школами. Экономические условия школ Виру-Нигулаского прихода были сравнительно трудные, в несколько лучшем положении была приходская школа в Пикаристи и школы цементных фабрик в Кунда и Азери. Эти школы содержались: в Пикаристи – церковным конвентом Виру-Нигула и школы в Кунда и Азери – фабричными управлениями.

Следует отметить работу очень многих учителей Виру-Нигулаского прихода. Наряду с работой в школе они большое внимание уделяли культурно-просветительной работе в деревне – были основателями и руководителями хоров и оркестров.

Сельские школы Виру-Нигулаского прихода, где преподавали способные учителя, давали многим крестьянским детям единственную возможность получить образование, хотя это образование было не особенно высоким.

SISUKORD

Sissejuhatus ..... lk. 2

I osa

I ptk. Eesti ala vanematest rahvakoolidest ..... lk. 6

II ptk. Koolielu korraldavad seadused ..... lk. 1o

II osa

Viru-Nigula kihelkonna külakoolid ..... lk. 27

I ptk. Viru-Nigula kihelkonna koolivõrgu kujunemine lk. 27

II ptk. Õppetöö küsimusi Viru-Nigula kihelkonna külakoolides..... lk. 37

III ptk. Viru-Nigula kihelkonna külakoolide majanduslik olukord lk.43

IV ptk. Viru-Nigula külakoolide õpetajaskond lk.55

V ptk. Ülevaated Viru-Nigula kihelkonna külakoolidest lk.63

1. Miila külakool lk.63

2. Nõmmise külakool lk.67

3. Sämi külakool lk.69

4. Rannu külakool lk.71

5. Varudi külakool lk.79

6. Kunda külakool lk.82

7. Pada külakool lk.84

8. Iila külakool lk.87

9. Koila külakool lk.9o

1o. Vasta külakool lk.97

11. Kabala külakool lk.99

12. Mahu külakool lk.1o1
13. Härjapea külakool lk.1o2
14. Sarapiku külakool lk.1o4
15. Uljaste külakool lk.1o6

III osa

Viru-Nigula kihelkonnakool Pikaristil a.1871-1917 lk.11o

IV osa

Teised koolid lk.136
I ptk. Ministeeriumikoolid lk.136
1. Kunda tsemendivabriku ministeeriumikool lk.136
2. Nömmise (Ulvi-Samma) ministeeriumikool lk.139
3. Aseri tsemendivabriku kool lk.14o
II ptk. Era- ja kroonukoolid lk.142
1. Köster G.Rutopöllu erakool Viru-Nigulas a.19o6-19o8 ..... lk.142
2. Viru-Nigula kroonualgkoolid lk.144

V osa

Eluloolisi andmeid Viru-Nigula hariduseluga seotud tegelastest lk.148
1. Otto Wilhelm Masing (1763-1832) lk.148
2. Gustav Hasselblatt (1787-1863) lk.151
3. Fromhold Hunnius (1836-19o3) lk.152
4. Max Krause (1862-1937) lk.153
5. Peeter Pöld (1848-1919) lk.154
6. Aleksander Leufeldt (1855-1918) lk.156
7. Georg Koik (1864-1935) lk.159
8. Christjan Prüller (1877-195o)..... lk.161

9. Jakob Westholm (1877-1935) lk.162
1o. Nikolai Kool lk.163
11. Leonhard Blumer (1878-1938) lk.164
12. August Krikmann (187o-1954) lk.166
13. Hans Krikmann (1843-19o8) lk.167
14. Anna Leetsmann (1888-1937)..... lk.171

Kokkuvõte lk.172

Kasutatud kirjandus ja allikmaterjalid lk.174

Lisad

1. Koolmeistrite kronoloogilised tabelid lk.178
2. Viru-Nigula kihelkonna skeem lk.186
3. Pastorite fotod lk.187
4. Kihelkonnakoolmeistrite (juhatajate) fotod lk.19o
5. Kihelkonnakoolmeistrite (abiõpetajate) fotod lk.193
6. Külakoolmeistrite fotod lk.197
7. Koolimajade fotod lk.2o3

Resümee lk.215